

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

GIEDRĖ ŠABANAVIČIŪTĖ

Neakivaizdinio sk. Teisės ir valdymo studijų programos 5-04 gr. studentė

VOKIETIJOS FEDERALINIS KONSTITUCINIS TEISMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. M. Vainiutė

Katedros vedėjas –
Prof. dr. E. Jarašiūnas

Vilnius
2006

TURINYS

ĮVADAS	4
1. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS SUSIFORMAVIMAS IR REIKŠMĖ.....	6
2. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO KONSTITUCINIO STATUSO PAGRINDINIAI BRUOŽAI.....	9
2.1. Vokietijos konstitucingumo raida ir Pagrindinio įstatymo ypatybės.....	9
2.2. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas: įkūrimas ir esminiai bruožai.....	12
2.3. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje.....	15
2.4. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo struktūra.....	18
2.5. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo formavimo tvarka ir teisėjų statusas.....	19
3. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO ĮGALIOJIMAI.....	22
3.1. Federacijos ir federalinių žemių kompetencija konstitucinės kontrolės srityje.....	24
3.2. Vokietijos Pagrindinio įstatymo aiškinimas.....	26
3.3. Aukščiausiųjų federacijos institucijų ginčų nagrinėjimas.....	28
3.4. Ginčų tarp federacijos subjektų nagrinėjimas	30
3.5. Teisės normų atitikties konstitucijai kontrolė	31
3.5.1. Abstrakčioji normų kontrolė.....	33
3.5.2. Konkrečioji normų kontrolė.....	35
3.5.3. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija ir Europos Bendrijos teisė.....	37
3.6. Individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas.....	38
3.7. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija konsitucinės santvarkos apsaugos srityje.....	43
3.7.1. Kaltinimai federaliniam prezidentui ir federaliniams teisėjams.....	43
3.7.2. Politinių partijų veiklos uždraudimas.....	45
3.7.3. Pagrindinių teisių atėmimo procedūra.....	46
3.8. Rinkimų ginčų nagrinėjimas.....	47
3.9. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas ir jo padariniai.....	48
4. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO KRITIKA.....	51
IŠVADOS	55
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SARAŠAS.....	58
SANTRAUKA.....	63

SUMMARY.....	64
1 priedas.....	65
2 priedas.....	67
3 priedas.....	68

ĮVADAS

Konstitucinės kontrolės institucija užima išskirtinę vietą demokratinės valstybės politiniame ir teisiniame gyvenime. Tai sietina su konstitucinės kontrolės institucijos pagrindiniu tikslu – užtikrinti konstitucijos apsaugą ir viršenybę šalies teisinėje ir politinėje sistemoje. Tai reiškia, kad būtent konstitucinio teismo (ar kitos institucijos, įgyvendinančios konstitucinę kontrolę šalyje) sprendimai užtikrina įstatymų ir kitų teisės aktų atitikimą konstitucijai, įtvirtina realų valdžių padalijimo principo funkcionavimą ir valstybės valdžios institucijų sąveikos darną bei apgina teisinio reguliavimo pažeistas pagrindines teises.

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas yra vienas iš pirmųjų, įkurtų Europoje, remiantis H. Kelzeno konstitucinės kontrolės modeliu. Vokietijos pavyzdžiu vėliau buvo steigiami Konstituciniai Teismai kitose valstybėse. Nors pagal europietiškosios konstitucinės kontrolės modelį konstitucinės kontrolės institucijoms suteikta kompetencija turi panašumų, kiekvienoje šalyje konstitucinės kontrolę įgyvendinančios institucijos įgaliojimai skiriasi pagal kontroliuojamus objektus, kontrolės formą ir jos apimtį. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija yra ganėtinai plati, apimanti įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo vertinimą, ginčų tarp aukščiausiųjų valdžios institucijų bei tarp federacijos ir jos subjektų sprendimą, rinkimų ginčų ir asmenų konstitucinių skundų nagrinėjimą, politinių partijų konstitucingumo vertinimą, aukščiausiųjų pareigūnų politinės atsakomybės klausimų sprendimą bei pareigą interpretuoti Vokietijos Pagrindinį įstatymą.

Pasirinkti nagrinėti Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą (toliau - Federalinis Konstitucinis Teismas) autorę paskatino tokios aplinkybės:

- pirmiausia, Federalinis Konstitucinis Teismas Lietuvos teisės mokslo autorių nagrinėtas tik fragmentiškai. Daugiausiai dėmesio sulaukia tik tam tikri Federalinio Konstitucinio Teismo veiklos aspektai, pavyzdžiui, asmenų konstitucinis skundas;
- antroji aplinkybė ta, kad Sovietų Sąjungos žlugimas ir Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą tam tikra prasme „suartina“ mūsų valstybės ir Vokietijos teises sistemas. Todėl svarbu pažinti šeštą dešimtį gyvuojančios demokratinės valstybės – Vokietijos – Federalinio Konstitucinio Teismo įtaką teisiniam ir politiniam šalies gyvenimui.

Daugiausia šiame darbe remtasi Vokietijos teisės mokslo autorių darbais bei Lietuvos teisės mokslo atstovų straipsniais ir pranešimais, skaitytais mokslinėse konferencijose. Taip pat nagrinėta ir Rusijos mokslinė teisinė literatūra.

Tyrimo šaltiniai. Pagrindiniai tyrimo šaltiniai yra teisės normos, t.y. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas, Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas ir Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo reglamentas. Atliekant tyrimą naudotasi užsienio

mokslininkų J. Limbach, T. Maunco, H. Zekerio, D. Heselbergerio, L. Favoreu ir kt. darbais, nacionalinės doktrinos atstovų – J. Žilio, E. Jarašiūno, E. Kūrio ir t.t. darbais. Daug svarbios tyrimui medžiagos buvo rasta internetiniuose puslapiuose, pavyzdžiui, <http://www.bundesverfassungsgericht.de>.

Mokslinio baigiamojo darbo tikslas – atskleisti Federalinio Konstitucinio Teismo veiklos ypatumus bei apžvelgti Federalinio Konstitucinio Teismo įtaką teisiniam ir politiniam šalies gyvenimui.

Mokslinio baigiamojo darbo uždaviniai yra šie:

- 1) apžvelgti konstitucinės kontrolės reikšmę ir susiformavimą, išskiriant amerikietiškaį ir europietiškaį konstitucinės kontrolės modelius. Atitinkamo modelio pasirinkimas valstybėje lemia konstitucinės kontrolės institucijos kompetenciją;
- 2) išanalizuoti Federalinio Konstitucinio Teismo vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje, atsižvelgiant į istorines prielaidas;
- 3) aptarti Federalinio Konstitucinio Teismo struktūrą, formavimo tvarką ir teisėjų statusą;
- 4) detaliai išnagrinėti Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimus, palyginti tam tikrų įgaliojimų apimtį su Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimais. Moksliniame baigiamajame darbe taip pat siekiama įvertinti federacijos ir federalinių žemių kompetenciją konstitucinės kontrolės srityje bei Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijos ir Europos Bendrijos teisės sąveiką;
- 5) apžvelgti ir įvertinti kritiką Federalinio Konstitucinio Teismo atžvilgiu.

Tyrimo objektas ir metodas.

Šio darbo tyrimo objektas yra Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, jo vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje, Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo suteikti įgaliojimai ir įtaka konstituciniam reguliavimui. Tyrimas atliktas taikant loginį, sisteminę analizę, lyginamąjį ir istorinį bei kitus metodus. Taip pat darbe taikomi bendrieji mokslinio tyrimo metodai: sintezė, indukcija, dedukcija ir pan.

Mokslinio baigiamojo darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, keturi skyriai ir išvados. Pirmajame skyriuje apžvelgiamas konstitucinės kontrolės susiformavimas ir reikšmė. Antrajame darbo skyriuje trumpai aptariama Vokietijos konstitucingumo raida bei nagrinėjami esminiai Federalinio Konstitucinio Teismo bruožai: Federalinio Konstitucinio Teismo vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje, Federalinio Konstitucinio Teismo struktūra, formavimo tvarka ir teisėjų statusas. Trečiajame skyriuje detaliai nagrinėjami Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai. Paskutiniame skyriuje apžvelgiama Federalinio Konstitucinio Teismo kritika. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros ir šaltinių sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, raktiniai žodžiai bei priedai.

1. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS SUSIFORMAVIMAS IR REIKŠMĖ

Konstitucija, būdama pagrindinis šalies įstatymas, ne tik garantuoja joje įtvirtintą konstitucinę santvarką, pagrindines žmogaus teises ir laisves, tačiau suponuoja ir jos pačios apsaugos būtinumą¹. Svarbiausių teisinių, politinių, socialinių santykių įtvirtinimas aukščiausios galios teisės akte įpareigoja užtikrinti pačios konstitucijos viršenybę šalies teisės sistemoje. Teisės aktų konstitucingumo kontrolė, kurią atlieka kompetentinga institucija, yra veiksmingiausia konstitucijos apsaugos priemonė.

Kalbant apie konstitucinę kontrolę negalima nepaminti šio instituto atsiradimo ir raidos. Konstitucinės kontrolės ištakos yra JAV teisinėje sistemoje, t.y. JAV Aukščiausiojo Teismo 1803 m. sprendimas *Marbury v. Madison* byloje. Teisėjas šioje byloje pareiškė, kad teisminė valdžia turi teisę ir privalo pasakyti, kas yra įstatymas². Amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio pagrindinis bruožas tas, kad bendrosios kompetencijos teismai sprendžia ne tik civilines, administracines ir baudžiamąsias bylas, bet ir vykdo konstitucijos apsaugos funkciją. Konstitucingumo kontrolė nėra pavesta išskirtinei institucijai. Teismas, pripažinęs teisės normą prieštaraujančia konstitucijai, šios normos netaiko ir remiasi kita teisės norma ar teismo precedentu. Tačiau toks sprendimas privalomas tik ginčo šalims, jis nėra visuotinai privalomas, nes teismui nesuteikta galia panaikinti tokią teisės normą ar pripažinti ją negaliojančia. Pastarąjį bruožą galima pavadinti ir amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio trūkumu, nes teismų praktika tiesiogiai nevaržo įstatymo leidėjo. Be to, teismas, vykdydamas tokią konstitucinę kontrolę, yra saistomas konkrečios bylos aplinkybių, t.y. konstitucingumo klausimas teismą domina tik tiek, kiek jis gali lemti konkrečios civilinės ar baudžiamosios bylos sprendimą³.

20 a. pradžioje austrų teisininkas H. Kelzenas ėmėsi formuluoti naują konstitucinės kontrolės europietiškąjį modelį, dar vadinamą austriškuoju. Savitos kontinentinės teisės tradicijos, kitoks kultūrinis ir istorinis palikimas lėmė tai, kad amerikietiškas konstitucinės kontrolės modelis Europoje nepriėjo. H. Kelzeno nuomone, specialios institucijos teisės aktų konstitucingumo klausimams spręsti sukūrimas teisinį gyvenimą pakreiptų vieninga vaga. Taip būtų išvengta nevienodų konstitucijos interpretacijų, kurias teismai taiko įvairiose proceso stadijose⁴.

Europietiškojo modelio esmė yra ta, kad konstitucinę kontrolę vykdo ne bendrosios kompetencijos teismai, o speciali institucija – konstitucinis teismas, konstitucinis tribunolas ar konstitucinė taryba – sudaroma ne tik iš karjeros teisėjų, bet ir iš žymiausių specialistų, valstybės

¹ Konstitucinė teisė: vadovėlis / prof.dr. T. Birmontienė, dr. E. Jarašiūnas, doc.dr. E. Kūris ir kt. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001. P. 408.

² Ten pat. P. 415.

³ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 39.

⁴ Ten pat. P. 38.

tarnautojų, teisės mokslininkų. Be to, šios institucijos kontrolė yra absoliutaus pobūdžio, t.y. pripažinus teisės aktą prieštaraujančiu konstitucijai, jis anuluojamas ar pašalinamas iš teisės sistemos ir toks sprendimas yra visuotinai privalomas. Europietiškamajam konstitucinės kontrolės modeliui priskirtina ne tik įstatymų ar poįstatyminių teisės aktų konstitucingumo kontrolė, teisinio reguliavimo spragų konstitucingumo klausimai, bet ir ginčai, susiję su konstitucijos taikymu (ginčai dėl kompetencijos tarp valstybės institucijų, federaciniai ginčai, žmogaus teisių ir laisvių apsauga, rinkimų ir referendumų teisėtumo klausimai, pareigūnų politinės atsakomybės ir nušalinimo nuo pareigų klausimai, politinių partijų ir politinių susivienijimų konstitucingumas).

Mokslinėje literatūroje sutinkamas europietiškosios konstitucinės kontrolės modelio raidos XX a. etapų skirstymas:

a) pirmoji banga – tai laikotarpis iki II Pasaulinio karo. Pradedamas taikyti H. Kelzeno modelio praktinis įgyvendinimas, kurio metu įkuriami Austrijos, Čekoslovakijos, Ispanijos Konstituciniai Teismai. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad tai yra tik pirmieji žingsniai konstitucinės kontrolės instituto įsitvirtinimo link;

b) antroji banga – ji žymi laikmetį po II Pasaulinio karo. Autoritarizmo ar totalitarizmo „palikimas“ sąlygoja visuotinį konstitucinių teismų steigimą, remiantis H. Kelzeno modeliu. Siekiama įtvirtinti konstitucingumo, t.y. teisės viršenybės, žmogaus teisių apsaugos ir kitų demokratiškų vertybių užtikrinimo realias garantijas. Būtent šiuo metu įkuriamas Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas;

c) trečiajame banga įvardijami 8-9 dešimtmečiai. Šiuo laikotarpiu Europoje steigiamos naujos konstitucinės kontrolės institucijos. Taip pat pastebimas jau egzistavusių konstitucinės kontrolės institucijų „sutvirtėjimas“. 1969 m. išplėsti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai. Austrijoje 1975 m. konstitucinė reforma padidino galimybes kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų konstitucingumo asmenims, parlamento mažumoms ir apeliaciniam teismams⁵;

d) išskiriama ir ketvirtoji banga - XX a. paskutinis dešimtmetis, kuomet, žlugus socializmui, naujos demokratinės valstybės siekė įtvirtinti ir reglamentuoti pagrindines konstitucines vertybes. Atsižvelgdamos į Vakarų Europos šalių patirtį, naujos demokratinės valstybės renkasi H. Kelzeno modelį ir bando pritaikyti savo šalies realijoms.

Be šių dviejų konstitucinės kontrolės modelių, konstitucinę kontrolę galima klasifikuoti ir pagal daugelį kitų kriterijų.

Pirmiausia, konstitucinę kontrolę galima klasifikuoti pagal konstitucinę kontrolę vykdančias institucijas. Kaip jau minėta anksčiau, tai yra vienas iš svarbiausių veiksnių, identifikuojančių

⁵ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 41.

amerikietiška ir europietiška konstitucinės kontrolės modelius. Bendrosios teisės tradicijos šalyse konstitucinę kontrolę vykdo bendrosios kompetencijos teismai. Europoje vyrauja specializuoti konstituciniai teismai. Kai kurie mokslininkai įvardina kvaziteismines konstitucinės kontrolės institucijas, kaip pavyzdį nurodydami Prancūzijos Konstitucinę Tarybą.

Pagal formą konstitucinė kontrolė yra konkrečioji ir abstrakčioji. Konkrečiajai konstitucinei kontrolei priskirtinas jau minėtas amerikietiškas konstitucinės kontrolės modelis, kuriam būdingas konstitucingumo klausimo nagrinėjimas konkrečioje byloje ir sprendimas privalomas tik byloje dalyvaujančioms šalims. Abstrakčiajai kontrolei galima priskirti beveik visas Europos valstybes (t.y. tas, kurios įtvirtinusios europietiška – austrišką konstitucinės kontrolės modelį). Čia konstitucinę kontrolę vykdo specializuoti konstituciniai teismai, kurių sprendimai turi visuotinai privalomąjį pobūdį.

Pagal konstitucinės kontrolės įgyvendinimo laiką skiriama išankstinė (prevencinė) ir paskesnė (represyvioji) konstitucinė kontrolė. Išankstinę kontrolę vykdančia paprastai įvardijama Prancūzijos Konstitucinė Taryba. Ji teisės akto atitikimą Konstitucijai tikrina iki šio akto paskelbimo ir įsigaliojimo. Represyvioji konstitucinė kontrolė vykdoma JAV teisinėje sistemoje, Europoje ir daugelyje kitų pasaulio valstybių. Ši konstitucinė kontrolė labiau populiari, nes tikrinamas jau įsigaliojusio teisės akto konstitucingumas.

Pagal teisinius padarinius konstitucinė kontrolė gali būti konsultacinė ir sprendžiamoji. Konsultacinės kontrolės atveju konstitucinės kontrolės institucijos sprendimas neturi privalomosios teisinės galios, yra labiau rekomendacinio pobūdžio. Tokia konstitucinės kontrolės forma būdinga Prancūzijai. Sprendžiamosios kontrolės atveju sprendimas dėl teisės akto pripažinimo nekonstituciniu užkerta kelią jį taikyti ateityje ir toks sprendimas yra privalomas visoms valstybės institucijoms ir piliečiams.

Pagal turinį vykdoma konstitucinė kontrolė gali būti formalioji ir materialioji. Įgyvendinant formaliąją konstitucinę kontrolę, tikrinamas teisės akto konstitucingumas tik pagal jo priėmimo tvarką. Vykdamat materialiąją konstitucinę kontrolę tikrinamas teisės akto ar konkrečios teisės normos turinys.

Kaip matome, konstitucinės kontrolės institutui būdinga įvairovė, priklausomai nuo kiekvienoje valstybėje vyraujančios teisės sistemos, tačiau būtina pabrėžti, kad šiuolaikinė demokratinė valstybė neišivaizduojama be konstitucinę kontrolę vykdančios institucijos. Būtent ji užkerta kelią valstybės valdžios institucijų piktnaudžiavimui įgaliojimais, bandymams neleistinais išplėsti savo įtakos ribas bei kitaip paminti žmogaus teises ir laisves. Konstitucinė kontrolė dažnai įvardijama kaip tiesiog įstatymų leidėjo kontrolė, kadangi konstitucinę kontrolę vykdančiai institucijai suteikta prerogatyva tam tikru mastu įsikišti į įstatymų leidybą. Parlamento konstitucinė kontrolė būtina tiek žmogaus prigimtinių teisių ir laisvių apsaugai, tiek ir parlamento opozicijos

teisių užtikrinimui prieš daugumą. Parlamento daugumos dominavimas kelia grėsmę valdžių padalijimo principui. Kaip įprasta, parlamento daugumos ir vykdomosios valdžios interesai bei veikla yra nukreipiami viena linkme, vyriausybė ir įstatymų leidėjas vadovaujasi siaurais grupiniais interesais, kurie paprastai priešpastatomi žmonių teisėtiems interesams. Dar XVIII a. Ch. Montesquieu įspėjo, kad įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių sujungimas, susiliejimas kelia grėsmę laisvei ir skatina tironiją⁶.

Niekas nebando neigti, kad valstybė pagrįstai turi prerogatyvą leisti įstatymus, tačiau būtina nepamiršti, kad ne valstybė suteikė žmonėms teises ir laisves, o žmonės įgaliojo valstybę teisės normose įtvirtinti jų prigimtinės teises. Konstitucinės kontrolės institucija veikia tam, kad garantuotų teisės sistemos suderinamumą su konstitucija. Įstatymų atitikimas konstitucijai (bei poįstatyminių aktų atitikimas įstatymams ir konstitucijai) leidžia įtvirtinti teisės viešpatavimą ir teisėtumą, nes teisė, kaip socialinė vertybė, žmonėms yra svarbesnė nei teisės norma.

2. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO KONSTITUCINIO STATUSO PAGRINDINIAI BRUOŽAI

Federalinis Konstitucinis Teismas – konstitucinę kontrolę įgyvendinanti institucija Vokietijoje. Siekiant išsiaiškinti jo vietą konstitucinių institucijų sistemoje ir vykdomų funkcijų reikšmę teisiniam, politiniam šalies gyvenimui, būtina pirmiausia apžvelgti Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo normas, reglamentuojančias Federalinį Konstitucinį Teismą, šios institucijos įkūrimo istorines prielaidas, Federalinio Konstitucinio Teismo struktūrą, formavimo tvarką bei teisėjų statusą. Prieš pradėdant analizuoti šiuos klausimus, būtų tikslinga bent trumpai aptarti Vokietijos konstitucingumo raidą, išskiriant pagrindinius ankstesnių Vokietijos konstitucijų svarbiausius aspektus ir Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo (toliau - Pagrindinis įstatymas) ypatybes.

2.1. Vokietijos konstitucingumo raida ir Pagrindinio įstatymo ypatybės

Nedaug laiko praėjus po pirmųjų pasaulyje konstitucijų atsiradimo, t.y. 1787 m. Jungtinių Valstijų Konstitucijos ir 1791 m. Prancūzijos Konstitucijos, 1849 m. kovo 27 d. priimta Vokietijos Reicho Konstitucija⁷, kuri, reikia paminėti, taip ir neįgavo realios galios. Vis dėlto ši Konstitucija

⁶ Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: įkūrimo prielaidos ir vaidmuo užtikrinant konstitucinį teisngumą valstybėje // Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje: konferencijų medžiaga. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995. P. 27.

⁷ Plačiau žr. Siebert F. Von Frankfurt nach Bonn: Hundert Jahre deutsche Verfassungen 1849 – 1949.- St. Augustin, 1978. S. 27 – 55.

buvo pirmas tokio pobūdžio teisės aktas, reglamentavęs valstybės santvarką, valdymo formą (konstitucinė monarchija), aukščiausios valdžios institucijų įgaliojimus ir tarpusavio santykius. Reikšmingas buvo ir bandymas pateikti susistemintą pagrindinių žmogaus teisių katalogą, kuris apėmė asmens teisę į laisvę, lygybę prieš įstatymą, judėjimo laisvę, susirinkimų ir nomonės reiškimo laisves bei kt.⁸ 1849 m. Vokietijos Reicho Konstitucijoje įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės buvo nemažas postūmis demokratinės valstybės raidos link. Kita vertus, būtina atsižvelgti į tai, kad konstitucines nuostatas įgyvendinantys įstatymai taip ir nebuvo priimti, todėl faktinio konstitucinės kontrolės įgyvendinimo nepavyko užtikrinti.

1871 m. Konstitucijoje faktiškai įtvirtinta Antroji Vokietijos imperija⁹. Valstybės valdžios vykdymas pavestas kaizeriui (kurio įgaliojimai buvo daugiau reprezentacinio pobūdžio), Bundesratui – iš esmės svarbiausiai institucijai – , Reichstagui ir reichskancleriui. Šioje Konstitucijoje pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės nėra deklaruojamos, tai palikta federacijos narių kompetencijai. Be to, ši Konstitucija iš esmės nustatė tik Reicho institucijų sudarymą ir jų veiklą, atribodama Reicho ir atskirų jo valstybių kompetencijos sritis.

Kitas esminis konstitucingumo etapas buvo Veimaro Konstitucijos¹⁰ priėmimas 1919 m. rugpjūčio 11 d. Šioje Konstitucijoje įvardintos tokios aukščiausios valdžios institucijos – Reichstagas, Reichsratas, Reicho vyriausybė, Reicho prezidentas (kuriam suteiktas išskirtinis statusas), Reicho ekonominė taryba bei Valstybės Tribunolas. Lyginat su 1871 m. Konstitucija, Veimaro Konstitucijoje Reichui suteikta daugiau galių nei federalinėms žemėms. Taip pat įtvirtintas gana platus pagrindinių žmogaus teisių katalogas, tačiau jų realiam įgyvendinimui ir gynimui buvo reikalingas detalesnis reglamentavimas įstatymuose. Veimaro Konstitucija turi ne tik svarbią istorinę reikšmę – joje įtvirtintas ir pasiteisinusias nuostatas perėmė ir Pagrindinio įstatymo rengėjai¹¹.

A. Hitlerio atėjimas į valdžią 1933 m. žymi „Trečiojo Reicho gimimą“¹². Laikmetis nuo 1933 m. iki 1945 m. apibūdinamas kaip nacionalsocializmo viešpatavimas, lėmęs totalitarizmo, vienpartiško, tautiniu ir rasistiniu pagrindu grįsto valstybingumo gyvavimą.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui ir žlugus nacionalsocializmui Vokietijoje, iškilo naujos Konstitucijos, įtvirtinančios demokratijos pagrindus, žmogaus teises ir t.t., būtinybė. 1948 m. sušaukta Parlamentinė Taryba, kurios tikslas buvo parengti Pagrindinio įstatymo projektą. Šis

⁸ Hesse K. Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland. 15., ergänzte Auflage. – Heidelberg, 1985. S. 43.

⁹ Plačiau žr. Siebert F. Von Frankfurt nach Bonn: Hundert Jahre deutsche Verfassungen 1849 – 1949.- St. Augustin, 1978. S. 66 – 68.

¹⁰ Ten pat, S. 100 – 143.

¹¹ Vainiūtė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005. P. 84.

¹² Plačiau žr. Katz A. Staatsrecht: Grundkurs im öffentlichen Recht, 12., überarbeitete Auflage. – Heidelberg, 1994. S. 37 - 42.

projektas buvo pavadintas Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniu įstatymu, o sąvokos „konstitucija“ buvo sąmoningai vengiama, nes ji negaliojo visai vokiečių Tautai, o galiojimo teritorijoje suverenitetas nebuvo visiškai įgyvendintas¹³. Taipogi buvo tikimasi, kad po kiek laiko Pagrindinis įstatymas „užleis vietą“ laisvu vokiečių apsisprendimu priimtai Konstitucijai.

1949 m. gegužės 23 d. oficialiai paskelbtas Pagrindinis įstatymas įsigaliojo kitą dieną. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad aukščiausios galios, teisės aktas įsigaliojo tik dešimtyje taip vadinamų „senujų“ federalinių žemių. 1957 m., Saro federalinei žemei prisijungus prie Vokietijos Federacinės Respublikos, Pagrindinio įstatymo taikymo teritorija išsiplėtė. 1990 m. rugpjūčio 31 d. sudaryta Vokietijos susivienijimo sutartis, kurios pagrindu prie Vokietijos Federacinės Respublikos prisijungė Vokietijos Demokratinė Respublika. Ir tik nuo 1990 m. spalio 3 d. Pagrindinis įstatymas įsigaliojo visoje dabartinėje Vokietijos Federacijos teritorijoje¹⁴.

Pagrindinį įstatymą sudaro preambulė (pakeista 1990 m. rugpjūčio 31 d. Vokietijos susivienijimo sutarties pagrindu), 146 straipsniai, kurie suskirstyti į 11 skirsnių bei Pagrindinio įstatymo 140 straipsnyje nurodomi 1919 m. rugpjūčio 11 d. Vokietijos Reicho Konstitucijos 136, 137, 138, 139, 141 straipsniai kaip sudėtinė Pagrindinio įstatymo dalis¹⁵.

Preambulėje skelbiamos nuostatos apie vokiečių Tautos priimtą Pagrindinį įstatymą, suvokiant savo atsakomybę prieš Dievą ir žmones¹⁶. Taip pat reglamentuojama, jog vokiečių Tauta, kaip lygiateisė suvienytos Europos narė, remdamasi konstitucijos leidžiamąja valdžia, priėmė Pagrindinį įstatymą, kuris galioja visoje Vokietijos Federacinės Respublikos teritorijoje, visai vokiečių Tautai. M. Vainiutė teigia, kad „Pagrindinio įstatymo preambulės turinį sudaro ne deklaratyvios, o pirmiausia politiniu ir teisiniu požiūriu reikšmingos nuostatos, kurios yra svarbios konstitucinio reguliavimo sistemai suprasti“¹⁷.

Pagrindinio įstatymo I skirsnyje, 20 straipsnio 4 dalyje, 33, 38, 101, 103, 104 straipsniuose įtvirtintos teisės laikomos pagrindinėmis žmogaus teisėmis (keli straipsniai reglamentuoja ir pareigas). Tai kad didžioji dauguma pagrindinių teisių reglamentuojamos I skirsnyje, patvirtina faktą, kad Pagrindinio įstatymo kūrėjai siekė pabrėžti pagrindinių teisių svarbą, apsaugą ir teises garantijas. Konkrečiuose straipsniuose yra nurodoma, kokiems subjektams pagrindinės teisės yra suteikiamos, dažniausiai tai – kiekvienas žmogus. 8, 9 ir 11 straipsniai kalba apie teises, priklausančias tik piliečiams arba vokiečiams. O Pagrindinio įstatymo 19 straipsnio 3 dalyje

¹³ Vainiutė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005. P. 88.

¹⁴ Wagner H. Der Einigungsvertrag nach dem Beitritt: Fortgeltung, Bestandssicherheit und Rechtswahrung vor dem Bundesverfassungsgericht. – Berlin, 1994. S. 285.

¹⁵ <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html>

Žiūrėta: 2006 m. liepos 3 d. 19 val. 37 min.

¹⁶ Ingo von Münch, Kunig Ph. Grundgesetz – Kommentar, Band I (Präambel bis Art. 20), 4., nebearbeitete Auflage. – München, 1992. S. 34.

¹⁷ Vainiutė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005. P. 92.

įtvirtinta nuostata, jog kai kurios teisės galioja ir juridiniams asmenims, jei jiems galima pritaikyti tų teisių esmę.

Ypatingai reikšminga yra Pagrindinio įstatymo 20 straipsnio 1 dalis, kuri įtvirtina valstybės konstitucinės santvarkos pagrindines nuostatas, skelbiančias, jog Vokietijos Federacinė Respublika yra demokratinė, federacinė, teisinė ir socialinė valstybė. Tai yra fundamentalūs principai, išreiškiantys valstybės valdymo formą, sandaros formą, valdymo režimą ir t.t. Nors neturime galimybės šiame darbe plačiau paanalizuoti šių nuostatų, reikia pabrėžti, kad šie penki principai, reglamentuojantys konstitucinę valstybės santvarką, atspindi paties Pagrindinio įstatymo esmę.

Pagrindinio įstatymo III skirsnis skirtas Bundestagui, kuris yra vienintelė Tautą atstovaujanti konstitucinė institucija, turinti itin reikšmingus įgaliojimus, įtvirtintus Pagrindiniame įstatyme. Jis yra pagrindinė įstatymus leidžianti institucija. Įstatymų leidyboje svarbią vietą užima ir Bundesratas, apie kurį kalba Pagrindinio įstatymo IV skirsnis. Bundesrato dėka federalinės žemės dalyvauja leidžiant įstatymus ir valdant Federaciją, taip pat sprendžia Europos Sąjungos reikalus¹⁸.

Pagrindinio įstatymo V ir VI skirsniuose įtvirtintos nuostatos apie kitas aukščiausias valstybės valdžios institucijas, t.y. federalinį prezidentą (kuris iš esmės įgyvendina labiau reprezentacines funkcijas) ir federalinę vyriausybę, susidedančią iš kanclerio ir federalinių ministrų. Federalinė vyriausybė yra vykdomosios valdžios dalis, turinti plačius ir reikšmingus įgaliojimus, kurie daro didelę įtaką politiniams procesams šalyje.

Įstatymų leidybos pagrindinės nuostatos įtvirtintos Pagrindinio įstatymo VII skirsnyje. Čia kalbama apie įstatymų leidybos procesą, jo stadijas, subjektus, turinčius įstatymų leidybos iniciatyvos teisę ir t.t.

Pagrindinis įstatymas reglamentuoja teismų sistemą, kurią sudaro Federalinis Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis Federalinis Teismas, Federalinis administracinis teismas, Federalinis darbo teismas, Federalinis Finansų teismas bei Federalinis socialinis teismas. Visi šie teismai įvardinti IX skirsnyje, pavadintame „Teisminė valdžia“. Ypatingą vietą Vokietijos Federacinės Respublikos teismų sistemoje užima Federalinis Konstitucinis Teismas.

X skirsnis reglamentuoja valstybės finansus, o paskutinis Pagrindinio įstatymo skirsnis įtvirtina pereinamąsias ir baigiamąsias nuostatas.

2.2. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas: įkūrimas ir esminiai bruožai

Įgyvendinti Pagrindinio įstatymo apsaugą ir visos teisės sistemos konstitucingumo vertinimą, kaip ir daugelyje kitų demokratiškos valstybių, Vokietijoje pavesta konstitucinės kontrolės

¹⁸Vainiūtė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005. P. 113.

institucijai – Federaliniam Konstituciniam Teismui. Nors J. Limbach nuomone, konstitucinės kontrolės institutas nėra būtinas demokratiškos konstitucijos elementas¹⁹. Egzistuoja demokratinės valstybės, kurios „nepasigenda“ konstitucinės kontrolės institucijos, pavyzdžiui, Nyderlandai. Sprendimas „už“ ar „prieš“ tokią instituciją daugiausia priklauso nuo istorinės valstybės patirties. Tai patvirtina po II – jo Pasaulinio karo prasidėjęs visuotinis žmogaus teisių katalogo įtvirtinimas Europos šalių konstitucijose ir konstitucinę kontrolę vykdančių institucijų kūrimas. Po sėkmingos kovos už nepriklausomybę ar diktatūros žlugimo nauja demokratinė valdžia privalo turėti įteisintas savo galios ribas (taip pat ir konstituciniame lygmenyje valdžios galias kontroliuojančią instituciją), kad užsitarnautų žmonių pasitikėjimą.

Federalinis Konstitucinis Teismas pirmąsyk Vokietijos federacijos istorijoje įtvirtintas 1949 m. gegužės 8 d. priimtame Pagrindiniame įstatyme. Tačiau konstitucinės justicijos instituto užuomazgos Vokietijoje matomos jau XIX amžiuje²⁰.

1871 m. Konstitucija²¹ Bundesratui suteikė plačius įgaliojimus įstatymų leidybos srityje, sprendžiant svarbiausius valstybės klausimus ir net nagrinėjant tam tikrus konstitucinius ginčus. Būtent Bundesratas turėjo įgaliojimus spręsti neprivataus pobūdžio ginčus tarp federalinių žemių, tačiau reikia pabrėžti, kad teisminės institucijos, turinčios įgaliojimų, analogiškų Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijai, nebuvo. Todėl ryškesnis konstitucinės kontrolės instituto pavyzdys matomas tik po beveik 50 metų.

Svarbus konstitucinės kontrolės etapas buvo Veimaro Konstitucijos²² priėmimas 1919 m. rugpjūčio 11 d. Ši Konstitucija įvardija aukščiausias valstybės valdžios institucijas ir viena iš jų – Valstybės Tribunolas. Jo kompetencijai priklausė spręsti konstitucinius ginčus, kylančius federalinėje žemėje, neprivataus pobūdžio federalinių žemių ginčus bei ginčus tarp Reicho ir federalinės žemės. Vykdyti šiuos įgaliojimus Valstybės Tribunolas galėjo tik tuo atveju, jei nebuvo kito kompetentingo teismo ar Reicho Tribunolo, galinčio spręsti tokius ginčus. Tačiau pagal Veimaro Konstituciją Valstybės Tribunolas tiesioginių įgaliojimų pagrindinių teisių gynyboje neturėjo²³.

Federalinis Konstitucinis Teismas, nors ir turi tam tikrų sąsajų su anksčiau minėtomis teisminėmis institucijomis, vis dėlto yra nauja, konstitucinę kontrolę vykdanči institucija. Jos atsiradimą lėmė būtinybė įtvirtinti pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių katalogą bei sukurti efektyvų jų gynimo modelį.

¹⁹ Plačiau žr. Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. S. 14.

²⁰ Boldt H. Deutsche Verfassungsgeschichte, Band 2: Von 1806 bis zur Gegenwart. – München, 1990. S. 198.

²¹ Plačiau žr. Siebert F. Von Frankfurt nach Bonn: Hundert Jahre deutsche Verfassungen 1849 – 1949.- St. Augustin, 1978. S. 66 – 68.

²² Ten pat, S. 100 – 143.

²³ Katz A. Staatsrecht: Grundkurs im öffentlichen Recht, 12., überarbeitete Auflage. – Heidelberg, 1994. S. 53.

Kaip jau anksčiau minėta, Pagrindinio įstatymo IX skirsnis reglamentuoja teismų sistemą, į kurią įeina ir Federalinis Konstitucinis Teismas. Parlamentinėje Taryboje, rengiant Pagrindinio įstatymo projektą, buvo svarstoma, ar konstitucinės kontrolės įgaliojimus suteikti Federaliniam Aukščiausiajam Teismui, ar steigti specialią instituciją – konstitucinį teismą²⁴. Sprendimas kurti konstitucinį teismą rėmėsi tiek H. Kelzeno teorija, tiek numatymu, kad konstitucinę kontrolę vykdanti institucija neišvengiamai turės įtakos politiniam šalies gyvenimui. Parlamentinė Taryba nusprendė, kad suteikti tokius įgaliojimus Aukščiausiajam Teismui reikštų sutelkti įvairaus pobūdžio kompetenciją vienoje teisminėje institucijoje. Konstitucinės kontrolės institucijai priskirti specifiniai įgaliojimai, pavyzdžiui, spręsti politinių partijų konstitucingumo klausimus, o tai reiškia, kad neišvengiamai ši institucija dalyvauja politiniuose procesuose. Kadangi politinės partijos turi įtakos skiriant teisėjus, būtų neprotinga Aukščiausiajam Teismui suteikti ir konstitucinės kontrolės įgaliojimus. Todėl kaip ir daugelis Europos valstybių tuo metu Vokietijos Federacinė Respublika pasirinko specializuotą konstitucinės kontrolės instituciją ir pavadino ją Vokietijos Federaliniu Konstituciniu Teismu. Pagrindinio įstatymo 93 straipsnis įtvirtina Federalinio Konstitucinio Teismo kompetenciją, kurią detalizuoja 1951 m. kovo 12 d. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas²⁵ bei Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo reglamentas²⁶. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas priskiriamas ypač didelis galias tutinčių teismų grupei, į kurią įeina ir Austrijos Konstitucinis Teismas, įkurtas tiesiogiai vadovaujantis H. Kelzeno modeliu. Jie ne tik sprendžia tarptautinių sutarčių, įstatymų ir kitų teisės aktų atitikimo Pagrindiniam įstatymui klausimus, tačiau vykdo ir daugelį kitų funkcijų: sprendžia rinkimų teisėtumo, aukščiausiųjų pareigūnų atsakomybės, institucijų tarpusavio kompetencijos padalijimo klausimus ir kt. Federacinė valstybių sandara lemia ir tai, jog konstituciniai teismai turi nustatyti išimtines federacijos galias bei apibrėžti žemių savarankiškumo ribas. Šie teismai vykdo abstrakčią bei konkrečią konstitucinę kontrolę ir kitas konstitucijų bei įstatymų suteiktas funkcijas.

Federalinis Konstitucinis Teismas oficialiai veikti pradėjo 1951 m. rugsėjo 28 d. Tą dieną iškilmingame atidaryme dalyvavę federalinis prezidentas Theodor Heuss, kancleris Konrad Adenauer ir vienos iš federalinių žemių ministras pirmininkas Reinhold Maier akcentavo konstitucinės kontrolės svarbą ginant pagrindines žmogaus teises ir užkertant kelią nedemokratiniais režimams. Tuomet - o ir dabar – daugelis Federalinį Konstitucinį Teismą isivaizduoja ne kaip konkrečią instituciją, turinčią kompetenciją nagrinėti konstitucinius skundus ir spręsti kitus jai pavestus klausimus, o kaip žmogaus teisių garantą ir teisės viršenybės simbolį.

²⁴ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. S. 16.

²⁵ <http://www.gesetze-im-internet.de/bverfgg/index.html>

Žiūrėta: 2006 m. spalio 16 d. 22 val. 14min.

²⁶ http://www.gesetze-im-internet.de/bverfggo_1986/index.html

Žiūrėta: 2006 m. spalio 16 d. 23 val. 23 min.

2.3. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje

Valdžių padalijimo principas įvardija tris valstybės valdžias – įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę. Konstitucinės kontrolės institucija – Federalinis Konstitucinis Teismas - , nors ir turėdama atitinkamą statusą, nėra ketvirtoji valstybės valdžia. Federalinis Konstitucinis Teismas gali būti traktuojamas kaip valstybės valdžios subjektus, veikiančius politinėje sferoje, kontroliuojanti institucija.

Federalinis Konstitucinis Teismas įvardijamas kaip valstybės aukščiausios valdžios institucija, kurios veiklos pagrindus, įgaliojimus reglamentuoja Pagrindinis įstatymas. Visa tai neleidžia kitoms valstybės valdžios institucijoms reguliuoti ir kištis į jo veiklą. Konstitucinį Federalinio Konstitucinio Teismo statuso ypatingumą sutvirtina ir tai, kad kiti teismai neturi įgaliojimų nagrinėti klausimų, kurių nagrinėjimas priskirtas konstitucinės kontrolės institucijai. Konstitucinė justicija sutelkta šiam tikslui įkurtos institucijos, turinčios šios srities monopolį, rankose²⁷. Kaip bebūtų Federalinis Konstitucinis Teismas yra teismas, tai patvirtina pagrindinė jo funkcija – įgyvendinti konstitucinį teisingumą ir taikyti teisę. Pagrindinio Įstatymo 92 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad teisminę valdžią įgyvendina teisėjai, o teismų sistemą sudaro Federalinis Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis Federalinis Teismas, Federalinis administracinis teismas, Federalinis finansų teismas, Federalinis darbo teismas ir Federalinis socialinis teismas²⁸. Pats Pagrindinis įstatymas priskiria Federalinį Konstitucinį Teismą teismų sistemai. Konstitucinio skundo institutas Federalinį Konstitucinį Teismą tam tikra prasme prilygina bendrosios kompetencijos teismui, atliekančiam “superkasacinės” institucijos vaidmenį. Daugeliu atvejų konstituciniai skundai teikiami, siekiant užginčyti Aukščiausiojo teismo sprendimą. Teismas tampa tam tikra aukščiausiaja teismine institucija, kuri įgaliota užtikrinti, kad visi federaciniai aukščiausieji teismai vienodai interpretuotų konstitucines normas. Tai sudaro prielaidas Teismui daryti lemiamą įtaką Vokietijos teisės sistemai, taip pat civilinei ir baudžiamajai teisei²⁹.

Be išorinio akstino Federalinis Konstitucinis Teismas, kaip ir kitos teisminės institucijos, negali imtis nagrinėti jo kompetencijai priskirtų klausimų. Teismo kompetencijai priskirta spręsti teisės aktų atitikimą Pagrindiniam įstatymui – aukščiausios galios teisės aktui – nagrinėti kitus konstitucinį/teisinį aspektą turinčius klausimus. Šių klausimų sprendimas vykdomas laikantis tam tikrų proceso normų. Šiuo požiūriu jis gali būti vertinamas kaip dalis trečiosios (teisminės) valdžios, tačiau turinti specifinių bruožų, pasireiškiančių jo kompetencijos ypatingume. Lyginant su kitomis

²⁷ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 27.

²⁸ <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html>

Žiūrėta: 2006 m. rugsėjo 10 d. 19 val. 44 min.

²⁹ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 57.

teisminę valdžią vykdančiomis institucijomis, Federalinis Konstitucinis Teismas yra labiau savarankiškas ir nepriklausomas. Jis nėra pavaldus ir priklausomas nuo Teisingumo ministerijos ar kitos žinybos. Federalinis Konstitucinis Teismas tiesiogiai, be atitinkamų institucijų tarpininkavimo, komunikuoja su valstybės valdžios institucijomis, tiek su federaliniu prezidentu, Bundestagu, tiek ir su Bundesratu ar federaline vyriausybe. Jis ir pats yra įvardijamas kaip viena iš aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų, reglamentuotų pagrindiniame įstatyme, turinti savo dispozicijoje nuosavo biudžeto paskirstymo teisę. Nė vienai valstybės valdžios institucijai nėra suteikta teisė kontroliuoti Federalinio Konstitucinio Teismo ar jį sudarančių teisėjų veiklą. Teisėjai, taip pat ir Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkas, nėra niekam atskaitingi ir niekam nėra suteikta kompetencija vertinti jų veiklą. Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų funkcijos ir įgaliojimai yra įtvirtinti atskirame įstatyme.

Pagrindinis Federalinio Konstitucinio Teismo bruožas, skiriantis jį nuo kitų teisminių institucijų – įstatymų (teisės aktų) atitikties Konstitucijai (Pagrindiniam įstatymui) kontrolė. Federalinis Konstitucinis Teismas yra vienintelė institucija valstybėje, turinti intervencijos į įstatymų leidėjo veiklą teisę, įtvirtintą pačiame Pagrindiniame įstatyme. Federalinis Konstitucinis Teismas ne tik gali teisiškai įvertinti, ar teisės aktas atitinka Pagrindinį įstatymą (t.y. vertinti įstatymų leidėjo veiklą), bet pripažinęs įstatymą prieštaraujančiu konstitucijai, netgi panaikinti jį. Teisinėje literatūroje įvardijama, kad Federalinis Konstitucinis Teismas vykdo ir konkrečią, ir abstrakčią normų kontrolę, t.y. kontrolę dėl subjektyviųjų teisių ir objektyviosios teisės normų atitikimo pagrindiniam įstatymui³⁰. Šios kontrolės formos gali būti *a priori* bei *a posteriori*. Priešingai nei dažnai tvirtinama, Vokietijos Federacinėje Respublikoje taikoma prevencinė įstatymų kontrolė³¹. Vykdoma konstitucinė kontrolė leidžia užtikrinti konstitucijos viršenybės principą, visos teisės sistemos suderinamumo būtinybę bei pagrindinių žmogaus teisių apsaugą.

Turėdamas įgaliojimus svarstyti ir netgi anuliuoti įstatymų leidėjo sprendimus, Federalinis Konstitucinis Teismas vis dėlto nėra teisę kurianti institucija tikrąja ta žodžio prasme. Jis gali tik nuspręsti, ar įstatymo leidėjas pažeidė Pagrindinį įstatymą, įpareigoti atitinkamą instituciją pakeisti teisės normą, prieštaraujančią pagrindiniam įstatymui, tačiau sukurti naujos teisės normos jis neturi galimybių. Taip įtvirtinama subordinacija tarp įstatymus leidžiančios valdžios institucijos ir ją kontroliuojančios, kad nė viena negalėtų neleistinais daryti įtakos kitos sprendimams. Kaip ir teismų, taip ir Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimai paliečia visuomenės interesus, žinoma, Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimo įtaką jaučia visa visuomenė, valdžios institucijos ir netgi valstybės tolesnė politinio gyvenimo raida. Federalinis Konstitucinis Teismas, nors ir

³⁰ Maunz T., Zippelius R. Deutsches Staatsrecht: ein Studienbuch, 29., völlig neubearbeitete Auflage. – München, 1994. S. 295.

³¹ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 57.

būdamas ne politinė institucija, negali išvengti situacijų, kai tenka priimti sprendimą, kuris padarys žymią įtaką politiniams procesams³².

Kadangi Federalinis Konstitucinis Teismas savo kompetencijos ribose sprendžia klausimus, susijusius su konstitucijos – Pagrindinio įstatymo - interpretavimu bei taikymu, valstybės institucijų ir visuomenės akyse ši institucija įgijo didelį autoritetą. Neretai Federalinio Konstitucinio Teismo pavadinimas siejamas su Pagrindinio įstatymo gynėjo simboliu. Valstybės valdžios institucijos yra orientuotos į konstitucines vertybes: žmogaus teises, demokratiją, valdžių pusiausvyros principą ir pan. O Federalinio Konstitucinio Teismo paskirtis – neleisti valdžios institucijoms „užsimiršti“, vykdant savo tiesiogines funkcijas. Be to, tai vienintelė institucija, galinti spręsti interesų susikirtimo ir kompetencijos pasidalijimo klausimus tarp aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų, federacijos ir federalinių žemių bei tarp pačių žemių.

Kaip bebūtų, Federalinis Konstitucinis Teismas nėra aukščiausia valdžia valstybėje. Pagrindinis įstatymas ir kiti įstatymai griežtai apibrėžia šios konstitucinės kontrolės institucijos kompetencijos ribas bei numato, kada ir koku mastu ji gali veikti. Federaliniam Konstituciniam Teismui suteikta teisė vykdyti iš esmės kontroliuojančias, valdžią ribojančias ir saugančias konstitucingumą funkcijas³³. Be šių išsamiai reglamentuotų įgaliojimų konstitucinės kontrolės institucija neturi ir negali vykdyti kitų funkcijų. Pagrindinė Federalinio Konstitucinio Teismo užduotis – politinį šalies gyvenimą „inkorporuoti“ į teisės rėmus. Nuo seno konstitucija bando sumažinti įtampą tarp valdžios ir teisės pastarosios naudai³⁴. Tačiau Federaliniam Konstituciniam Teismui nepriklauso spręsti, ar įstatymų leidėjas sureguliuodamas tam tikrus teisinius santykius pasirinko patį išmintingiausią ir tikslingiausią variantą. Federalinis Konstitucinis Teismas nėra politinio proceso dalyvis, tačiau savo sprendimais galintis daryti įtaką valstybės politiniam gyvenimui.

³² Tik įkurtam Federaliniam Konstituciniam Teismui teko išbandyti savo jėgas, sprendžiant ginčą dėl Vakarų Vokietijos dalyvavimo Europos gynybos bendrijos (EGB) projekte. Opozicinė Socialdemokratų partija nepalaikė kanclerio K. Adenauerio siekio sustiprinti suverenumą šitoku būdu ir kreipėsi į Federalinį Konstitucinį Teismą su prašymu iširti tokios sutarties atitikimą Konstitucijai. Vyriausybė, savo ruožtu, atsižvelgdama į tuometinę politinę situaciją ir Federalinio Konstitucinio Teismo pirmojo senato sudėtį, kreipėsi į Federalinį Konstitucinį Teismą, bandydama užginčyti SPD frakcijos teisę kreiptis dėl teisės aktų kontrolės. Siekdamas išvengti galimų nepagrįstų kaltinimų dėl būsimo sprendimo, Federalinis Konstitucinis Teismas sudarė plenumą iš abiejų senatų ir pareiškė, kad sprendimas bus privalomas abiem senatams. Šie veiksmai įtvirtino poziciją, kad Federalinis Konstitucinis Teismas, nors ir privalėdamas spręsti politinio pobūdžio klausimus, neprivalo reikalauti, kad valstybės institucijos laikytųsi tam tikro politinio kurso. Federalinis Konstitucinis Teismas nuo pat įkūrimo tapo ir politinės kovos priemone, ypač naudinga Bundestago parlamentinei opozicijai, įgijusiai galimybę kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą bandant įgyvendinti savo teises ir politines nuostatas. Nors opozicija nedažnai kreipiasi į Konstitucinį Teismą, tačiau galimybės kreiptis įtvirtinimas leidžia užtikrinti demokratišką politinio proceso eigą, suteikiant teisę parlamentinei mažumai daryti įtaką svarbiausiems valstybės valdymo klausimų sprendimams.

³³ Degenhart Ch. Staatsrecht I: Staatszielbestimmungen, Staatsorgane, Staatsfunktionen, 10., nebearbeitete Auflage. – Heidelberg, 1994. S. 45.

³⁴ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. S. 20.

2.4. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo struktūra

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 2 paragrafas nustato, kad Federalinį Konstitucinį Teismą sudaro du senatai, turintys po aštuonis teisėjus³⁵. To paties įstatymo 14 paragrafas numato, kad kiekvienas senatas reprezentuoja Federalinį Konstitucinį Teismą savo kompetencijos ribose, t.y. kiekvienam senatui priskirti tik jam būdingi įgaliojimai. Pirmasis senatas sprendžia ginčus tarp piliečių ir valstybės, o Antrasis senatas atsakingas už ginčų tarp valstybės institucijų ar politinių partijų konstitucingumo klausimų sprendimą. Abejuose senatuose sudaromos teisėjų sekcijos, kurios formuojamos atskirų kategorijų klausimams/ginčams nagrinėti (kaip įprasta, konstitucinius skundus nagrinėja ne visos sudėties senatas, o trijų teisėjų sekcija). Reiktų pabrėžti, kad Federalinis Konstitucinis Teismas vidaus klausimus sprendžia vadovaudamasis savo paties nustatytu reglamentu, todėl esant reikalui turi teisę keisti sekcijų kompetencijos pasiskirstymą.

Iš pradžių senatus sudarė po dvylika teisėjų, nuo 1956 m. – po 10 ir tik nuo 1963 m. rugsėjo 1 dienos Pagrindinio įstatymo pakeitimų kiekvieną senatą sudaro po aštuonis teisėjus³⁶. Kiekvienas teisėjas yra išrenkamas į atitinkamą senatą ir nėra galimybės būti perkeltam į kitą. Vienam senatui vadovauja Teismo pirmininkas (prezidentas), kitam – pirmininko pavaduotojas (viceprezidentas). Nagrinėjant bylą senate, būtinas kvorumas, t.y. ne mažiau nei šeši teisėjai iš aštuonių. Sprendimai priimami dažniausiai dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma, išimtis – norint pripažinti politinę partiją antikonstitucine, priimant sprendimą atimti pagrindines teises taip pat sprendžiant aukščiausiųjų pareigūnų nušalinimo nuo pareigų klausimus reikalingas dviejų trečdalių teisėjų pritarimas. Paskutiniu metu prie kiekvieno senato yra steigiami po tris sekcijas, kurias sudaro trys teisėjai (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 15a paragrafas). Kaip jau minėta anksčiau, gali būti sudaroma ir daugiau sekcijų, tokiu atveju vienas teisėjas gali būti kelių sekcijų nariu. Nuo 1970 m. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 30 paragrafo 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad teisėjas turi teisę pareikšti atskirąją nuomonę, taip pat nuo to laiko yra pranešama apie balsavimo detales.

Senatai vienas nuo kito nepriklauso ir neturi teisės tikrinti vienas kito sprendimų. Nerašyta taisyklė susiklostė taip, kad senatai vienas kito sprendimų nekomentuoja, tuo labiau nekritikuoja. Norint vienam senatui pakeisti kito nuomonę tam tikro klausimo sprendime, o tiksliau – bandant suvienodinti analogiškų ginčų sprendimo praktiką, sudaromas plenumas iš visų 16 teisėjų (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo reglamento 16 paragrafas). Plenumui vadovauja Teismo pirmininkas. Iki šiol plenumas buvo sudarytas tik du kartus. Vienas iš jų – tai anksčiau

³⁵ <http://www.gesetze-im-internet.de/bverfgg/index.html>

Žiūrėta: 2006 m. liepos 23 d. 22 val. 18 min.

³⁶ Maunz T., Zippelius R. Deutsches Staatsrecht: ein Studienbuch, 29., völlig nebearbeitete Auflage. – München, 1994. S. 301.

aprašytas Vyriausybės ir opozicijos ginčas dėl Vakarų Vokietijos dalyvavimo Europos gynybos bendrijos (EGB) projekte, o tiksliau – dėl opozicijos teisės kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą.

Kai kurie autoriai, rašydami apie Federalinio Konstitucinio Teismo struktūrą, kartais įvardija ir „trečiąjį senatą“³⁷. Jie turi omenyje Federalinio Konstitucinio Teismo mokslinių darbuotojų aparatą, kurio veiklos principai įtvirtinti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo reglamento 13 paragrafe. Kiekvienam teisėjui priklauso 3-4 padėjėjai, kuriuos pasirinkti gali pats teisėjas. Padėjėjai – tai dažniausiai jauni teisėjai, mokslininkai ar kiti tarnautojai dvejiems ar trejiems metams paskirti dirbti Federaliniame Konstituciniame Teisme. Be jų pagalbos būtų sudėtinga susidoroti su didžiuliu konstitucinių skundų antplūdžiu teisme. Teikdami pagalbą teisėjams, padėjėjai vis dėlto negali dalyvauti Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų pasitarimuose. Be to, už sprendimus atsakingi yra tik patys teisėjai. J. Limbach nuomone, padėjėjai – tai jaunasis valstybės teisininkų elitas³⁸. Ne vienas žymus Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjas savo karjerą pradėjo būdamas Federalinio Konstitucinio Teismo moksliniu darbuotoju ar padėjėju.

2.5. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo formavimo tvarka ir teisėjų statusas

Federalinį Konstitucinį Teismą sudaro 16 teisėjų. Pagrindinio įstatymo 94 str. 1 d. įtvirtinta, kad pusę teisėjų renka Bundestagas, pusę – Bundesratas. Detaliau teisėjų rinkimo procedūrą reglamentuoja Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 6, 7, 8, 9 10 paragrafai. Parlamentas iš Teisingumo ministerijos sudarytų sąrašų, kuriuose įrašomi visi Federacijos teisėjai, atitinkantys Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjams keliamus reikalavimus, bei asmenys, kuriuos pasiūlė Bundestago frakcijos, Vyriausybė ir federalinių žemių vyriausybės, išrenka kandidatus. Bundestagas savo įgaliojimui laikui išrenka rinkimų komisiją, kurią sudaro dvylika narių ir kuriems priskirta kompetencija rinkti Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjus. Teisėjo išrinkimui būtina dviejų trečdalių rinkikų balsų dauguma. Bundesrate teisėjai išrenkami tiesiogiai, jei už kandidatą balsavo ne mažiau nei du trečdaliai Bundesrato narių.

Kad būtų išlaikyti proporcingumo ir skaidrumo principai, Bundestagas ir Bundesratas kiekvienam Federalinio Konstitucinio Teismo senatui atskirai išrenka po keturis teisėjus. Būtinasis reikalavimas, kad šeši teisėjai turi būti renkami iš federacinių teisėjų, ne mažiau nei trejus metus dirbusių aukščiausiuose federaciniuose teismuose, t.y. Aukščiausiam Federaliniame Teisme, Federaliniame administraciniame teisme, Federaliniame finansų teisme, Federaliniame darbo teisme ar Federaliniame socialiniame teisme. Kiti dešimt (po penkis į kiekvieną senatą) renkami iš tų kandidatų, kurie realiai atitinka Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjams keliamus reikalavimus

³⁷Säcker H. Das Bundesverfassungsgericht, 1 Auflage. – München, 1975. S. 21.

³⁸Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. S. 26.

(tai dažniausiai būna žymūs mokslo srities atstovai, politikos veikėjai ir pan., išlaikę du nustatytus teisės egzaminus). Pagal tą pačią procedūrą Bundestagas ir Bundesratas paeiliui renka Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininką ir jo pavaduotoją, kurie vadovauja skirtingiems senatams.

Ne paslaptis, kad Federalinio Konstitucinio Teismo sudėties formavimui turi didelę įtaką didžiųjų partijų susitarimas. Kadangi reikalaujama dviejų trečdalių balsų dauguma renkant teisėjus, tai didžiosios partijos ir be mažumos palaikymo gali išrinkti jiems „patinkančius“ teisėjus. Net ir griežčiausiai suformuluoti reikalavimai teisėjų nešališkumui ir apolitiškumui gali būti ignoruojami. M. Fromontas tvirtina, kad „dvi didžiosios politinės formuotės taiko austriškąją *proporz* sistemą, ir nei liberalai, nei žalieji Konstituciniame Teisme vietų negauna³⁹“. Akivaizdi sąsaja tarp tuo metu valdančiosios partijos (kaip įprasta tai - Krikščionių demokratų sąjunga arba Vokietijos socialdemokratų partija) ir Federalinio Konstitucinio Teismo sudėties.

Federalinio Konstitucinio Teismo teisėju gali būti išrinktas asmuo, sulaukęs 40 metų ir turintis išsilavinimą, reikalingą magistrato pareigoms užimti, t.y. išlaikęs du nustatytus teisės egzaminus, taip pat aukštųjų mokyklų teisės profesoriai (Konstitucinio Teismo įstatymo 3 paragrafas). Teisėjai renkami dvylikos metų kadencijai, bet ne ilgiau nei jiems sukaks 68 metai, pakartotinai išrinktas teisėjas negali būti (ši nuostata atsirado tik nuo 1970 m. gruodžio 1 d.). Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 105 paragrafo 1 ir 2 dalys numato, kad Federalinio Konstitucinio Teismo plenumas turi teisę prieš laiką leisti teisėjui pasitraukti iš jo užimamų pareigų esant ilgam laikui nedarbingu arba padarius veiksnius, dėl kurių skiriama ilgesnė nei šešerių mėnesių laisvės atėmimo bausmė. Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjas neturi teisės užsiimti jokia kita veikla, išskyrus teisės profesorių tolesnę dėstymą, jei tai netrukdytų pagrindinėms Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjo pareigoms.

Būti Federalinio Konstitucinio Teismo teisėju yra didelė garbė, kurios užsitarnauja tik žymios ir nusipelnusios asmenybės⁴⁰. Kaip jau minėta anksčiau, dažniausiai Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjais skiriami teisėjai, advokatai, aukštųjų mokyklų teisės profesoriai, parlamentarai ir t.t. Dabartinė Federalinio Konstitucinio Teismo sudėtis nėra išimtis. (žr. 1 priedas, 1 lentelė).

³⁹ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 53.

⁴⁰ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo Pirmininkas Hans-Jürgen Papier savo gyvenimo aprašyme mini tokią profesinę patirtį:

1967, 1971 m. išlaikė valstybinius teisės egzaminus.

1973 m. daktaro disertacijos gynimas.

1974 – 1991 m. Bilefeldo Universiteto profesorius.

1977 – 1987 m. Nordrhein – Westfalen žemės Aukščiausiojo Administracinio teismo teisėjas.

1991 – 1998 m. Garbės Pirmininkas Nepriklausomoje komisijoje, kurios užduotis buvo peržiūrėti Vokietijos Demokratinės Respublikos politinių partijų ir susivienijimų veiklą.

1994 – 1998 m. Vokietijos Federacinės Respublikos Komisijos, skirtos spręsti socialinių klausimų (t.y. pensijų) reglamentavimą įstatymuose, narys.

1998 m. – Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo Pirmininkės pavaduotojas.

2002 m. - Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo Pirmininkas.

Ypatingą vietą Federaliniame Konstituciniame Teisme, o ir valstybės aukščiausiųjų pareigūnų sąrašė užima Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkas. Kaip ir daugumoje kitų valstybių Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkas skiriamas iš jau išrinktų teisėjų, todėl gali tekti Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininku būti trumpiau nei dvylika metų (žr. 1 priedas, 2 lentelė).

Federaliniame Konstituciniame Teisme jurisdikcijos sritys paskirstytos ne tik tarp senatų. Tarp teisėjų taip pat vyksta nagrinėjamų ginčų pasiskirstymas⁴¹. Jei teisėjas yra atsakingas už tam tikrų žmogaus teisių gynimą ir dažniausiai sprendžia su šių teisių pažeidimu susijusius ginčus, jam ir priskiriama nauja byla. Nors šiame darbe nėra galimybės plačiau panagrinėti bylų pasiskirstymo mechanizmą⁴², tačiau būtina įvardinti tam tikras procedūrinės taisyklės, reguliuojančias nagrinėjamų ginčų pasiskirstymą.

Iš esmės bylų pasiskirstymą lemia tam tikros procesinės taisyklės:

1. Nauja byla priskiriama teisėjui, kuris tuo momentu turi mažiausiai nagrinėjamų bylų. Toks pasiskirstymas tarp teisėjų vyksta tol, kol visi teisėjai turi maždaug po vienodą skaičių nagrinėjamų ginčų;

2. Nauja byla, kaip įprasta, skiriama mažiausią stažą turinčiam teisėjui, remiantis tuo, kad šis teisėjas nagrinėjamų ginčų skaičiumi turi „pasivyti“ kitus kolegas. Pavyzdžiui, teisėjai Ch. Hohmann - Dennhardt ir Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkui H. J. Papier yra priskirta tiek bylų, kad kurį laiką jie neapsiims naujų ginčų nagrinėjimu;

3. Prasidėjus naujiems kalendoriniams metams bylų paskirstymas vyksta tuo pačiu principu, t.y. atsižvelgiant į tuo metu kiekvieno teisėjo nagrinėjamų ginčų kiekį;

4. Siekiant išlaikyti šią tvarką, yra vedamas gautų skundų/bylų registras, kurį tvarko Kanceliarijos vadovas;

5. To paties teisinio pagrindo skundai/bylos priskiriami tam teisėjui, kuris jau yra pradėjęs nagrinėti arba nagrinėja tokią bylą.

⁴¹ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. S. 23.

⁴² Pavyzdžiui, Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininko kompetencijai dažniausiai priskiriamos bylos susijusios su aplinkos apsaugos klausimais, teisėjai Ch. Hohmann-Dennhardt – ginčai, liečiantys šeimos teisės reglamentuojamus santykius, teisėjas Brun-Otto Bryde kompetetingas spręsti ginčus, kuriuos reguliuoja darbo teisės normos. II – ojo Senato teisėjai taip pat turi atitinkamą pasiskirstymą: W. Hassemer daugiausiai specializuojasi baudžiamojoje ir baudžiamojo proceso teisėje, S. Broß – parlamento teisėje, L. Osterloh – finansų ir mokesčių teisės reglamentuojamų santykių specialistas ir t.t. Be abejo, teisėjai nėra ir negali būti tik vienos srities specialistais. Be jau minėtų kai kurių teisėjų kompetencijų pagrindinio pasiskirstymo, šie teisėjai nagrinėja ir kitokio pobūdžio teisinius ginčus.

3. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO ĮGALIOJIMAI

Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas įkurtas sekant H. Kelzeno (europietiškuoju) konstitucinės kontrolės modeliu ir yra priskiriamas ypač dideles galias turinčių teismų grupei, į kurią įeina ir Austrijos Konstitucinis Teismas. Federalinis Konstitucinis Teismas ne tik sprendžia tarptautinių sutarčių, įstatymų ir kitų teisės aktų atitikimo pagrindiniam įstatymui klausimus, tačiau vykdo ir daugelį kitų funkcijų: sprendžia rinkimų teisėtumo, aukščiausiųjų pareigūnų atsakomybės, institucijų tarpusavio kompetencijos padalijimo klausimus ir kt. Svarbiausi Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai yra įtvirtinti Pagrindinio įstatymo 93 ir 100 straipsniuose. Taip pat ir kiti Pagrindinio įstatymo straipsniai, tokie kaip 61, 98, 21 ir 41, reglamentuoja Federalinio Konstitucinio Teismo kompetenciją. Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad Federalinis Konstitucinis Teismas gali nagrinėti ir kitus atvejus, kuriuos jam paveda federalinis įstatymas. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo konkretūs įgaliojimai bus aptarti vėliau, dabar tik pabandydysime peržvelgti Federalinio Konstitucinio Teismo kompetenciją, daugiau kreipiant dėmesį į bendresnio pobūdžio klausimus.

Konstitucinės kontrolės institucijai – Federaliniam Konstituciniam Teismui – priskirta vykdyti labai svarbias funkcijas, iškeliant tikslą užtikrinti konstitucingumą, demokratijos raidą ir žmogaus teisių apsaugą. Federalinio Konstitucinio Teismo vykdomas funkcijas galima suskirstyti į tam tikras grupes:

1. Aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų ar atskirų šių institucijų narių paskyrimo (išrinkimo) konstitucingumo vertinimas. Į šią sritį patenka parlamento rinkimų ginčų nagrinėjimas.
2. Federaliniam Konstituciniam Teismui priskirta nagrinėti aukščiausių Federacijos institucijų ginčus, turinčius konstitucingumo aspektą, pavyzdžiui, nesutarimus dėl Pagrindinio įstatymo nuostatų taikymo tam tikrais klausimais, taip pat ir ginčus dėl kompetencijos pasiskirstymo tarp aukščiau minėtų institucijų. Tokie ginčai gali kilti, pavyzdžiui, tarp Bundestago ir Bundesrato, todėl, vadovaujantis valdžių padalijimo principu, teisė juos spręsti negali būti perduota „politinei“ institucijai, kuri gali turėti suinteresuotumą išspręsti ginčą jai palankiu būdu. Neutralios institucijos, šiuo atveju Federalinio Konstitucinio Teismo, egzistavimas išlaiko balansą tarp valstybės valdžių⁴³. Tas pats pasakytina ir apie ginčų tarp federacijos ir federalinių žemių (ar tarp askirų žemių) nagrinėjimą.

⁴³ Maunz T., Zippelius R. Deutsches Staatsrecht: ein Studienbuch, 29., völlig neubearbeitete Auflage. – München, 1994. S. 340.

3. Būdamas „konstitucijos sergėtoju“, Federalinis Konstitucinis Teismas įgyja pareigą vykdyti teisės norminių aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams ir Pagrindiniam įstatymui kontrolę. Į šią sritį patenka abstrakti ir konkreti teisės normų kontrolė.

4. Ganėtinai didelę reikšmę turi ir asmenų konstitucinių skundų dėl viešosios valdžios institucijų aktų (administracinių, individualių, teisminių institucijų aktų bei įstatymų), pažeidžiančių žmogaus teises, nagrinėjimas. Neabejotinai galima tvirtai teigti, kad Vokietijoje konstitucinių skundų nagrinėjimas yra viena iš svarbiausių ir dažniausiai taikomų Federalinio Konstitucinio Teismo veiklos sričių.

5. Konstitucinės kontrolės veikimo sfera apima ir specifinių konstitucinį pobūdį turinčių pažeidimų, galinčių kilti tiek iš valstybės valdžios institucijų, tiek ir kitų teisės subjektų, nagrinėjimą. Čia kalbama apie kaltinimus federaliniam prezidentui, federalinių teisėjų patraukimą atsakomybėn ir politinių partijų veiklos uždraudimą. Remiantis šiais įgaliojimais, Federaliniam Konstituciniam Teismui taip pat suteikta prerogatyva, esant tam tikriems atvejams, priimti sprendimą dėl pagrindinių teisių atėmimo.

Reikia paminėti, kad nuo įkūrimo dienos Federaliniam Konstituciniam Teismui daugiausiai teko nagrinėti konstitucinius skundus, tai patvirtina oficiali statistika. Nuo Federalinio Konstitucinio Teismo įkūrimo dienos iki 2005 metų Federaliniam Konstituciniam Teismui buvo pateikta iš viso 157 233 pareiškimai, iš jų 151 424 konstituciniai skundai. Teismas išnagrinėjo 148 799 konstitucinius skundus, tai sudaro 96,30 procentų visų išnagrinėtų bylų Federaliniame Konstituciniame Teisme. Tik 2,5 procento konstitucinių skundų patenkinta (žr. 2 priedas 3 lentelė).

Galimybę kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą Pagrindinis įstatymas (21, 41, 61, 93, 98, 100 straipsniai) ir jį detalizuojančios Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos (36, 43, 48, 49 paragrafo 3 dalis, 58 paragrafo 4 dalis 63, 68, 71, 76 paragrafai, 90 paragrafo 1 dalis, 91 paragrafas) suteikia nemažam ratui teisės subjektų. Pirmiausiai galima išskirti aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų teisę kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą. Pagrindas kreiptis susijęs su ginčiais tarp federacijos ir federalinių žemių bei aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų tarpusavio ginčiais. Pastarieji gali kilti, pavyzdžiui, tarp parlamento ir vyriausybės. Reikia paminėti, kad šiuo pagrindu inicijuoti teisminį nagrinėjimą gali tam tikrais atvejais ir politinės partijos, frakcijos, netgi deputatų grupės.

Į Federalinį Konstitucinį Teismą taipogi gali kreiptis bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai. Teismas, nagrinėdamas bylą, gali nuspręsti savo iniciatyva kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl klausimo, ar įstatymas, tiesiogiai susijęs su nagrinėjama byla, atitinka Pagrindinį įstatymą. Tačiau į Federalinį Konstitucinį Teismą galima kreiptis vien dėl įstatymų, priimtų po Pagrindinio įstatymo įsigaliojimo, nes teismai įpareigoti įvertinti, ar iki priimant Pagrindinį įstatymą galioję įstatymai yra teisėti ir taikytini; Federalinis Konstitucinis

Teismas pripažįsta, kad jei šie įstatymai po 1949 m. buvo pakeisti, nors ir iš dalies, tai jie prilyginami naujiems įstatymams⁴⁴.

Federaliniame Konstituciniame Teisme procesas gali būti pradėtas ir asmenų iniciatyva (Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 4 punktas). Kiekvienas asmuo, manantis, kad viešosios valdžios institucijos aktai (administraciniai, individualūs, teismo sprendimai ar net tam tikrais atvejais įstatymai) pažeidžia vieną iš pagrindinių jo teisių, numatytų Pagrindinio įstatymo 1-19 straipsniuose, taip pat teisės, įtvirtintos 20 straipsnio 4 dalyje, 33, 38, 101, 103, 104 straipsniuose) turi teisę paduoti konstitucinį skundą. Kadangi teisės subjektais (pagal Pagrindinio įstatymo reglamentuojamas teises ir remiantis 19 straipsnio 3 dalimi) gali būti ir juridiniai asmenys, tai ir jiems yra suteikta galimybė tam tikrais atvejais kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą su konstituciniu skundu. Konstitucinių skundų grupei pagal Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 4b punktą taip pat priskirtini bendruomenių ir bendruomenių susivienijimų skundai, jeigu įstatymu pažeistos savivaldos teisės pagal 28 straipsnį, o pažeidus federalinių žemių įstatymus – tik tada, jei skundas negali būti pateiktas federalinės žemės konstituciniam teismui⁴⁵.

Būtina priminti, kad ir pats Federalinis Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas jo kompetencijai priskirtą ginčą, pavyzdžiui, dėl administracinio ar teismo akto, ir matydamas būtinybę taikyti tam tikrą įstatymą, kurio konstitucingumu abejoja, gali iškelti klausimą dėl šio įstatymo atitikimo Pagrindiniam įstatymui.

Į Federalinį Konstitucinį Teismą gali kreiptis federalinės žemės vyriausybė arba trečdalis landtago narių, jei federaliniu žemės įstatymu Federaliniam Konstituciniam Teismui yra pavesta spręsti konstitucinius ginčus vienos federalinės žemės teritorijoje (šią galimybę numato Pagrindinio įstatymo 99 straipsnis).

3.1. Federacijos ir federalinių žemių kompetencija konstitucinės kontrolės srityje

Mokslinėje literatūroje dažnai sutinkamas teiginys, kad valstybės federacinė sąranga negali nedaryti įtakos konstitucinės kontrolės institucijos veiklai. Ir su tuo nesutikti iš tiesų sunku. Vokietija, būdama federacine valstybe, susideda iš federalinių žemių. Kiekviena federalinė žemė turi savo įstatymų leidžiamąją valdžią ir atitinkamai tos federalinės žemės aukščiausios galios teisės aktą – Konstituciją. Toks įstatymų leidybos sistemos dualizmas apsunkina konstitucinės kontrolės institucijos veiklą vertinant teisės aktų atitikimą pagrindiniam įstatymui. Todėl kaip ir daugelyje kitų federacinių valstybių, Federalinis Konstitucinis Teismas sprendžia tik dėl tų norminių teisės

⁴⁴ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 57.

⁴⁵ Vainiutė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005. P. 127.

aktų, kurie yra išleisti federacijos subjektų (federalinių žemių), tačiau savo pobūdžiu liečia tam tikrą santykių tarp federacijos ir jos subjektų reglamentavimo sritį. Šiuos klausimus sprendžiant ypatingai svarbu užtikrinti proporcingumo principą. Federalinis Konstitucinis Teismas kiek įmanoma labiau privalo suteikti laisvę federalinių žemių konstituciniams teismams spręsti jų kompetencijai priskirtus klausimus. Remiantis šia nuostata, teisė ir pareiga spręsti, ar federalinių žemių įstatymų leidžiamosios valdžios išleisti teisės aktai neprieštarauja federalinės žemės konstitucijai, suteikta federalinės žemės konstituciniam teismui. Smulkiau kompetencijos pasidalijimą tarp Federalinio Konstitucinio Teismo ir federalinių žemių konstitucinių teismų reglamentuoja Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas. Ir vis dėlto dažnai būna sudėtinga nustatyti federalinės žemės konstitucinio teismo ir Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijos ribas ir tiksliai jomis apsiriboti.

Vienas iš konkrečių atvejų, kai Federalinis Konstitucinis Teismas neturi teisės spręsti teisės normų atitikties aukštesnės galios teisės aktui (abstrakčioji kontrolė, numatyta Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 2 punkte), kai tai susiję su federalinės žemės teisės aktų atitikimo žemės konstitucijai vertinimu. Analogiškai sprendžiama ir situacija, kai į konstitucinį teismą kreipiasi bendrosios kompetencijos ar administraciniai teismai (Pagrindinio įstatymo 100 straipsnio 1 dalis). Kai nagrinėjamas klausimas susijęs su federalinės žemės teise, tai bylos nagrinėjimas priskiriamas federalinės žemės konstitucinio teismo jurisdikcijai.

Kiek kitokia situacija yra dėl teisės paduoti konstitucinį skundą. Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 90 paragrafas reglamentuoja, kad konstitucinį skundą federalinės žemės konstituciniam teismui paduoti galima ne tik tada, kai skundžiamos federalinės žemės teisės normos, reglamentuojančios žmogaus teises, savo turiniu priartėja prie federacijos mastu veikiančių teisės normų, bet ir tuomet, kai minėtosios žemės teisės normos yra analogiškos federalinėms normoms dėl pagrindinių teisių. Tai užtikrina didesnę asmenų konstitucinę apsaugą ir galimybę ginti savo teises.

Išimtinė kompetencija priskirta Federaliniam Konstituciniam Teismui sprendžiant dėl politinių partijų konstitucingumo ir federacinių teisėjų patraukimo atsakomybėn. Be abejo, kaltinimus, pareikštus federaliniam prezidentui, gali nagrinėti taip pat tik Federalinis Konstitucinis Teismas⁴⁶. Ne išimtis ir kiti pagrindai (tokie kaip parlamento rinkimų ginčai), numatyti Pagrindiniame įstatyme ir Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme, kurie turi valstybinį aspektą ir turi būti nagrinėjami federacijos mastu.

Išimtiniais atvejais Federalinis Konstitucinis Teismas įgyja teisę nagrinėti ir spręsti federacijos subjekto (federalinės žemės) klausimus. Pagrindinio įstatymo 99 straipsnis numato, kad

⁴⁶ Hesselberger D. Das Grundgesetz: Kommentar für die politische Bildung, 10., verbesserte Auflage. – Berlin, 1996. S. 310.

Federaliniam Konstituciniam Teismui federaliniu žemės įstatymu gali būti pavesta spręsti konstitucinius ginčus vienos federalinės žemės teritorijoje. Šiuo atveju konstituciniais ginčiais gali būti įvardinti tiek nesutarimai dėl kompetencijos, tiek ir abstrakčiosios normų kontrolės klausimai. Esant šiems pagrindams į Federalinį Konstitucinį Teismą gali kreiptis federalinės žemės vyriausybė arba trečdalis landtago narių. Kaip jau minėta anksčiau, pagrindą kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl federalinėje žemėje kylančių konstitucinių ginčų nustato federalinės žemės įstatymų leidžiamoji valdžia, todėl ji turi teisę pati apsispręsti, koku mastu leidžiama Federalinio Konstitucinio Teismo intervencija į federalinės žemės klausimus. Tačiau kaip taisyklė, federalinė konstitucinės kontrolės institucija neturi teisės spręsti ginčų dėl kompetencijos tarp vienos federalinės žemės institucijų. Kadangi šios nėra priskiriamos aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų grupei, tai mėginimas sureguliuoti tam tikrus santykius Federalinio Konstitucinio Teismo pagalba gali būti traktuojamas kaip pastarojo įgaliojimų viršijimas.

3.2. Vokietijos Pagrindinio įstatymo aiškinimas

Konstitucija yra svarbiausias, aukščiausios teisinės galios teisės normų aktas, nustatantis valstybės organizacijos, viešosios valdžios organizavimo ir funkcionavimo pagrindus, įtvirtinantis svarbiausius asmens ir valstybės santykius, pasižymintis stabilumu. Tai reiškia, kad šis įstatymas priimamas, keičiamas ir pripažįstamas netekusiu galios ypatinga tvarka. Ir tokius procesus turi lemti esminiai socialiniai, politiniai pokyčiai. Kadangi Pagrindinis įstatymas yra priskiriamas prie „griežtų“ konstitucijų grupės, t.y. jo pakeitimas susijęs su specialia sudėtinga procedūra, tai prieš beveik 60 m. priimtas Pagrindinis įstatymas gali nebeatitikti dėl įvairių socialinių, ekonominių ir politinių veiksnių pasikeitusios realios situacijos valstybėje. Federalinis Konstitucinis Teismas yra ta institucija, kuri, nagrinėdama ginčus, priskirtus jos kompetencijai, ir aiškindama Pagrindinį įstatymą, padeda įveikti ar bent sumažinti faktinės ir juridinės konstitucijos prieštaravimus.

Konstitucija dėl pakitusių politinių, ekonominių ar socialinių veiksnių gali nesutapti su realia padėtimi valstybėje. Todėl, kaip teigia E. Jarašiūnas: „Tenka juridinę konstituciją derinti su faktine, t.y. užtikrinti, kad konstitucijos normos atitiktų realius santykius. Kitaip susidurtume su konstitucijos fiktyvumo problema“⁴⁷. Mokslinėje literatūroje sutinkamas „gyvosios konstitucijos“ terminas reiškia, kad konstitucija gali atitikti šiandieninį gyvenimą tuomet, kai kompetentinga institucija įgyvendina teisę interpretuoti aukščiausios galios teisės akto normas, atsižvelgiant į pasikeitusią realybę.

⁴⁷ Konstitucinė teisė: vadovėlis / prof.dr. T. Birmontienė, dr. E. Jarašiūnas, doc.dr. E. Kūris ir kt. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001. P. 109.

Konstitucijos interpretavimas – tai veikla, skirta pažinti, suvokti konstitucinių normų turinį, prasmę. Aiškinimo tikslas - atskleisti konstitucinio reguliavimo prasmę, užtikrinti konstitucinę santvarką, apsaugoti konstitucijos laiduotas pagrindines teises ir laisves. Konstitucija negali reglamentuoti individualių atvejų, todėl joje suformuluotos teisės normos su retom išimtim yra bendrojo pobūdžio taisyklės, kurias taikyti tenka viešosios valdžios atstovams. Derėtų pripažinti, kad konkrečiu atveju gali būti netinkamai išaiškinta teisės norma ir priimtas ne visai teisingas sprendimas. Demokratinėse valstybėse dažniausiai tik konstitucinės kontrolės institucijoms pavesta įgyvendinti oficialų konstitucijos interpretavimą. Konstitucinio teismo išaiškinimai paprastai yra galutiniai ir neskundžiami, jokia institucija negali jų pakeisti. Konstitucijos interpretacija negali būti grynai loginis aiškinimas, būtina atsižvelgti į socialinę, politinę ir ekonominę tikrovę. Be to, aiškinant konstitucijos nuostatas būtina įvertinti konkrečios normos kontekstą ir vietą konstitucijos normų sistemoje, kadangi interpretuojant vieną normą negalima jos supriešinti su kitomis, tiesiogiai susijusiomis normomis. Šis nelengvas uždavinys ir yra keliamas Federaliniam Konstituciniam Teismui.

Federalinio Konstitucinio Teismo įgyvendinamas Pagrindinio įstatymo aiškinimas yra numatytas Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 1 punkte, kaip viena iš įgaliojimų sričių ir siejamas su konkrečioje byloje sprendžiamu konstituciniu ginču. Reikia paminėti, kad ne kiekvienos šalies aukščiausios galios teisės aktas oficialiai reglamentuoja konstitucinės kontrolės institucijos kompetenciją šioje srityje. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui nėra tiesiogiai numatyta teisė ir pareiga interpretuoti Konstituciją. Tačiau, anot J. Žylio, neįmanoma įsivaizduoti, kaip galėtų Teismas nustatyti, kad teisės aktas (ar jo dalis) atitinka Konstituciją, jeigu nebūtų aiškinamas Konstitucijos ar įstatymų normų turinys. Taigi Konstitucijos aiškinimas yra konstitucinio teisingumo vykdymo proceso dalis⁴⁸. Ir tik Konstitucinis Teismas yra vienintelis oficialus Konstitucijos interpretatorius.

Toks aiškinimas ne tik padeda teisingai išspręsti ginčą, bet ir formuoja visuotinai priimtina tolesnį konstitucinių normų taikymą⁴⁹. Be to, konkrečios normos interpretavimas neišvengiamai turi

⁴⁸ Konstitucinė teisė: vadovėlis / prof.dr. T. Birmontienė, dr. E. Jarašiūnas, doc.dr. E. Kūris ir kt. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001. P. 461.

⁴⁹ Pavyzdžiui, Pagrindinio įstatymo 6 straipsnis reglamentuoja santuokos ir šeimos santykius, kuriems valstybė garantuoja teisinę apsaugą. Tačiau neabejotinai kyla klausimas, kas įeina į sąvoką „šeima“. Tikriausiai Pagrindinio įstatymo kūrėjai turėjo omenyje šeimą, sukurtą santuokos pagrindu. Tačiau žvelgiant iš šiandieninės perspektyvos, turbūt tai būtų pernelyg siauras šio termino aiškinimas, išbraukiant iš Pagrindinio įstatymo 6 straipsnio reguliavimo srities partnerystės sąvoką. Natūralu, kad Pagrindinio įstatymo kūrėjai negalėjo numatyti tokio socialinio gyvenimo pasikeitimo. Todėl Federaliniam Konstituciniam Teismui iškilo pareiga ne tik konstatuoti esamą situaciją, bet ir pabandyti numatyti ateities perspektyvas. Atsižvelgdamas į šias nuostatas, Federalinis Konstitucinis Teismas į „šeimos“ sąvoką teisiniu aspektu įtraukė ir kartu gyvenančius nesusituokusius tėvus auginančius vaiką. Esminė sąlyga yra ta, kad tėvai gyvena kartu norėdami abu dalyvauti auginant ir auklėjant vaiką. Esant šiai sąlygai, būtų neteisinga žmones, nesudariusius oficialios santuokos, eliminuoti iš socialinio gyvenimo teisine prasme. Pirmiausiai tai pažeistų vaiko interesus, kurių gintimi suinteresuota pati valstybė.

įtakos ir kitų konstitucinių nuostatų aiškinimui bei taikymui. Tai iliustruoja Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencija aiškinant socialinės valstybės principą⁵⁰.

Interpretuodamas Pagrindinį įstatymą, Federalinis Konstitucinis Teismas vadovaujasi tiek teisinėmis mokslinėmis žiniomis, tiek ir empyriniais metodais, remiamasi ir objektyviais, ir subjektyviais vertinimais. Nereikėtų pamiršti, kad kiekvienas teisėjas tam tikru klausimu gali turėti ir savo asmeninę poziciją. Siekiant išvengti subjektyvių vertinimų, akcentuojami teisėjų nepriklausomumo ir objektyvumo principai. Tam tikrą kontrolę garantuoja ir Federalinio Konstitucinio Teismo suskirstymas į du senatus. Be abejonės, teisėjams suteikta teisė pareikšti savo atskirąją nuomonę, tačiau reiktų pažymėti, kad šia teise Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjai pasinaudoja tik išimtiniais atvejais.

3.3. Aukščiausiųjų federacijos institucijų ginčų nagrinėjimas

Federalinio Konstitucinio Teismo kompetenciją spręsti ginčus, kylančius dėl aukščiausios federacijos institucijos ar kitų subjektų, kuriems Pagrindiniu įstatymu arba aukščiausios federacijos institucijos reglamentu yra suteikiamos savarankiškos teisės, teisių ir pareigų apimtys, numato Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 1 punktas. Iš esmės šis punktas kalba apie konstitucinių federacijos institucijų konfliktus dėl kompetencijos. Politiniu požiūriu tai būtų suprantama kaip kova dėl valdžios. Teisiniu – kaip nuomonių susikirtimas dėl atitinkamos institucijos turimų teisių ir pareigų apimtys. Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija šioje srityje yra tikrai plati, nes aukščiausios federacijos institucijoms priskiriama ne tik federalinis prezidentas, federalinė vyriausybė, abeji parlamento rūmai, bet ir tam tikrais atvejais parlamento deputatų frakcijos, deputatai ir net politinės partijos (pastarosios „institucijos“ Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 1 punkte įvardijami kaip kiti subjektai, kuriems atitinkamais teisės aktais yra suteikiamos savarankiškos teisės).

Esminė sąlyga iškilti konfliktui dėl kompetencijos ir bandyti jį spręsti Federaliniame Konstituciniame Teisme, yra atitinkamos aukščiausios federacijos institucijos įgaliojimų, suteiktų Pagrindinio įstatymo, viršijimas arba nevykdymas. Federalinis Konstitucinis Teismas būtent ir sprendžia, ar skundžiami veiksmai ar teisės aktai pažeidžia Pagrindinį įstatymą, t.y. būtina nustatyti:

- ar teisė, kurios pažeidimas skundžiamas, tiesiogiai numatyta Pagrindiniame įstatyme;

⁵⁰ Pagrindiniame įstatyme galime sutikti sąvoką „socialinė teisinė valstybė“, tačiau nėra pateikiama platesnė interpretacija ir taikymo sritis. Žvelgiant siaurai galima būtų šią sąvoką suprasti tik kaip valstybės siekį įgyvendinti šį principą, bet ne kaip kiekvienam asmeniui suteikiamą teisę, kurios pažeidimus galima apskųsti teismui. Federalinis Konstitucinis Teismas yra pareiškęs nuomonę, kad valstybė turi pareigą saugoti socialinę tvarką. Ir tai nėra tik deklaratyvi nuostata. Socialinės valstybės principas, anot Federalinio Konstitucinio Teismo, tiesiogiai susijęs, pavyzdžiui, su pragyvenimo minimumo, užtikrinančio žmogaus orumą, reglamentavimu bei kitais socialinių asmenų gyvenimą liečiančiais klausimais, kurių apsauga numatyta Konstitucijoje.

- ar pareiškėjo (aukščiausios Federacijos institucijos) teisės iš tiesų gali būti/yra pažeidžiamos kitos institucijos veiksmais ar teisės aktais;
- ar atitinkamų teisių pažeidimas yra pakankamai pagrįstas ir reikšmingas⁵¹.

Iš tiesų neretai ginčai tarp aukščiausių federacijos institucijų yra tiesiog politiniai konfliktai. E. Jarašiūnas išskiria konstitucinės justicijos bendrąsias funkcijas, ir viena iš jų – teisinis politinių konfliktų sprendimas⁵². Federalinis Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas aukščiausių federacijos institucijų ginčus, ne tik vertina skundžiamo veiksmo ar teisės akto atitikimą Pagrindiniam įstatymui, bet ir tampa tam tikru paties politinio konflikto teisėju, t.y. priimdamas sprendimą, Federalinis Konstitucinis Teismas netiesiogiai nustato, kas politiniame konflikte buvo teišus. Tačiau kiekvienu atveju Federalinis Konstitucinis Teismas, spręsdamas ginčus, turi remtis tik teisiniais motyvais, tik konstitucijos normomis, principais, bet ne visuomenės ar politinių jėgų emocijomis ir simpatijomis⁵³. Neabejotinai galime teigti, kad Federalinio Konstitucinio Teismo įtaka politiniuose procesuose yra didelė. Ir galbūt galime apgailestauti, kad Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui tiesiogiai nėra suteikti įgaliojimai spręsti kompetencijos ginčus tarp aukščiausios valstybės valdžios institucijų. Tam tikrų sąsajų su ginčų dėl kompetencijos sprendimu galėtume atrasti ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo veikloje, nes Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas įstatymų, vykdomosios valdžios aktų konstitucingumą, labai dažnai vertina, ar valstybės valdžios neviršijo Konstitucijoje įtvirtintos jų kompetencijos, neįsibrovė į kitos valdžios institucijų įgaliojimų sritį⁵⁴. Tačiau tai susiję su įstatymų ir kitų teisės aktų atitikimo Konstitucijai vertinimu ir jei nėra skundžiamas toks teisės aktas, aukščiausios valstybės valdžios institucijos kompetencija negali būti nei skundžiama, nei vertinama.

Konstitucijoje reglamentuota teisė aukščiausioms valstybės valdžios institucijoms (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Prezidentui ar net Seimo frakcijai) kreiptis į Konstitucinį Teismą, laiduotą stabilesnį, mažiau pasipriešinimo sulaukiantį valstybės politinio gyvenimo procesą. Kita vertus, galime tokiam siūlymui priešpastatyti faktą, kad Lietuvos Respublikos

⁵¹ Kaip pavyzdį galime prisiminti Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimą dėl Bundestago deputatų pasisakymo trukmės ribojimo. 1958 m. kovo mėnesį Bundestago dauguma nusprendė, kad deputatų pasisakymai nuo šiol turėtų būti ne ilgesni nei aštuonios valandos. Tuo metu buvo svarstomi klausimai, susiję su užsienio politika ir šioms debatams buvo likę tik keturios dienos. Dar nepasisakiusiems deputatams buvo sutrumpintas kalbėjimo laikas, atsižvelgiant į frakcijų dydį. Kelių frakcijų deputatų dauguma kreipėsi į Federalinį Konstitucinį Teismą, teigdami, kad Bundestago sprendimas dėl pasisakymų trukmės ribojimo prieštarauja Konstitucijai ir yra niekinis. 1959 m. liepos 14 d. Federalinis Konstitucinis Teismas priėmė sprendimą, kuriame buvo nurodyta, kad deputatų teisė pasisakyti neatsiejama nuo jų konstitucinio teisinio statuso. Parlamentas, be abejo, turi autonomiją nustatyti darbotvarkės klausimus savo nuožiūra, tačiau deputatų pasisakymų trukmės ribojimas, atsižvelgiant į frakcijų „stiprumą“, yra neleistinas ir prieštarauja Pagrindinio Įstatymo 38 straipsniui.

⁵² Plačiau žr. Jarašiūnas E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas// Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijų medžiaga. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. P. 143.

⁵³ Ten pat, P. 148.

⁵⁴ Konstitucinė teisė: vadovėlis / prof.dr. T. Birmontienė, dr. E. Jarašiūnas, doc.dr. E. Kūris ir kt. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001. P. 461.

politinio proceso dalyviai retkarčiais stokoja teisinių argumentų gindami savo poziciją ir tam tikrų sprendimų siekiama bet kokia kaina. Atitinkamai galėtų kilti grėsmė, kad teise kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl aukščiausių valstybės valdžios institucijų kompetencijos ginčų būtų piktnaudžiaujama, siekiant vilkinti tam tikrų sprendimų priėmimą.

3.4. Ginčų tarp federacijos subjektų nagrinėjimas

Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 3 punktas reglamentuoja Federalinio Konstitucinio Teismo kompetenciją nagrinėti ginčus, kylančius tarp federacijos ir federalinių žemių. Šiame straipsnyje įtvirtinta nuostata apie konfliktus tarp federacijos ir federalinės žemės (žemių) dėl kompetencijos, kurią šiems subjektams nustato Pagrindinis įstatymas sprendžiant tam tikrus konstitucinį aspektą turinčius klausimus. Pagrindinio įstatymo kūrėjai numatė, kad federacinė valstybės sandara ne kartą duos pagrindo atsirasti nuomonių skirtumams dėl kompetencijos tarp centrinės valstybės valdžios ir federalinių žemių valdžios institucijų, nes šių subjektų kompetencijos yra realiai susipynusios. Pradėti procesą galima esant vienos iš šalių teisių ar pareigų, numatytų Pagrindiniame įstatyme, realiam pažeidimui. Į Federalinį Konstitucinį Teismą gali kreiptis tiek federalinė vyriausybė, tiek ir federalinės žemės vyriausybė.

Pagrindinė užduotis, tenkanti konstitucinės kontrolės institucijai, yra apsaugoti centrinės valstybės valdžios interesus nuo federalinių žemių įgaliotų institucijų „nepaklusnumo“ ir atvirkščiai – federalinių žemių interesus nuo centrinės valdžios įgaliojimų viršijimo, pažeidžiant proporcingumo ir subsidiarumo principus⁵⁵.

Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 4 punktas numato, kad Federalinis Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą dėl kitų viešųjų teisinių konfliktų tarp federacijos ir federalinės žemės, tarp atskirų federalinių žemių arba dėl federalinėje žemėje kylančių viešojo

⁵⁵ Vienas iš žymesnių procesų Federalinio Konstitucinio Teismo praktikoje dėl kompetencijos tarp federacijos subjektų buvo 1961 m. vasario 28 d. sprendimas. Ketrios žemės užginčijo federalinės Vyriausybės siekį įkurti Vokietijos televizijos ribotosios atsakomybės bendrovę, kadangi kompetencija televizijos ir radijo transliavimo klausimais, tiek turinio atžvilgiu, tiek organizaciniais aspektais priklauso federalinėms žemėms. Federalinis Konstitucinis Teismas ne tik nusprendė, kad valstybė peržengė Konstitucijos nustatytas įgaliojimų ribas, bet ir išplėtojo Pagrindinio Įstatymo 5 straipsnyje įtvirtintą žiniasklaidos laisvę. Valstybė neturi teisės tiesiogiai ar netiesiogiai reglamentuoti ar valdyti žiniasklaidą. Valstybės daroma įtaka žiniasklaidai gali būti suderinama su Pagrindinio Įstatymo 5 straipsnyje įtvirtinta laisve tik tuo atveju, kai nėra ribojama kitų nepriklausomų leidinių konkurencija. Analogija galima išvesti ir dėl radijo bei televizijos, nes čia nemažiau svarbi instituciškai garantuota laisvė.

Šis Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas dar labiau pablogino tuo metu ir taip įtemptus santykius tarp Konstitucinio Teismo ir federalinės Vyriausybės. Nepasitenkinimas Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimu buvo toks didelis, kad tuometinis Konstitucinio Teismo pirmininkas ryžosi viešai pareikšti, kad priekaištai Konstitucinio Teismo atžvilgiu dėl subjektyvumo ir net keršto yra nepagrįsti. Taip pat jis pridūrė, kad kiekvienas turi teisę laisvai kritikuoti Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimus ir laikyti juos netinkamais. Ir vis dėlto, šis sprendimas buvo esminis tolimesniam žiniasklaidos organizavimui. Kaip pareiškė Federalinis Konstitucinis Teismas, žiniasklaidos užduotis yra ne tik skleisti tam tikrą informaciją, bet ir objektyviai formuoti visuomenės nuomonę. Todėl turi būti užtikrinta ir garantuota visuomenės ar atskirų jos grupių teisė daryti įtaką žiniasklaidos organizavimui ir gauti objektyvią informaciją.

teisinio pobūdžio ginčų, jei nenumatyta kitaip. Taigi šiais atvejais Federalinio Konstitucinio Teismo jurisdikcija yra subsidiari. Tai reiškia, kad ginčams, kylantiems tarp federalinių žemių ar vienos federalinės žemės teritorijoje, turi būti garantuota pilna teisminė kontrolė pačioje žemėje. Federalinės žemės teisė gali numatyti, kad nagrinėti viešuosius teisinius ginčus tarp federalinių žemių priskiriama Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijai.

Pagrindinio įstatymo 99 straipsnis numato, kad Federaliniam Konstituciniam Teismui federaliniu žemės įstatymu gali būti pavesta spręsti viešuosius teisinius ginčus vienos federalinės žemės teritorijoje. Tai yra išimtis, nes paprastai tokių klausimų sprendimas priklauso federalinės žemės konstitucinio teismo jurisdikcijai, ir tik Šlėzvigo – Holšteino žemės įstatymai yra numatę tokią tvarką. Esant įstatyme numatytiems pagrindams į Federalinį Konstitucinį Teismą gali kreiptis federalinės žemės vyriausybė arba trečdalis landtago narių. Kaip jau minėta anksčiau, pagrindą kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl žemėje kylančių viešųjų teisinių ginčų nustato žemės įstatymų leidžiamoji valdžia, todėl ji turi teisę pati apsispręsti, koku mastu leidžiama Federalinio Konstitucinio Teismo intervencija į federalinės žemės klausimus.

3.5. Teisės normų atitikties konstitucijai kontrolė

Nėra konstitucinės justicijos ir sykiu – konstitucinio teismo, jei institucijai nėra priskirta pagrindinės įgaliojimų srities – įstatymų atitikties konstitucijai kontrolės, t.y. jei parlamentas nėra priverstas laikytis teisės normų, tarp kita ko, tiek kolizinių, tiek reguliuojančių santykius iš esmės⁵⁶. Taigi, konstitucinės kontrolės institucijos pagrindinė užduotis yra tikrinti įstatymų (ar ir kitų teisės aktų) atitikimą konstitucijai. Šią užduotį įgyvendindama konstitucinės kontrolės institucija siekia bene svarbiausio tikslo – apsaugoti pagrindines teises nuo galimo įstatymų leidėjo piktnaudžiavimo valdžia. Reikia pripažinti, kad konstitucinis teismas, tikrindamas parlamento priimtų įstatymų atitikimą konstitucijai, tam tikra prasme įsibrauna į įstatymų leidėjo veiklą. Negana to, konstitucinės kontrolės institucijos sprendimas gali paversti parlamento pastangas sureguliuoti tam tikrus visuomeninius santykius niekinėmis, pripažinus, kad įstatymas prieštarauja konstitucijai. Žvelgiant iš šios pozicijos ne vienam kyla abejonė, ar tokia institucija (ir jos kompetencija) neprieštarauja valdžių padalijimo principui? H. Kelzenas tokiam prieštaravimui pateikė “negatyvaus įstatymų leidėjo” teoriją, pagal kurią konstitucinio teismo veikla yra apribota pačios konstitucijos, jis neturi ir negali įgyti tokios laisvės sureguliuoti tam tikrus santykius kaip įstatymų leidėjas. Konstitucinės kontrolės institucijai numatyta tik teisė revizuoti įstatymų leidėjo veiklos rezultatus ir, esant būtinybei, pripažinti juos prieštaraujančiais konstitucijai.

⁵⁶ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 33.

Būtina nepamiršti ir to fakto, kad pats įstatymų leidėjas konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtina konstitucinio teismo steigimo ir veiklos pagrindus, numatydamas jam teisę tikrinti savo priimtus įstatymus. Kadangi svarbiausia aukščiausios galios teisės akto apsaugos garantija – galimybė panaikinti jai prieštaraujančius teisės aktus, tai ši teisė - pareiga negali būti patikėta institucijai, priėmusiai tuos teisės aktus. Įvairiose šalyse, kuriose funkcionuoja konstituciniai teismai, vykdamą šią kontrolę, suformuota pagrindinė jurisprudencijos dalis⁵⁷. Pamažu pagrindinių teisių apsaugos, teisės viršenybės, demokratiškumo, valdžių padalijimo, teisinės valstybės ir kiti principai įgauna realią išraišką ir dėka konstitucinio teismo jurisprudencijos įsitvirtina visuomenėje ir valdžios institucijų veikloje. Šiuo klausimu yra pasisakęs E. Kūris: „Akademiniu teoriniu požiūriu, teisės konstitucingumo reikalavimas yra Hanso Kelzeno normų hierarchijos modelio, kuriame konstitucija monopolizuoja visų teisės aktų legitimavimo ir legalizavimo funkciją, triumfas. Profesiniu teisiniu požiūriu jis yra prielaida, užtikrinanti teisės neprieštaravimą ir vienodą taikymą. Galiausiai politiniu bei pilietiniu požiūriu (ir tai ne mažiau svarbu) teisės konstitucingumo reikalavimas išreiškia ribotos valdžios idėją: virš politinės valdžios esama kažko, kam šioji privalo paklusti <...>“⁵⁸.

Pirmame skyriuje nagrinėjome konstitucinės kontrolės klasifikaciją pagal įvairius kriterijus, todėl dabar, bandydami apžvelgti Federalinio Konstitucinio Teismo kompetenciją sprendžiant dėl įstatymų atitikimo Pagrindiniam įstatymui, remsimės konstitucinės kontrolės formos kriterijumi, kuris išskiria abstrakčiosios ir konkrečiosios kontrolės sąvokas. Bet prieš tai būtų tikslinga apžvelgti prevencinės (*a priori*), t.y. iki teisės akto promulgavimo, įstatymų konstitucinės kontrolės galimybes Vokietijos Federalinėje Respublikoje:

1) pirmiausia įstatymą, kuriuo pritariama sutarčiai pagal jurisprudenciją, suformuotą 1952 m. nutarime atmesti SPD (socialdemokratų partijos) prašymą dėl Europos gynybos bendriją įsteigiančios sutarties, galima ir net būtina pateikti Federaliniam Konstituciniam Teismui iki jo promulgacijos⁵⁹. Pagrindinio įstatymo 59 straipsnio 2 dalis numato, kad Bundestagas priima įstatymą, kuriuo yra pritariama tarptautinės sutarties sudarymui. Toks įstatymas turėtų būti teikiamas Federaliniam Konstituciniam Teismui įvertinti atitikimą Pagrindiniam įstatymui. Analogiškai prevencinė kontrolė gali būti taikoma ir sutartims, sudaromoms tarp federalinių žemių;

2) federalinis prezidentas turi galimybę atsisakyti promulguoti jam pateiktą įstatymą, su tuo nesutikdama kita konstitucinė institucija turi teisę kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl tokio atsisakymo atitikties Pagrindiniam įstatymui vertinimo. Federalinis Konstitucinis Teismas

⁵⁷ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 35.

⁵⁸ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija//Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas (Baltijos ir Saknadinavijos šalių konferencijos 2002 m. kovo 15-16 d. medžiaga). – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. P. 10.

⁵⁹ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 58.

prieš priimdamas sprendimą atitinkamai įvertina ir pateikto įstatymo suderinamumą su Pagrindiniu įstatymu;

3) federalinis Konstitucinis Teismas turi teisę laikinuoju nutarimu sustabdyti jam pateikto vertinti įstatymo vykdymą, t.y. atidėti įstatymo įsigaliojimą, kol pats priims nutarimą dėl šio teisės akto.

Kaip ir kitose europietiškoji konstitucinės kontrolės modelį pasirinkusiose valstybėse, Vokietijoje žymiai populiarsnė vėlesnioji (*a posteriori*) įstatymų konstitucinė kontrolė, t.y. įstatymo atitikimas konstitucijai yra vertinamas teisės aktui jau įsigaliojus, ir ypač tuo atveju, jei jis jau sukėlė tam tikras teises pasekmes. Kontrolė *a posteriori* gali būti tiek abstrakti, tiek ir konkreti teisės normų kontrolė, kurias toliau ir pabandydysime panagrinėti.

3.5.1. Abstrakčioji normų kontrolė

Tik Federalinis Konstitucinis Teismas yra kompetentingas spręsti, ar įstatymai (visų kategorijų, taip pat ir konstituciniai įstatymai) tiek turinio, tiek ir formos požiūriu atitinka Pagrindinį įstatymą.

Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 2 punktą numato, kad esant nuomonių skirtumams ar abejonėms dėl formalaus ar materialaus federalinės teisės arba federalinės žemės teisės suderinamumo su šiuo Pagrindiniu įstatymu arba dėl federalinės žemės teisės suderinamumo su kita federaline teise federalinės vyriausybės, federalinės žemės vyriausybės ar vienos trečiosios Bundestago narių prašymu sprendžia Federalinis Konstitucinis Teismas.

Taigi procesą Federaliniame Konstituciniame Teisme šiuo atveju gali incijuoti tik trys subjektai:

- federalinė vyriausybė;
- federalinės žemės vyriausybė;
- trečdalis Bundestago narių.

Prašymą patikrinti įstatymo atitikimą Pagrindiniam įstatymui Federaliniam Konstituciniam Teismui gali paduoti ir Bundestago opozicija, jei ją sudaro ne mažiau nei trečdalis Bundestago narių. Tai yra labai svarbi nuostata, kadangi mažumai yra suteikiama teisė apskusti daugumos sprendimą, patikrinti jo atitikimą pagrindiniam ir aukščiausiam šalies įstatymui⁶⁰. Opozicijai suteikta teisė kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą prašant patikrinti, ar konkreti teisės norma atitinka Pagrindinį įstatymą ir kilus ginčui dėl kompetencijos. Kartais parlamentinės mažumos kreipimasis į Federalinį Konstitucinį Teismą prašant patikrinti konkrečios teisės normos

⁶⁰ Maunz T., Zippelius R. Deutsches Staatsrecht: ein Studienbuch, 29., völlig neubearbeitete Auflage. – München, 1994. S. 357.

konstitucingumą, yra daugiau susijęs būtent su ginčiais dėl kompetencijos. Vis dėlto reikia pripažinti, kad opozicija nedažnai kreipiasi į Federalinį Konstitucinį Teismą, ji kreipiasi tik tuomet, kai mato realias galimybes laimėti. Tačiau būtina pabrėžti, kad išties pačias garsiausias ir sukėlusias didelį visuomenės dėmesį bylas inicijavo būtent opozicija⁶¹.

Kalbant apie trečdalis Bundestago narių prašymus patikrinti įstatymų atitikimą Pagrindiniam įstatymui, reikėtų pasakyti, kad jų Federalinį Konstitucinį Teismą pasiekia nedaug. Priežastys būtų tokios:

- dauguma retai pageidauja tikrinti savo iniciatyva priimtų įstatymų konstitucingumą;
- įstatymai dažnai priimami vienbalsiai, t.y. kartu su opozicija;
- ganėtinai sunku surinkti trečdalis Bundestago narių parašus siekiant kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą.

Kadangi 1972-1990 m. Bundestagas iš viso priėmė net 1698 įstatymus, neįtikinami atrodo neretai pasigirstantys kaltinimai, jog Federaliniu Konstituciniu Teismu esą „piktinaudžiaujama“, o teisės aktų norminės kontrolės procedūra politinius sprendimus pakeičianti teisiniais⁶².

Šiuo pagrindu į Federalinį Konstitucinį Teismą aukščiau išvardinti subjektai gali kreiptis tuomet, kai dėl įstatymo atitikimo Pagrindiniam įstatymui yra konkretūs nuomonių skirtumai arba abejonės. Literatūroje sutinkama nuomonė, kad „abejonių“ buvimas yra pakankamas pagrindas kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą, nes konstitucijos viršenybės principas suponuoja griežtos Pagrindinio Įstatymo apsaugos būtinybę. „Nuomonių skirtumas“ nusako situaciją, kai du subjektai nesutaria dėl tam tikros teisės normos taikymo, vienam iš jų manant, kad taikoma teisės norma pažeidžia Pagrindinį įstatymą.

Paprastai prašymu siekiama anuliuoti teisės aktą, tačiau galima ir situacija, kai pareiškėjas siekia patvirtinti, ar teisės aktas yra teisėtas ir taikomas. Šiais atvejais jis kreipiasi į Federalinį Konstitucinį Teismą, siekdamas įpareigoti vyriausybę ar administracinę instituciją įstatymą taikyti⁶³.

⁶¹ Vienas iš žymesnių Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimų buvo dėl abortų įstatymo, kuriame iš esmės nebuvo numatyta baudžiamoji atsakomybė dėl nėštumo nutraukimo ir nustatyta, jog nėštumas gali būti gydytojo nutrauktas iki 12 savaitės. Opozicijos nuomone toks reguliavimas gali skatinti tiek legalius, tiek nelegalius abortus, todėl ji kreipėsi į Federalinį Konstitucinį Teismą su prašymu patikrinti šio įstatymo konstitucingumą. 1974 m. Federalinis Konstitucinis Teismas priėmė sprendimą dėl šio įstatymo neatitikimo Pagrindiniam įstatymui. Teismas akcentavo ne nėštumo nutraukimo neteisėtumą, bet būtinybę įvairiomis teisinėmis priemonėmis užtikrinti dar negimusio vaiko teisę į gyvybę. Pareiga apsaugoti šią teisę tenka valstybei, kuri turi imtis norminių ir faktinių priemonių, bei derinti prevencinės ir represyvos teisinės apsaugos elementus.

⁶²Kubilius A. Konstitucinis Teismas ir politinis procesas // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis (Tarptautinės konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai 1998m. balandžio 23-24 d., medžiaga). - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998. P. 73.

⁶³ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P 59.

3.5.2. Konkrečioji normų kontrolė

T. Mauncas mano, kad „netikslinga konstitucinę kontrolę, vykdomą Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo esant teismų kreipimuisi, vadinti „konkrečiąją normų kontrolę“, kadangi tokiais atvejais kontrolės objektu yra „abstrakti“ teisės norma, o ne konkretus atvejis“⁶⁴. Teisinėje literatūroje sutinkama pozicija, kad konkrečiosios kontrolės esmė – vertinti teisės normos atitikimą konstitucijai individualaus ginčo, t.y. konkrečios teisminės bylos kontekste, o konstitucinės kontrolės institucijos sprendimas privalomas tik byloje dalyvaujančioms šalims. Tokia kontrolės forma priskiriama amerikietiškaį konstitucinės kontrolės modelį perėmusiose valstybėse. Tačiau šiame darbe neturime galimybės plačiau panagrinėti konkrečiosios kontrolės termino esmės ir Federalinio Konstitucinio Teismo kompetenciją, numatytą Pagrindinio įstatymo 100 straipsnyje vadinsime „konkrečia normų kontrolę“. Minėtame Pagrindinio įstatymo straipsnyje įvardinti trys atvejai, suponuojantys konkrečios normų kontrolės būtinybę:

1. Jei teismas mano, jog įstatymas, nuo kurio galiojimo priklauso sprendimas, prieštarauja Pagrindiniam įstatymui, procesą būtina sustabdyti ir, esant federalinės konstitucijos pažeidimui, būtinas federalinės žemės teismo, kompetetingo spręsti konstitucinius ginčus, sprendimas, esant Pagrindinio įstatymo pažeidimui, būtinas Federalinio Konstitucinio teismo sprendimas. Tai galioja ir tokiais atvejais, kai federalinė žemės teisė pažeidžia Pagrindinį įstatymą arba kai federalinės žemės įstatymas nesuderinamas su federaliniu įstatymu.

2. Teisminio proceso metu kilus abejonėms, ar tarptautinės teisės normos yra sudedamoji faderalinės teisės dalis ir ar ji tiesiogiai asmeniui sukuria teises ir pareigas, teismas, nagrinėjantis bylą, turi gauti Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimą.

3. Jei federalinės žemės konstitucinis teismas, aiškindamas Pagrindinį įstatymą, norėtų nukrypti nuo Federalinio Konstitucinio Teismo ar kitos federalinės žemės konstitucinio teismo sprendimo, federalinės žemės konstitucinis teismas turi gauti Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimą.

Dažniausiai į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl konkrečios normų kontrolės kreipiasi teismai, prašydami išnagrinėti, ar įstatymas yra suderinamas su Pagrindiniu įstatymu⁶⁵ (žr. 2 priedas, 4 lentelė).

Į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl konkrečios normų kontrolės gali kreiptis tik teismai. Bet kuriame teisme gali iškilti abejonių, ar įstatymas atitinka Pagrindinį įstatymą, tačiau proceso šalys negali inicijuoti kreipimosi į Federalinį Konstitucinį Teismą, tokia teisė palikta tik pačiam

⁶⁴ Maunz T., Zippelius R. Deutsches Staatsrecht: ein Studienbuch, 29., völlig neubearbeitete Auflage. – München, 1994. S. 356.

⁶⁵ <http://www.bundesverfassungsgericht.de>
Žiūrėta: 2006 m. liepos 22 d. 20 val. 56 min.

teismui. Iki 1956 m. tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą galėjo vien aukščiausieji teismai, kiti teismai kreipimuisi turėjo siųsti per aukščiausiuosius teismus; to padarinys – kreipimūsi atsijojimas; būtent dėl to Federacinio teisingumo teismo Pirmieji civilinių bylų rūmai laikė save konstituciniais rūmais⁶⁶.

Taip pat numatoma galimybė teismams kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl įstatymų, kurie galiojo iki Pagrindinio Įstatymo įsigaliojimo, tačiau tik tuo atveju, jei įstatymo galiojimas buvo pratęstas parlamento sprendimu. Kiti poįstatyminiai aktai negali būti konkrečios kontrolės objektu.

Jei kyla klausimas dėl federalinės žemės įstatymo atitikimo federalinės žemės konstitucijai, teismas turi sustabdyti procesą ir kreiptis į federalinės žemės konstitucinį teismą. Gali būti, kad toje žemėje nėra įsteigtas federalinės žemės konstitucinis teismas, tokiu atveju bylą nagrinėjantis teismas turi kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą. Tokią galimybę numato Pagrindinio įstatymo 99 straipsnis, kuris skelbia, kad federaliniu žemės įstatymu Federaliniam Konstituciniam Teismui gali būti pavesta spręsti konstitucinius ginčus vienos federalinės žemės teritorijoje. Taip pat galima remtis 93 straipsnio 1 dalies 4 punktu, kuris numato, kad kilus kitiems viešiesiems teisiniams ginčams tarp Federacijos ir federalinių žemių, tarp federalinių žemių arba vienoje federalinėje žemėje, jeigu nėra nustatyta kitokia teisinio nagrinėjimo tvarka, sprendimą priima Federalinis Konstitucinis Teismas.

Pagrindinio įstatymo 100 straipsnio 2 dalis iš esmės kalba apie tarptautinių sutarčių paskesniąją kontrolę. Remiantis šiuo straipsniu, bylą nagrinėjantis teismas, suabejojęs, ar tarptautinės teisės normos yra sudedamoji federalinės teisės dalis ir ar jos tiesiogiai asmeniui sukuria teises ir pareigas, nagrinėjimą sustabdo ir kreipiasi į Federalinį Konstitucinį Teismą. Tik pastarasis turi teisę spręsti dėl tarptautinės sutarties normų suderinamumo su federaline teise. Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas, kuris turi įstatymo galią, yra apribotas ta aplinkybe, kad Konstitucinis Teismas turi teisę patvirtinti tarptautinės teisės normų ir federalinės teisės suderinamumą. Federalinis Konstitucinis Teismas patvirtinęs, kad tarptautinės teisės normos yra sudedamoji federalinės teisės dalis, kartu pripažįsta tarptautinei sutarčiai įstatymo galią.

Galimas kitas klausimas – ar federalinis arba federalinės žemės įstatymas neprieštarauja tarptautinės teisės normoms, kurioms pripažįstama įstatymo galia pagal federalinę teisę – nepatenka į 100 straipsnio 2 dalies reguliavimo sritį. Tokia situacija turėtų būti nagrinėjama remiantis 100 straipsnio 1 dalimi.

Pagrindinio įstatymo 100 straipsnio 3 dalis numato, kad federalinės žemės konstitucinis teismas, aiškindamas Pagrindinį įstatymą, norėdamas nukrypti nuo Federalinio Konstitucinio

⁶⁶ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 59.

Teismo ar kitos žemės konstitucinio teismo sprendimo, turi gauti Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimą. Ši nuostata remiasi Konstitucijos 93 straipsnio 1 dalyje 1 punkte įtvirtinta nuostata, kad Federalinis Konstitucinis Teismas sprendžia dėl Pagrindinio įstatymo oficialios interpretacijos ir aiškinimo.

Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas dėl įstatymo ar teisės normos (tiek abstrakčios, tiek ir konkrečios kontrolės atveju) prieštaravimo Pagrindiniam įstatymui kaip įprasta reiškia teisės akto anuliavimą ir turi įstatymo galią, t.y. sukelia padarinius *erga omnes* ir yra skelbiamas „Federalinių įstatymų biuletenyje“.

3.5.3. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija ir Europos Bendrijos teisė

Atskirai reikėtų aptarti Europos Bendrijos teisės įtaką Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijai teisės normų kontrolės srityje. Europos Bendrijos teisė – tai savarankiška teisės sistema, kurioje valstybės narės bei jų piliečiai turi savo teises ir pareigas. Šios teisės sistemos specifiškumą lemia tai, kad ji sukuria tiesioginius teisinius padarinius, t.y. teises ir pareigas valstybių narių fiziniams ir juridiniams asmenims. Ji tarsi užima tarpinę padėtį tarp nacionalinės ir tarptautinės teisės. Be to, Europos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje aiškiai išplėtotą Europos Bendrijos teisės viršenybės doktrina. Taip pat nemažiau dėmesio skirta tiesioginio veikimo principui. Viršenybės principas kalba apie tai, kad Europos Bendrijos akto teisėtumo klausimas negali būti sprendžiamas lyginant jį su nacionaline teise. O Europos Teisingumo Teismo sprendimas *Simmenthal* byloje gana kategoriškai nusako nacionalinių teismų pareigą taikyti Europos Bendrijos teisę, ypač – nepaisyti bet kokios nacionalinės teisės normos, kuri galėtų sutrukdyti įgyvendinti EB teisėje numatytas asmenų teises⁶⁷. Dar labiau kategoriška Europos Teisingumo Teismo nuostata buvo išsakyta „*Internationale Handelsgesellschaft*“ byloje⁶⁸.

H. Zėkeris laikosi nuomonės, kad “Europos Bendrijos teisės normos vis dėlto yra įtvirtintos oficialiuose teisės aktuose, kuriems suteikiama įstatymo galia, todėl tokios normos gali būti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo atliekamos konkrečios normų kontrolės objektu pagal Pagrindinio įstatymo 100 straipsnio 1 dalį⁶⁹. Tuo remiantis Federalinis Konstitucinis Teismas nors

⁶⁷ Tatham A. F. Europos Sąjungos teisė. - Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 58.

⁶⁸ Šioje byloje išsakyta nuomonė, jog negali būti hierarchijų „susimaišymo“; net ir mažiausiai reikšminga techninio pobūdžio Bendrijos teisės akto dalis yra viršesnė už labiausiai gerbiamą nacionalinės konstitucijos normą. Tiesioginio veikimo doktrina išreiškia poziciją, kad asmenys nacionaliniuose teismuose turi galimybę tiesiogiai remtis Europos Bendrijos teise. Nacionaliai teismai yra įpareigoti taikyti Europos Bendrijos teisės nuostatas ir ginti asmenų teises, kylančias iš šių nuostatų bei užtikrinti visapusi Europos Bendrijos teisės poveikį ir jos viršenybę esant teisės normų kolizijai.

⁶⁹ Säcker H. Das Bundesverfassungsgericht, 1 Auflage. – München, 1975. S. 33.

ir negali pripažinti Europos Bendrijos teisės normos negaliojančia, tačiau turi teisę pareikšti, kad tokia norma negali būti taikoma nei teismų, nei valdininkų visoje federacijos teritorijoje.

Ir vis dėlto sunku sutikti su H. Zèkeriu. Europos Bendrijos teisė yra supranacionalinė teisė, su kurios „intervencija“ į nacionalinę teisę sutiko pati valstybė, pareikšdama norą būti Europos Bendrijos nare. Todėl Federalinis Konstitucinis Teismas, susidūręs su būtinybe išsiaiškinti Europos Bendrijos teisės normos prasmę ar teisės akto galiojimo klausimus, yra įpareigotas kreiptis į Europos Teisingumo Teismą ir prašyti preliminaraus nutarimo. Tik Europos Teisingumo Teismui suteikta kompetencija aiškinti Europos Bendrijos teisę. Nors Federalinis Konstitucinis Teismas pripažįsta esant pareigą kreiptis į Europos Teisingumo Teismą dėl preliminaraus nutarimo, tačiau šia teise naudojasi labai nenoriai.

Kita, Europos Bendrijos teisei prieštaraujanti situacija, yra Federalinio Konstitucinio Teismo įsitikinimas, kad jis turi teisę vertinti, ar Europos Bendrijos institucijos neperžengė savo kompetencijos ribų. Esant viršytiems įgaliojimams priimant tam tikrą teisės aktą, šis nebus ratifikuotas ir neįgis privalomosios galios. Toks požiūris aiškiai prieštarauja Europos Teisingumo Teismo praktikai; Europos Teisingumo Teismas nepalieka jokių abejonių, kad jis yra vienintelė kompetetinga teisminė institucija, galinti spręsti Europos Bendrijos teisės aktų galiojimo ir Europos kompetencijos apimties problemas⁷⁰. Vis dėlto reikia pasakyti, kad Federalinis Konstitucinis Teismas, nors ir sunkiai „užleisdamas poziciją“ Europos Teisingumo Teismui, yra nekart patvirtinęs, kad Vokietijos narystė Europos Bendrijoje yra suderinama su Pagrindiniu įstatymu.

3.6. Individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas

Konstitucinio skundo paskirtis - užtikrinti realią Pagrindiniame įstatyme įtvirtintų teisių apsaugą, t.y., teisėms garantuoti aukščiausiąją teisinę gynybą tuo atveju, kai viešoji valdžia pažeidė pagrindines teises. Federalinis Konstitucinis Teismas, nors yra vienas iš pagrindinių žmogaus teisių sergėtojų, tačiau neturi galimybės savo iniciatyva nagrinėti pagrindinių teisių pažeidimo klausimus. Būtina paskata iš šalies, t.y. pareiškimas ar konstitucinis skundas, kad Federalinis Konstitucinis Teismas galėtų spręsti jo kompetencijai priklausančius klausimus. Todėl Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 4a punktą numato galimybę kiekvienam asmeniui, manančiam, jog viešosios valdžios institucijos pažeidė vieną iš pagrindinių jo teisių arba vieną iš teisių, nurodytų 20 straipsnio 4 dalyje, 33, 38, 101, 103 ir 104 straipsniuose, paduoti konstitucinį skundą Federaliniam Konstituciniam Teismui.

⁷⁰ Iglesias G. C. R. Nacionaliniai konstituciniai teismai ir Europos Bendrijos teisė // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas (Konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo dešimtmečiui, medžiaga). - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. P. 60.

Konstitucinio skundo institutas Vokietijoje įtvirtintas neiškart, t.y. 1949 m. Pagrindiniame įstatyme tokios nuostatos dar nebuvo. Be abejo, nacionalsocialistinis režimas paskatino Pagrindinio įstatymo kūrėjus rimtai apsvarstyti pagrindinių žmogaus teisių ginties galimybes⁷¹. Buvo sutarta, kad Federalinis Konstitucinis Teismas yra ta institucija, kuri privalo užtikrinti pagrindinių teisių gerbimą ir apsaugą. Tačiau Parlamentinė Taryba nesiryžo konstitucinio skundo instituto įtvirtinti Pagrindiniame įstatyme. 1951 m. kovo 12 d. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme buvo reglamentuota konstitucinio skundo teisė. Ir tik 1969 m. sausio 29 d. konstitucinių pataisų dėka Pagrindiniame įstatyme atsirado nuostata dėl konstitucinio skundo.

Galima teigti, kad konstitucinio skundo suformulavimas ir pateikimas yra santykinai nebrangi procedūra. Galima, tačiau nebūtina samdyti advokatą. Užtenka ranka parašyto laiško, Federalinį Konstitucinį Teismą yra pasiekę ir atvirukai. Tačiau pareiškėjas privalo tiksliai suformuluoti, koku pagrindu buvo pažeistos jo pagrindinės teisės.

Svarbi nuostata yra ta, kad pareiškėjas prieš kreipdamasis į Federalinį Konstitucinį Teismą su konstituciniu skundu, turi būti „išsėmęs“ visas teises galimybes apginti savo teises. Pirmiausiai kalba eina apie kreipimąsi į paprastąjį teismą, nes būtent jam priskirta pareiga nagrinėti individualias bylas. Federalinis Konstitucinis Teismas neturėtų būti traktuojamas kaip paskutinė instancija, jau vien dėl to, kad jo kompetencijai priklauso spręsti konstitucinio pobūdžio klausimus, turinčius daugiau reikšmės visai visuomenei, o ne konkrečiam asmeniui.

Konstitucinis skundas Vokietijoje yra itin populiarus ir sudaro apie 95% visų Federaliniame Konstituciniame Teisme nagrinėjamų bylų. Tai galima paaiškinti tuo, kad žmonės dažnai neteisingai supranta konstitucinio skundo paskirtį ir kreipiasi į Federalinį Konstitucinį Teismą kaip į apeliacinę instituciją, skųsdami civilinės ar baudžiamosios bylos sprendimą. Federalinis Konstitucinis Teismas yra įpareigotas priimti skundą ir įsitikinti, ar yra pagrindas pradėti nagrinėjimą. Gali būti toks pareiškimas ir atmetamas, tačiau reikia pripažinti, kad Federalinis Konstitucinis Teismas aiškindamasis, ar yra pagrindas nagrinėjimui, sugaišta nemažai laiko (ypač turint omenyje tokių pareiškimų gausą), kurį galėtų paskirti kitoms byloms nagrinėti. Ir pats konstitucinio skundo nagrinėjimas reikalauja nemažai laiko (žr. 3 priedas, 1 pav.)

Norint paduoti konstitucinį skundą Federaliniam Konstituciniam Teismui, reikia atsižvelgti į konstituciniam skundui keliamus reikalavimus: :

- ***Skundžiamas viešosios valdžios institucijos veiksmas, neveikimas ar norminis aktas, pažeidęs pareiškėjo pagrindines teises.*** Konstituciniame skunde gali būti įvardinti pagrindinių teisių, reglamentuojamų Pagrindiniame įstatyme, pažeidimai, kurie padaryti įstatymais, kitais teisės aktais, administraciniais aktais ir teisminių institucijų aktais.

⁷¹ Boldt H. Deutsche Verfassungsgeschichte, Band 2: Von 1806 bis zur Gegenwart. – München, 1990. S. 317.

- **Senaties terminas.** Konstitucinis skundas turi būti paduotas per 1 mėnesį, tačiau jei yra skundžiamas įstatymas, konstitucinis skundas turi būti pareikštas per 1 metus nuo įstatymo įsigaliojimo.

- **Asmuo, turintis teisę paduoti konstitucinį skundą:**

a) Ne tik fiziniai asmenys gali skusti viešosios valdžios aktus dėl pagrindinių teisių pažeidimo. Tam tikrais atvejais ir juridiniams asmenims suteikiama ši teisė (Pagrindinio įstatymo 19 straipsnio 3 dalis). Kaip pavyzdys gali būti Pagrindinio įstatymo 103 straipsnio 1 dalis, kurioje reglamentuojama, kad kiekvienas turi teisę būti išklaustas teisme.

Bendruomenės ir bendruomenių susivienijimai gali pateikti konstitucinius skundus, jeigu įstatymu pažeistos savivaldos teisės pagal 28 straipsnį, o pažeidus federalinių žemių įstatymus tuomet, kai skundas negali būti pateiktas federalinės žemės konstituciniam teismui.

Konstitucinio skundo teisė priklauso ne tik piliečiams. Dėl kai kurių pagrindinių teisių pažeidimų į Federalinį Konstitucinį Teismą gali kreiptis ir užsieniečiai.

b) Aukščiau išvardinti asmenys konstitucinį skundą gali paduoti tik tuo atveju, jei viešosios valdžios aktu buvo tiesiogiai pažeistos jų pačių pagrindinės teisės. Tai reiškia, kad tik pats „nukentėjęsysis“ gali skusti viešosios valdžios aktus Federaliniam Konstituciniam Teismui.

- **Pareiškėjas, prieš paduodamas konstitucinį skundą, turi būti pasinaudojęs visomis teisinėmis gynybos priemonėmis.** Kaip anksčiau minėta, pareiškėjas, prieš kreipdamasis į Federalinį Konstitucinį Teismą, turi būti pasinaudojęs visomis teisinėmis procesinėmis galimybėmis, siekdamas atstatyti pažeistas pagrindines teises. Teisminis nagrinėjimas yra viena iš tokių gynybos galimybių, o konstitucinis skundas – kraštutinė priemonė. Tačiau taisyklė panaudoti teisinės gynybos priemones nėra geležinė ir turi keletą išimčių, būtent, kai žinoma iš anksto, kad yra nedaug galimybių, jog prašymas bus patenkintas, ar jei prašymas susijęs su bendru interesu, arba jei pareiškėjui gali būti padaryta didelė ir neišvengiama žala, jeigu jis iš pradžių bus priverstas pasinaudoti įprastinėmis teisinėmis gynybos priemonėmis⁷².

Esant šioms sąlygoms, Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 93 paragrafas numato, kad Federalinis Konstitucinis Teismas nagrinėja konstitucinį skundą ir priima atitinkamą sprendimą. Paaiškėjus, kad konstitucinis skundas paduotas dėl teismo sprendimo, kuris priimtas pažeidžiant pagrindines teises, byla gražinama teismui. Jeigu buvo skundžiamas įstatymas ir Federalinis Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad įstatymas pažeidžia pagrindines teises, toks įstatymas paskelbiamas niekiniu. Analogiška situacija yra ir dėl teismo sprendimo, kuris rėmėsi įstatymu pažeidžiančiu pagrindines teises, t.y. įstatymas paskelbiamas niekiniu, o byla gražinama teismui. Kiekviename Federalinio Konstitucinio Teismo sprendime dėl konstitucinio skundo turi

⁷² Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 60.

būti nurodyta konkrečiai, kokios Pagrindinio įstatymo normos buvo pažeistos ir koks viešosios valdžios teisės aktas pažeidė tas normas.

Federalinis Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas konstitucinius skundus, neabejotinai daro įtaką visai teisės sistemai. Jo dėka interpretuojamos ne tik pagrindinės teisės, tokio kaip išraiškos, tikėjimo, mokymosi, profesijos pasirinkimo, susivienijimų ir kt., bet plėtojami ir teisiniai principai, pavyzdžiui, socialinės valstybės principas, lygybės, proporcingumo ir kt. principai. Vienas iš svarbiausių Federalinio Konstitucinio Teismo pasiekimų buvo tai, kad pateiktas pačios pagrindinės teisės aiškinimas. Anot Federalinio Konstitucinio Teismo tai nėra tik asmens subjektinė teisė santykiyje su valstybe, bet ir objektyvus teisės principas, darantis įtaką visai teisės sistemai. Taipogi įtvirtinta pozicija, kad asmens teisės gali būti teisėtai ribojamos tik kito asmens teisėmis⁷³.

Konstitucinių skundų nagrinėjimas yra specifinė Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo veikla, vienokia ar kitokia forma sparčiai populiarėjanti kitose Europos valstybėse. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui nesuteikta kompetencija nagrinėti asmenų konstitucinius skundus, tačiau negalima būtų teigti, kad piliečiai neturi jokios galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisių, įtvirtintų Konstitucijoje, pažeidimo. Visų pirma, asmuo gali remtis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 6 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija. Tam tikra galimybė numatyta ir konkrečios normų kontrolės atveju. Teisėjas, nagrinėjantis bylą ir matydamas būtinybę taikyti įstatymą ar kitą teisės aktą, kurio atitikimu Konstitucijai abejoja, vadovaudamasis Konstitucijos 110 straipsniu, sustabdo bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar įstatymas ar kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Ir nors asmuo neturi teisės tiesiogiai reikalauti, kad teismas tam tikru klausimu kreiptųsi į Konstitucinį Teismą, vis dėlto neretai advokatai, gindami asmens interesus, sugeba pagrįsti tokio žingsnio reikalingumą, ir problemą sprendžia Konstitucinis Teismas. Vargu, ar toks sudėtingas kelias yra pakankamai efektyvus: ateityje reikėtų tikėtis, kad Konstitucijos ir įstatymų nuostatos bus papildytos, ir asmuo galės kreiptis į Konstitucinį Teismą⁷⁴.

Jau kurį laiką nesiliauja diskusijos dėl konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvos teisės sistemoje. Dauguma teisės mokslo atstovų laikosi nuomonės, kad tai padaryti būtina ir kuo

⁷³ Daug visuomenės dėmesio sulaukė Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas „Kareiviai – žmogžudžiai“ byloje. Federalinis Konstitucinis Teismas, prieš primdamas sprendimą, turėjo išsiaiškinti daugelį klausimų, galinčių nulemti bylos baigtį, svarbiausias iš jų – ar pasisakymas „kareiviai – žmogžudžiai“ yra įžaidimas, užtraukiantis baudžiamąją atsakomybę, ar kalba eina apie išraiškos laisvės gynimą. Norint išsiaiškinti šiuos aspektus būtina atsakyti į klausimus: ar tikrai buvo toks pasisakymas, prie kokių aplinkybių buvo taip pasisakyta, kas tai padarė ir t.t. Visa tai priklauso bendrosios kompetencijos teismui. Federalinis Konstitucinis Teismas savo kompetencijos ribose turi išsiaiškinti pasisakymo tikrąją prasmę, t.y. kiek šie žodžiai gali būti traktuojami kaip įžaidimas, užtraukiantys baudžiamąją atsakomybę. Neteisingas prasmės išsiaiškinimas gali neleistinais suvaržyti Konstitucijoje įtvirtintą išraiškos laisvę. Federalinis Konstitucinis Teismas tik gali pateikti Pagrindinio įstatymo interpretaciją, o bendrosios kompetencijos teismas turi atsizvelgti į Konstitucinio Teismo išaiškinius. Kadangi tik Federalinis Konstitucinis Teismas yra kompetetingas aiškinti Pagrindinį įstatymą.

⁷⁴ Konstitucinė teisė: vadovėlis / prof.dr. T. Birmontienė, dr. E. Jarašiūnas, doc.dr. E. Kūris ir kt. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001. P. 350.

greičiau. E. Jarašiūnas mano, kad „piliētis turi Konstitucijoje įtvirtintas teises, bet neturi konstitucinės jų gynybos galimybės – piliētis savo teisę gali ginti teisme, tačiau jis niekada negalės apginti savo teisės dėl to, kad jo teisės pažeidimą lemia įstatymas arba poįstatyminis aktas. Atsiradus konstituciniam skundai, atsirastų reali galimybė asmeniui ginti savo teises ir konstituciniu lygmeniu“⁷⁵. Šią nuomonę palaiko ir K.Čilinskas, T.Birmontienė, K.Lapinskas. Kiti autoriai, iš esmės sutikdami su konstitucinio skundo teisės reglamentavimu, siūlo prieš tai pabandyti išnaudoti kitas galimas teises priemones. Doc. V.Vaičaitis linkęs konstitucinį skundą suprasti ne tik kaip asmens teisę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, bet ir kaip jo teisę savo pažeistas konstitucines teises apginti bet kuriame teisme su mažiausiomis laiko ir lėšų sąnaudomis, todėl pirmiausiai būtų reikalinga keisti teisėjų korpuso formavimo tvarką, realiai kelti jų kvalifikaciją, leisti pačiam asmeniui dalyvauti Konstituciniame Teisme, kai dėl asmens pažeistų teisių yra nagrinėjama iš teismų atėjusi byla, įpareigoti pačius teismus aiškiau motyvuoti savo atsisakymus kreiptis į Konstitucinį Teismą. Profesorius A. Vaišvila linkęs abejoti, kad piliečiai pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją dabar neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą, jo nuomone: „Tauta per demokratinius rinkimus perduoda dalį savo suvereniteto, ir neperduoto suvereniteto dalies ribose turi prigimtine teisę naudotis visos savo sukurtos kontrolės sistema, taip pat ir Konstituciniu Teismu“⁷⁶.

Atsižvelgiant į Federalinio Konstitucinio Teismo patirtį, galimybę įtvirtinti konstitucinio skundo institutą Lietuvos Respublikos Konstitucijoje siūlytume vertinti kritiškai. Asmens teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą įtvirtinimas pareikalautų ne tik Konstitucijos, bet ir įstatymų pakeitimų, naujos konstitucinės teisminės praktikos formavimo ir daug kitų resursų. Būtina pasirinkti tam tikrus mechanizmus, kurie neleistų bet kam, bet koku klausimu teikti konstitucinį skundą ir taip iš esmės stabdyti Teismo darbą arba užkrauti visuomenei gana didelę finansinę našta. Būtina atsižvelgti į tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą sudaro beveik dvigubai mažiau teisėjų nei Federalinį Konstitucinį Teismą, todėl darbo krūvis, nagrinėjant piliečių skundus, būtų akivaizdžiai didesnis. Būtina atsižvelgti ir į tą aplinkybę, kad Teismas dažnai sulauktų nepagrįstų skundų, tiksliau – prašymų išnagrinėti civilinę ar baudžiamąją bylą „paskutinėje instancijoje“. Tai darytų įtaką sprendimo priėmimo terminui ir trukdytų daugiau dėmesio skirti kitoms byloms. Vis dėlto, Konstitucinis Teismas turėtų koncentruotis ties tuo metu reikšmingesnių bylų nagrinėjimu, kaip ir priklausau konstitucinės kontrolės institucijai. Be abejo, nenorėtume kategoriškai teigti, kad konstitucinio skundo institutas nėra reikalingas Lietuvoje, tačiau manytume,

⁷⁵http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show%3Fp_d%3D57085%26p_r%3D894%26p_k%3D1+pilie%2C4%8Di%2C5%B3+teis%2C4%97+kreiptis+%2C4%AF+Konstitucin%2C4%AF+Teism%2C4%85&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=3&lr=lang_lt
Žiūrėta: 2006 m. spalio 7 d. 21 val. 12 min.

⁷⁶ Ten pat. Žiūrėta: 2006 m. spalio 7 d. 21 val. 33 min.

kad tokio instituto įtvirtinimui ir visuomenė, ir aukščiausios valstybės valdžios institucijos dar turėtų „subrešti“. E. Kūrio tvirtinimu, tokios teisės suteikimas piliečiams negali būti vienos dienos sprendimas, o "protingas, dvejų ar trejų metų pasirengimas" numatant aplinkybes, kurioms esant žmogus galėtų pasinaudoti tokia teise⁷⁷.

3.7. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija konsitucinės santvarkos apsaugos srityje

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo veikla neapsiriboja teisės normų kontrole ir konstitucinių skundų nagrinėjimu. Jam priklauso pareiga ginti konstitucines vertybes ir kompetencijos ribose saugoti konstitucinę santvarką valstybėje. Ir tai padaryti Federalinis Konstitucinis Teismas gali sprenddamas dėl kaltinimų, pareikštų federaliniam prezidentui arba federaliniams teisėjams, uždrausdamas antikonstitucinių politinių partijų veiklą ir netgi priimdamas sprendimą dėl pagrindinių teisių atėmimo.

Šių Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimų vykdymas tam tikra prasme yra panašus į baudžiamąjį procesą. Visų pirma vertinama tam tikrų subjektų konstitucinė teisinė atsakomybė ir, nustačius rimtus pažeidimus, šie subjektai netenka savo įgaliojimų ar galimybės veikti tam tikroje srityje. Be to nevalia užmiršti nekaltumo prezumpcijos bei principo *ne bis in idem*. Tai reiškia, kad privalu atlikti išsamų tyrimą, norint priimti sprendimą. Atitinkamas sprendimas kiekvienu iš aukščiau nurodytų atvejų susijęs su negrįžtamu teisinio statuso pasikeitimu ar kitais reikšmingais teisių suvaržymais.

Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija šioje srityje susijusi su didele atsakomybe ir yra labai reikšminga, saugant konstitucinę santvarką, tačiau reikia pripažinti, kad Federaliniam Konstituciniam Teismui retai yra tekę nagrinėti tokio pobūdžio bylas.

3.7.1. Kaltinimai federaliniam prezidentui ir federaliniams teisėjams

Pagrindinio įstatymo 61 straipsnis numato, kad Federalinis Konstitucinis Teismas sprendžia dėl kaltinimų, pareikštų federaliniam prezidentui. Kaltinimą dėl Pagrindinio įstatymo ar kito federalinio įstatymo tyčia padaryto pažeidimo gali pareikšti Bundestagas ar Bundesratas dviejų trečdalių balsų dauguma. Prašymas Federaliniam Konstituciniam Teismui gali būti paduotas per tris mėnesius nuo dienos, kai pasiškėjo padarytas Pagrindinio įstatymo ar federalinio įstatymo tyčinis

⁷⁷http://www.politika.lt/index.php%3Fcid%3D9315%26new_id%3D6038+pilie%C4%8Di%C5%B3+teis%C4%97+kreiptis+%C4%AF+Konstitucin%C4%AF+Teism%C4%85&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=7&lr=lang_lt
Žiūrėta: 2006 m. spalio 8 d. 20 val. 17 min.

pažeidimas. Vokietijos Federalinio Konstitucinio įstatymo 4 skyrius išsamiai reglamentuoja kaltinimų federaliniam prezidentui nagrinėjimo procedūrinius klausimus. Jei toks kaltinimas pripažįstamas pagrįstu, federalinis prezidentas netenka teisės toliau eiti šių pareigų.

Federalinių teisėjų patraukimo atsakomybės nuostatas reglamentuoja Pagrindinio įstatymo 98 straipsnio 2 dalis ir Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 5 skyrius, t.y. jei federalinis teisėjas, eidamas savo pareigas arba ne tarnyboje, pažeidžia Pagrindinio įstatymo principus arba federalinės žemės konstitucinę tvarką, Federalinis Konstitucinis Teismas Bundestago prašymu (dviejų trečdalių balsų dauguma) gali duoti nurodymą perkelti teisėją į kitas pareigas arba išleisti jį į pensiją, o esant tyčiniam nusižengimui, gali būti priimtas sprendimas dėl jo atleidimo. To paties straipsnio 5 dalis numato, kad federalinės žemės dėl federalinių žemių teisėjų gali priimti 2 dalį atitinkančias nuostatas, ir sprendimą dėl teisėjo apkaltos priima Federalinis Konstitucinis Teismas.

Šios nuostatos kalba, kad federaliniai teisėjai gali būti patraukti ne tik drausminėn ar baudžiamojon, bet ir konstitucinėn atsakomybėn⁷⁸. Kaltinimai federaliniam teisėjui gali būti pareikšti per šešis mėnesius nuo sprendimo tam tikroje byloje, kurioje teisėjas įvykdė konstitucinės tvarkos pažeidimą, įsiteisėjimo (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 58 paragrafo 2 dalis). Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 59 paragrafas numato, kad Federalinis Konstitucinis Teismas gali priimti sprendimą perkelti teisėją į kitas pareigas, išleisti jį į pensiją, atleisti federalinį teisėją arba priimti išteisinantį sprendimą. Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas atleisti teisėją iš pareigų arba perkelti į kitas pareigas yra priežastis patraukti teisėją drausminėn atsakomybėn.

Svarbiausias principas, leidžiantis pradėti apkaltos procesą federaliniam prezidentui ar federaliniams teisėjams, yra tiesioginės pareigos rūpintis Pagrindinio įstatymo apsauga nevykdymas. Tokia pareiga atsiranda, kai aukščiausieji valstybės valdžios atstovai prieš pradėdami eiti pareigas, duoda priesaiką. Taigi šiuo aspektu priesaika yra ne tik politinis moralinis aktas – jos pažeidimas gali sukelti sunkių politinių teisinių padarinių⁷⁹.

Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimai šioje srityje yra galutiniai, kiek kitaip yra Lietuvoje. Lietuvos Respublikos Seimas 3/5 visų narių balsų dauguma gali pašalinti iš užimamų pareigų Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, Apeliacinio Teismo pirmininką ir teisėjus ar panaikinti Seimo nario mandatą, jei paaiškėja, jog pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika ar įtariama, kad įvykdytas nusikaltimas. Seimas, priėmęs nutarimą pradėti apkaltos procesą, kreipiasi į Konstitucinį Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai (ar konkrečiu

⁷⁸ Katz A. Staatsrecht: Grundkurs im öffentlichen Recht, 12., überarbeitete Auflage. – Heidelberg, 1994. S. 254.

⁷⁹ Konstitucinė teisė: vadovėlis / prof.dr. T. Birmontienė, dr. E. Jarašiūnas, doc.dr. E. Kūris ir kt. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001. P. 411.

nusikaltimu buvo šiukščiau pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika). Taigi, Konstitucinis Teismas teikia išvadas, o galutinį sprendimą priima Seimas.

3.7.2. Politinių partijų veiklos uždraudimas

Pagrindinio įstatymo kūrėjai buvo vieningos nuomonės dėl būtinybės įtvirtinti tam tikras apsaugos prieš demokratijos priešus galimybes aukščiausiam šalies įstatyme. Antikonstitucinių partijų uždraudimas yra vienas iš tokių apsaugos elementų. Pagrindiniame įstatyme ir Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme matomi bandymai apibrėžti politinių partijų veiklos principus, kurie neprieštarautų Pagrindiniam įstatymui. Be abejo, yra rizika, kad politinių partijų uždraudimo institutas gali per daug riboti politinių partijų veiklą, ir išskyla grėsmė, kad šis institutas bus panaudotas, siekiant eliminuoti politinius varžovus. Reikia paminėti, kad Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija pripažinti politinę partiją antikonstitucine ir ją uždrausti yra išskirtinė, nebūdinga kitų šalių konstitucinės kontrolės institucijoms.

Pagrindinio įstatymo 21 straipsnio 2 dalis reglamentuoja antikonstitucinės partijos sąvoką, t.y. politinė partija traktuojama antikonstitucine, jei jos tikslais ar partijos steigėjų veiksmais siekiama pažeisti valstybės sandarą arba konstitucinę demokratinę santvarką. Kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl politinės partijos uždraudimo gali federalinė vyriausybė, Bundestagas ir Bundesratas. Federalinės žemės vyriausybė taip pat turi teisę kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl partijos, kuri iš esmės veikia tos federalinės žemės teritorijoje, uždraudimo. Pripažinti politinę partiją antikonstitucine turi teisę tik Federalinis Konstitucinis Teismas ir kol jis to nėra padaręs, politinė partija gali laisvai veikti politinėje arenoje.

Jei kreipimasis buvo pagrįstas, Federalinis Konstitucinis Teismas priima sprendimą pripažinti politinę partiją antikonstitucine, t.y. nutraukti jos veiklą ir uždrausti steigti analogiškas partijas ar tą pačią veiklą pratesiančią organizaciją. Iki šiol Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas yra priėmęs tik tris sprendimus uždrausti politinę partiją⁸⁰. Be to, gali būti uždraudžiama tik politinės partijos savarankiškai veikianti dalis, pavyzdžiui, militaristinio pobūdžio grupė.

⁸⁰ Per pirmus penkerius savo veiklos metus Federalinis Konstitucinis Teismas turėjo galimybę nagrinėti tris bylas, susijusias su politinių partijų uždraudimu. 1952 m. spalio 23 d. buvo uždrausta Nacionalsocialistų partija, 1956 m. rugpjūčio 17 d. – Vokietijos komunistų partija, o 2003 m. kovo 18 d. Nacionaldemokratų partija pripažinta antikonstitucine. Šie Konstitucinio Teismo sprendimai įsimintini ir tuo, kad davė postūmį formuoti Vokietijos politinei kultūrai. Dėl būtinybės uždrausti Vokietijos komunistų partiją buvo daug diskusijų. Kova dėl komunistų partijos uždraudimo iš tiesų nedaug bendro turėjo su jos realia grėsme. Tai suprato ir Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, todėl procesas truko net penkerius metus, per kuriuos Federalinio Konstitucinio Teismo posėdžius stebėjo ir tuometinis Federalinis kancleris K. Adenauer. Galbūt kai kurie teisėjai manė, kad būtų tikslingiau šios bylos baigtį palikti spręstis natūraliai, t.y. politinių varžovų kovoje ir rinkėjų apsisprendimo išraiškoje. Rinkėjai išties išreiškė savo poziciją – pirmųjų Bundestago rinkimų metu komunistų partija surinko virš penkių procentų balsų, o 1953 m. tik du procentus balsų. Vis dėlto šie skaičiai nesugebėjo paneigti komunistų partijos grėsmės tuo metu dar jaunai demokratinei Vokietijos Federacinei Respublikai.

Federalinis Konstitucinis Teismas sprendime dėl politinės partijos uždraudimo gali numatyti, kad partijos turtas turi būti perduotas federacijai ar federalinei žemei, kurioje veikė partija, visuomeninėms reikmėms.

Federalinis Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas, pareiškė, kad politinės partijos nepaneigiamai turi didelę reikšmę demokratinėje valstybėje, todėl jų pašalinimas iš politinio gyvenimo turi būti pagrįstas tuo, kad partija siekia pažeisti svarbiausias konstitucines vertybes. Konstitucinėmis vertybėmis laikomos Pagrindiniame įstatyme įtvirtintos pagrindinės teisės – teisė į gyvybę, teisė į asmens laisvės neliečiamumą, saviraiškos laisvė ir kitos, taip pat tokie principai kaip tautos suverenitetas, valdžių padalijimo principas, teismų nepriklausomumas, pliuralizmas ir pan.

Demokratijos pagrindas, anot Federalinio Konstitucinio Teismo, yra galimybė veikti įvairioms interesų grupėms ir politinėms partijoms, kurios nustatyta tvarka rungtis dėl vadovavimo visuomenei, visos politinės partijos turi vienodas teises galimybes, laisvai veikia opozicinės partijos, siūlančios alternatyvius vyriausybės politikai sprendimus. Tik Pagrindiniame įstatyme įtvirtintos normos, užtikrinančios konstitucinę santvarką, gali pateisinti politinių partijų veikos ribojimus.

3.7.3. Pagrindinių teisių atėmimo procedūra

Piktnaudžiavimas pagrindinėmis teisėmis, įtvirtintomis konstitucijoje, gali būti pakankamas pagrindas joms riboti. Tai numatyta kiekvienos demokratinės valstybės konstitucijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnis kalba apie tai, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Ši nuostata labiau išplėtotą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarime: „šiuo Konstitucijos straipsniu yra nustatytas vienas esminių principų, kuris reiškia, kad žmogaus teisėtą elgesys nėra neribotas ir absoliučiai laisvas. Žmogus, būdamas socialine būtybe, gyvena visuomenėje tarp į save panačių ir lygių savo orumu ir teisėmis žmonių. Kiekvienas žmogus turi pareigas visuomenei, kurioje tik ir gali laisvai ir visiškai vystyti jo asmenybę, o pagrindine iš tų pareigų – nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“⁸¹.

Pagrindinio įstatymo kūrėjai žengė dar rimtesnį žingsnį ir Pagrindiniame įstatyme įtvirtino Federalinio Konstitucinio Teismo kompetenciją atimti pagrindines teises iš kiekvieno, kuris išraiškos laisvę, ypač spaudos ir susirinkimų laisvę, susirašinėjimo, pašto ir telekomunikacijų paslaptį, nuosavybę ar prieglobsčio teisę naudoja kovai su laisve ir demokratija. Pagrindinio

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2000, Nr. 39 – 1105.

įstatymo 18 straipsnis numato, kad prašymą priimti sprendimą atimti pagrindines teises gali pareikšti federalinė vyriausybė, Bundestagas arba federalinės žemės vyriausybė. Jei toks prašymas pakankamai pagrįstas, Federalinis Konstitucinis Teismas priima sprendimą atimti pagrindines teises, numatydamas, kokios pagrindinės teisės yra atimamos arba apribojamos laiko atžvilgiu. Ne visos pagrindinės teisės gali būti atimtos, pavyzdžiui, absoliučios teisės, tokios kaip teisė į gyvybę, jokiais pagrindais negali būti atimtos. Dažniausiai šis institutas taikomas apribojant aktyviąją ar pasyviąją rinkimų teisę, teisę eiti tam tikras pareigas ir pan. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme numatyta, kad analogiškais pagrindais gali būti priimtas sprendimas nutraukti juridinio asmens veiklą.

Jokiamė federalinės žemės įstatyme negali būti numatyta pagrindinių teisių atėmimo galimybė, kadangi šią griežtą konstitucinę sankciją gali taikyti tik Federalinis Konstitucinis Teismas ir tik tais pagrindais, kurie numatyti Pagrindiniame įstatyme. Reikia pripažinti, kad Federalinis Konstitucines Teismas į šią savo teisę/pareigą žiūri itin atsakingai, todėl praktinė šio instituto reikšmė yra ganėtinai nedidelė.

3.8. Rinkimų ginčų nagrinėjimas

Rinkimai – tai savo esme svarbiausias demokratiškos valstybės institutas, kuomet piliečiai įgyvendina teisę dalyvauti valstybės valdyme. Tauta ar jos atstovai įstatymų nustatytų procedūrų būdu sprendžia dėl valstybės valdžios institucijų sudarymo, t.y. kuriam asmeniui suteikti valdingus įgaliojimus, o kam juos atimti.

Konstitucinės kontrolės institucijos kompetencija spręsti dėl rinkimų teisėtumo, nors ir skiriasi savo apimtimi, tačiau yra numatyta daugelio šalių konstitucijose. Federalinis Konstitucinis Teismas yra įgaliotas pręsti skundus dėl Bundestago, kuriam pavesta prižiūrėti rinkimus, sprendimų. Todėl Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija šioje srityje įvardijama kaip rinkimų ginčų nagrinėjimas tik apeliacine tvarka.

Pagrindinio įstatymo 41 straipsnis reglamentuoja Bundestago kompetenciją tikrinti savo narių įgaliojimus, taip pat priimti sprendimą dėl deputato mandato netekimo. Rinkimų procesas dažnai lydimas tam tikrų pažeidimų, pavyzdžiui, kandidatų iškėlimo procedūros netinkamas vykdymas. Tačiau pripažinti rinkimus negaliojančiais, būtina, kad tokie pažeidimai būtų esminiai, darantys įtaką vietų pasiskirstymui Bundestage.

Bundestago sprendimą, priimtą remiantis Pagrindinio įstatymo 41 straipsniu, per du mėnesius galima apskųsti Federaliniam Konstituciniam Teismui. Teisę pateikti tokį skundą turi:

- Asmuo, kurio išrinkimas užginčytas;
- Parlamento frakcija;

- Daugiau nei dešimtadalis Bundestago narių;
- Rinkėjas, jei jo prašymą atmetė Bundestagas (šiuo atveju prie rinkėjo turi prisidėti dar ne mažiau kaip 100 rinkėjų, kad galėtų kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą).

Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencija rinkimų ginčų nagrinėjimo srityje nėra gausi ar ypatingai reikšminga, tačiau svarbu tai, kad Bundestagas, nagrinėdamas rinkimų klausimus, “neturi monopolio” ir yra varžomas fakto, kad jo sprendimas gali būti apskūstas Federaliniam Konstituciniam Teismui.

Panašios nuotatos yra numatytos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose. Konstitucinis Teismas tiria ir vertina Vyriausiosios ir Respublikos Prezidento rinkimų komisijų sprendimus arba jų atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita minėtų komisijų veikla buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą. Taigi, ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimų teisėtumą tikrina ir vertina tik kaip apeliacinė instancija.

3.9. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas ir jo padariniai

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas reglamentuoja procesinius klausimus, kurie svarbūs subjektams, turintiems teisę kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą, ir pačiam Federaliniam Konstituciniam Teismui, norint priimti tam tikroje byloje sprendimą.

Federalinis Konstitucinis Teismas turi teisę iš vis nepriimti tam tikro skundo (pareiškimo), jei jis netinkamos formos, savo pobūdžiu neleistinas, pateiktas pavėluotai ar matomai nepagrįstas. Toks sprendimas gali būti priimamas tik vienbalsiai.

Jei byloje dalyvaujantys asmenys neprieštarauja, Federaliniame Konstituciniame Teisme byla sprendžiama žodinio proceso metu ir priimamas nutarimas. Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 25 paragrafas numato, kad Federalinis Konstitucinis Teismas rašytinio proceso metu gali priimti ir nutartis. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 32 paragrafas numato, kad Federalinis Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas jo kompetencijai priskirtą ginčą, kurio išsprendimas užtruks, gali priimti laikinąją nutartį terminuotam padėties sureguliuavimui. Tai grindžiama būtinybe išspręsti tokį ginčą kuo teisingiau, atsižvelgiant į grėsmę, kad tolesnis tam tikros normos taikymas gali sukelti sunkių pasekmių ar pažeisti svarbų viešąjį interesus.

Reikia paminėti, kad pareiškėjų reikalavimai tiek normų kontrolės atveju, tiek konstituciniuose skunduose, Federalinio Konstitucinio Teismo nesaisto. Taip pat Federalinis Konstitucinis Teismas, vykdydamas savo funkcijas, gali pats iškelti klausimą dėl įstatymo atitikties Pagrindiniam įstatymui, jeigu Federaliniame Konstituciniame Teisme nagrinėjamas ginčas dėl

administracinio ar teismo akto suponuoja tokio įstatymo taikymą⁸². Sprendimai priimami dažniausiai dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma, išimtis – norint pripažinti politinę partiją antikonstitucine, priimant sprendimą atimti pagrindines teises, taip pat sprendžiant aukščiausiųjų pareigūnų nušalinimo nuo pareigų klausimus reikalingas dviejų trečdalių teisėjų pritarimas. Tačiau numatyta, kad tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, norint priimti sprendimą, atmesti skundą/pareiškimą, reikalaujamas vienbalsis teisėjų pritarimas (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 24 paragrafas). Kiekvienas teisėjas, nesutikdamas su kolegų priimtu sprendimu, turi teisę pareikšti savo atskirąją nuomonę, kuri būtų oficialiai skelbiama.

Pripažinimas, kad teisės norma ar įstatymas prieštarauja konstitucijai, turi įstatymo galią ir reiškia tokios nuostatos anuliavimą. Tai reiškia, kad Pagrindiniam Įstatymui prieštaraujanti teisės norma pašalinama iš teisės sistemos. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 79 paragrafas numato, kad valdžios institucijų antriniai aktai, priimti galiojant teisės aktui, pripažintam antikonstituciniu, ir kurių negalima apskūsti teismine tvarka, išlieka. Ši nuostata reiškia, kad teisės normos anuliavimas neturi retroaktyvaus poveikio, išimtis – sprendimai baudžiamosios teisės klausimais. Federalinis Konstitucinis Teismas retai taiko anuliavimo procedūrą, dažniau priimami tam tikri sprendimai, vadinami sprendimais dėl „dalinio kokybinio anuliavimo“, kuriais Federalinis Konstitucinis Teismas, teisės akto „nenurėždamas“, pripažįsta, kad įstatymas negalioja tuo mastu, kuriuo taikomas tam tikrai situacijai reguliuoti⁸³.

Federalinis Konstitucinis Teismas, vengdamas intervencijos į įstatymų leidėjo veiklos sferą, 1958 m. sugalvojo, kad galima taikyti teisės akto pripažinimo prieštaraujant konstitucijai metodą, nenumatantį anuliavimo. 1970 m. šis metodas buvo oficialiai įteisintas Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme.

Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, Federalinio Konstitucinio Teismo vykdoma Pagrindinio įstatymo interpretacija turi didelių reikšmę teisinių santykių reguliavimui ir įstatymų leidybai. Tokia interpretacija leidžia iš esmės nekeičiant teisės normos, taikyti ją pakitusiomis socialinio politinio gyvenimo sąlygomis. Todėl Federalinis Konstitucinis Teismas dažnai pasinaudoja galimybe ne anuluoti įstatymą, o įpareigoti taikyti tam tikrą teisės aktą remiantis Federalinio Konstitucinio Teismo interpretacija, nekeičiant įstatymo tikslo ir prasmės.

Teisinėje literatūroje išskiriamas dar vienas Federalinio Konstitucinio Teismo akto pripažinimo negaliojančiu variantas – atidėtas anuliavimas. Keičiantis socialinėms politinėms sąlygoms tam tikras teisinių santykių reguliavimas pamažu gali tapti nebetinkamu, todėl, kaip teigia L. Favoreu: „Konstitucinis Teismas įstatymo neanuliuoja, tik jį išklubina, nurodydamas įstatymų

⁸² Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 61.

⁸³ Ten pat, P. 62.

leidėjui, kad įstatymas dėl motyvuose tiksliai nurodytų pagrindų Konstituciją atitinka tik laikinai; Teismas nurodo įstatymą pakeisti, kartais nustatydamas tikslų terminą⁸⁴.

Federalinio Konstitucinio Teismo reikšmė valstybės valdžios sistemoje pasireiškia ne tik jo vykdomų funkcijų atžvilgiu, bet ir Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimo privalomumu, kuris teisine galia gerokai lenkia paprastųjų teismų sprendimus. Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas tiesiogiai paliečia valstybės valdžios aukščiausias institucijas, federalinių žemių institucijas, teismus, valdininkus ir tam tikru mastu piliečius. Iš esmės privalomąjį pobūdį įgyja sprendimo turinys, bet ne tam tikri sprendime išdėstyti „samprotavimai“, kurie neturi esminio ryšio su turinio pagrindimais. Tačiau Federalinio Konstitucinio Teismo nuomone, principai išplaukiantys iš sprendimo turinio ir susiję su Pagrindinio įstatymo interpretacija, turėtų būti traktuojami kaip visuotinai privalomi.

Federalinis Konstitucinis Teismas pripažįsta galimybę nukrypti nuo savo tam tikrų išaiškinimų, kiek tai susiję su kintančiu socialiniu ar politiniu gyvenimu. Tačiau tai turėtų būti pagrįsta objektyvia būtinybe, kadangi kiekvienas asmuo turi turėti galimybę remtis teisinės valstybės principu. Šis principas iš esmės suponuoja teisę į teisminę gynybą, teisinį saugumą (teisinių santykių subjektų galimybė tikėtis, kad teisinis reguliavimas kurį laiką liks nepakitęs) ir teisėtų lukesčių apsaugą, kuri reiškia, kad asmuo gali tikėtis, jog jo įgytos teisės bus ginamos ir apsaugotos bent tam tikrą laiką. Federalinio Konstitucinio Teismo įgyvendinamas Pagrindinio įstatymo aiškinimas neturėtų griežtai suvaržyti aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų, t.y. konstitucinės kontrolės institucija negali konkuruoti su įstatymų leidėju. Absoliutus Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimo privalomumas susijęs su konstitucinės teisės sustabarėjimo grėsme, todėl įstatymų leidėjas turi turėti teisę net ir prieštaraujančiu Pagrindiniam įstatymui pripažintą ir panaikintą įstatymą, pasikeitus tam tikroms aplinkybėms, priimti iš naujo. Panaši situacija susiklosto ir paprastiesiems teismams kreipiantis į Federalinį Konstitucinį Teismą. Pats Federalinis Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad jo pateikti Pagrindinio įstatymo išaiškinimai gali būti traktuojami skirtingai, priklausomai nuo konkrečios bylos aplinkybių.

⁸⁴ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001 P. 62.

4. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO KRITIKA

Federalinis Konstitucinis Teismas yra viena iš plačiausių įgaliojimus turinčių konstitucinės kontrolės institucijų, įkurtų vadovaujantis europietiškuoju konstitucinės kontrolės modeliu. Kaip ir Austrijos Konstitucinis Teismas, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas tam tikra prasme tapo pavyzdžiu, į kurį atsižvelgiant Europoje buvo steigiami konstituciniai teismai. Federalinis Konstitucinis Teismas nepriklauso nė vienai iš trijų valdžių, bet turi kompetenciją kontroliuoti ir vertinti kaip kitos valdžios laikosi savo įgaliojimų. Taip pat jis vienintelis sprendžia konstitucinius ginčus tarp aukščiausios valdžios institucijų, turi įgaliojimus pripažinti teisės aktą prieštaraujančiu Pagrindiniam įstatymui ir nagrinėti konstitucinius skundus. Taipogi būtina paminėti specifinį Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo būdą. Visi šie veiksniai nulemia nepaliojama kritiką Federalinio Konstitucinio Teismo atžvilgiu.

Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimas tai ne tik teisinio techninio pobūdžio klausimo sprendimas, bet ir tam tikra prasme opi problema, siekiant užtikrinti tinkamą Federalinio Konstitucinio Teismo veiklą ir teisėjų nepriklausomumo būtinybę. Pagrindinio įstatymo 94 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad pusę Federalinio Konstitucinio Teismo narių renka Bundestagas, pusę – Bundesratas, ir šie teisėjai negali priklausyti Bundestagui, Bundesratui, federalinei vyriausybei ar atitinkamoms federalinių žemių institucijoms. Pagrindinio įstatymo kūrėjai siekė įtvirtinti teisėjų paskyrimo legitimumą, jų aukštą kvalifikaciją ir siekė užkirsti kelią neleistinai įtakai, skiriant Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjus. Vertėtų pripažinti, kad turbūt neįmanomas visiškas šio siekio įgyvendinimas realybėje. Istorija parodė, kad didžiulę įtaką Federalinio Konstitucinio Teismo sudėčiai turi didžiųjų politinių partijų, veikiančių tuo metu politinėje arenoje, įtaka, skiriant teisėjus. Balsuojant Bundestage dėl teisėjų paskyrimo, reikalaujama dviejų trečdalių balsų dauguma, todėl mažosios partijos dažnai neturi galimybės daryti poveikio Federalinio Konstitucinio Teismo sudėčiai. Tai patvirtina faktas, kad ką tik įkurto Federalinio Konstitucinio Teismo Pirmasis senatas vadintas „raudonuoju“, kadangi buvo „artimesnis“ socialdemokratų partijai.

Politinių partijų interesų pasireiškimo išvengti šiuo atveju neįmanoma, o galbūt net ir nereikia, tai patvirtina H. Kelzeno mintis, kad „geriau būtų pritarti teisėtam politinių partijų dalyvavimui sudarant tribunolą, nei slaptai ir todėl nekontroliuojamai politinių partijų įtakai“⁸⁵. Aukščiausia suvereni galia išplaukia iš tautos, kuri savo apsisprendimą išreiškia tiesiogiai per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai iš esmės irgi yra suteikiami tautos valia. Kadangi tiesioginiai Federalinio Konstitucinio Teismo narių rinkimai nenumatyti,

⁸⁵ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 28.

tautos valia išreiškiama per parlamento narių teisę skirti teisėjus. Nuostata, kad pusę Federalinio Konstitucinio Teismo narių dviejų trečdalių balsų dauguma skiria Bundestagas, kitą pusę – Bundesratas, užtikrina aukščiausią Federalinio Konstitucinio Teismo legitimumą ir federacijos subjektų atstovavimą. Vis dėlto, reikia pripažinti, kad politinių partijų įtakos dėka, kartais paskiriami nepakankamai kvalifikuoti teisėjai ir norėtusi tikėti, kad ateityje bus daugiau dėmesio skiriama šiam klausimui, akcentuojant ne subjektyvius politinius interesus, o Federalinio Konstitucinio Teismo reikšmę valstybėje.

Federalinis Konstitucinis Teismas jam suteiktų įgaliojimų dėka, t.y. vertindamas įstatymų atitikimą Pagrindiniam įstatymui ar sprenddamas ginčus tarp aukščiausiųjų valdžios institucijų, yra priverstas tam tikru mastu įsikišti į politinius procesus. Neretai pasigirsta nuomonė, kad “<...> konstitucinė justicija, išiverždama į politinę erdvę ir prisidėdama prie politinės priežiūros, neišvengiamai paremia vieną arba kitą pusę, kartu prarasdama savo autoritetą bei nepriklausomo bei objektyvaus arbitro įvaizdį, - arbitro, kuris tik gina teisės viršenybės ir teisės viešpatavimo principą”⁸⁶. Pasitaiko, kad aukščiausios valdžios institucijos, kreipdamosis į Federalinį Konstitucinį Teismą, jį traktuoja tik kaip politinės kovos priemonę, skirtą norint laimėti bet kokia kaina. Tai dažnai būna naudinga opozicijai, siekiančiai viešai parodyti, kad daugumos sprendimai yra neteisėti, ir svarbi tokiais atvejais būna tik pati pergalė. Vis dėlto politinio proceso dalyviai linkę į Federalinį Konstitucinį Teismą kreiptis tik esant būtinybei, pavyzdžiui, politinėmis priemonėmis neįmanoma išspręsti tam tikrų problemų, kurios iš esmės susiję su valdžios klausimais. Vien žinojimas, kad tam tikri aukščiausios valdžios institucijos veiksmai ar sprendimai gali būti apskūsti Federaliniam Konstituciniam Teismui, verčia atidžiau priiminėti tokius sprendimus. Ir opozicija jaučiasi tvirčiau, žinodama, kad turi teisėtą priemonę, patikrinti daugumos sprendimų teisėtumą. Reikia pripažinti, kad Federalinis Konstitucinis Teismas turėtų stengtis kuo mažiau kištis į politinių sprendimų sferą, tačiau jis negali atsisakyti spręsti teisinį ginčą, kai šis turi politinį atspalvį. Tai, kad politinis konfliktas įgauna teisinę formą, kad jis sprendžiamas pagal visiems vienodus teisinius kriterijus, rodo naują politinio gyvenimo kokybę⁸⁷.

Kai kurie Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimai susilaukia kritikos, neva, Federalinis Konstitucinis Teismas viršija savo kompetencijos ribas ir bando dubliuoti įstatymų leidėją, nors šiuos įgaliojimus priskirta vykdyti parlamentui. Iš tiesų, Federalinis Konstitucinis Teismas vienintelis turi teisę oficialiai aiškinti Pagrindinį įstatymą ir negti anuliuoti parlamento priimtus įstatymus, prieštaraujančius Pagrindiniam įstatymui. Tai susiję su principine nuostata, kad neteisėtų aktų panaikinimo pareigos negalima patikėti tai pačiai juos priėmusiai institucijai. Anot H. Kelzeno,

⁸⁶ Kubilius A. Konstitucinis Teismas ir politinis procesas // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis (Tarptautinės konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai 1998m. balandžio 23-24 d., medžiaga). - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998. P. 70.

⁸⁷ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 14.

„negalima tikėtis, kad pats parlamentas privers save paklusti konstitucijai. Tai turi užtikrinti kita institucija, nepriklausoma nuo parlamento ir nuo bet kokios kitos valstybės valdžios institucijos, kuriai reikia patikėti uždavinį panaikinti konstitucijai prieštaraujančius aktus, t.y. konstitucinis teismas ar tribunolas“⁸⁸. Mokslinėje literatūroje sutinkama sąvoka „negatyvusis įstatymų leidėjas“ tiksliausiai apibūdina Federalinį Konstitucinį Teismą. Ši sąvoka reiškia, kad konstitucinės kontrolės institucijai nesuteikta teisė kurti naujus teisės aktus, jam priskirta pareiga vertinti jau egzistuojančius įstatymus konstitucijos atžvilgiu ir, esant prieštaravimams, tokius aktus pripažinti antikonstituciniais ir netgi anuliuoti. Reiškia, Federaliniam Konstituciniam Teismui nėra suteikta tokia laisvė teisėkūroje kaip įstatymų leidėjui, jis yra susaistytas Pagrindinio įstatymo suteiktos kompetencijos ribose.

Neabejotinai Federalinis Konstitucinis Teismas dar nekart bus kritikuojamas dėl „intervencijos“ į įstatymų leidėjo veiklą, kadangi Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimai neretai verčia parlamentą sureguliuoti tam tikrus teisinius santykius jam ne itin palankiu būdu bei formomis, reikalaujančiomis papildomų finansinių išteklių.

Vertėtų paminėti, kad Federalinis Konstitucinis Teismas leidžia sau išimtiniais atvejais nukrypti nuo įtvirtintų teisės normų, turėdamas tikslą išlaikyti visos teisės sistemos vieningumą. Federalinis Konstitucinis Teismas turi tikslą užtikrinti Pagrindinio įstatymo normų visuotinį ir teisingą taikymą, nes Pagrindinis įstatymas yra aukščiausios galios teisės aktas, kuriuo remiantis galima tiesiogiai ginti žmogaus teises ir konstitucinę santvarką. Spręsdamas konkretų konstitucinį ginčą, Federalinis konstitucinis Teismas pirmiausiai privalo išsiaiškinti tikrąją teisės normos prasmę. Konstitucinės normos yra glaustos ir lakoniškos, todėl Federalinio Konstitucinio Teismo interpretacijos tam tikrais atvejais gali pasirodyti prieštaraujančios nusistovėjusiai tvarkai ir susilaukti pasipriešinimo iš valdžios institucijų, privalančių paklusti Federalinio Konstitucinio Teismo išaiškinimams. Kaip teigia E. Jarašiūnas: „žinoma, kai norma labai abstrakti, nesunku teismą apkaltinti normos „sukūrimu“. Tačiau tokios kuriamosios veiklos nepavyksta išvengti jokiai aktyviai dirbančiai konstitucinės kontrolės institucijai“⁸⁹. Kita vertus, reikėtų prisiminti, kad Pagrindinis įstatymas priskiriamas prie „griežtų“ konstitucijų, kurių pakeitimai yra ganėtinai sudėtinga procedūra. Todėl Federalinis Konstitucinis Teismas, nukrypdamas nuo nusistovėjusio teisinio reguliavimo ir tam tikrais atvejais nuo savo jurisprudencijos, įgyvendina konstitucijos modernizavimą. Tai reiškia, kad Federalinis Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucines normas, siekia atsižvelgti į pakitusį socialinį/politinį gyvenimą ir užtikrinti veiksmingą tokių normų taikymą.

⁸⁸ Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 24.

⁸⁹ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 144.

Labiau pagrįstos pretenzijos Federalinio Konstitucinio Teismo atžvilgiu dėl individų teikiamų konstitucinių skundų nagrinėjimo. Konstituciniai skundai sudaro virš 95% visų bylų, pasiekiančių Federalinį Konstitucinį Teismą. Neabejotinai didelis krūvis tenka bandant „atsijoti“ nepagrįstus skundus. Ankstesniame skyriuje jau minėta, kad tokių skundų nagrinėjimas užtrunka ne mažiau nei metus (net ir ilgiau), todėl Federalinis Konstitucinis Teismas kartais negali laiku ir tinkamai sureaguoti į kitų svarbių ginčų sprendimą. Apskritai, asmenų konstitucinių skundų nagrinėjimas nebūdingas grynajam europietiškosios konstitucinės kontrolės modeliui. Tačiau, tiesa ta, kad Vokietijoje žmogaus teisių apsauga yra iškeliamą į pirmą vietą ir apriboti individų teisę kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą neįmanoma. Galbūt reikalinga reforma, padėsianti kiek apriboti didėjantį konstitucinių skundų srautą ir leisianti per trumpesnę laiką išnagrinėti tokio pobūdžio bylas.

Apžvelgus dažniausiai pasigirstančią kritiką Federalinio Konstitucinio Teismo atžvilgiu norėtusi daryti išvadą, kad didžiąją dalimi tokia kritika yra nepagrįsta. Turbūt kiekvienos demokratinės valstybės konstitucinės kontrolės institucija sulaukia panašių pretenzijų. Tai neišvengiama turint omeny konstitucinės kontrolės institucijos paskirtį, kompetencijos apimtį ir santykius su kitomis valstybės valdžios institucijomis.

IŠVADOS

1. Konstitucinės kontrolės ištakos yra JAV teisinėje sistemoje. Amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio pagrindinis bruožas tas, kad bendrosios kompetencijos teismams suteikta teisė, nagrinėjant bet kokią bylą, vykdyti ir konstitucinės kontrolės funkcijas. Remiantis H. Kelzeno pasiūlytu konstitucinės kontrolės modeliu, nuo XX a. pradėtos steigti specialios konstitucinės kontrolės institucijos, kurių išimtinėi kompetencijai priskirta nagrinėti įvairaus pobūdžio konstitucinius ginčus. Abiejų modelių įgyvendinimas leidžia užtikrinti teisės sistemos suderinamumą su konstitucija.

2. 1949 m. Vokietijos Pagrindiniame įstatyme įtvirtintas Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, nors ir turėdamas ypatingą statusą bei įgaliojimus, nėra aukščiausia valdžia valstybėje. Federaliniam Konstituciniam Teismui suteikta teisė vykdyti iš esmės kontroliuojančias, valdžią ribojančias ir saugančias konstitucingumą funkcijas, kurių įgyvendinimas daro įtaką valstybės teisiniam, politiniam ir socialiniam gyvenimui.

3. Formuojant Federalinį Konstitucinį Teismą dalyvauja tik įstatymų leidėjas, todėl Teismo sudėčiai dažnai daro įtaką politinės realijos valstybėje. Federalinis Konstitucinis Teismas padalintas į dvejus rūmus – senatus – ir kiekvienam iš jų priskirti tik jam būdingi įgaliojimai. 16 teisėjų, atitinkančių Pagrindinio įstatymo keliamus reikalavimus ir išrinktų vadovaujantis tam tikra procedūra, savo įgaliojimus vykdo palyginti trumpą laiką – 12 metų arba iki jiems sukaks 68 metai.

4. Federalinis Konstitucinis Teismas yra priskiriamas ypač dideles galias turinčių teismų grupei. Jis vykdo teisės aktų konstitucingumo kontrolę, sprendžia ginčus tarp aukščiausiųjų valdžios institucijų bei tarp federacijos ir jos subjektų, nagrinėja rinkimų ginčus ir asmenų konstitucinius skundus, vertina politinių partijų konstitucingumą, sprendžia aukščiausiųjų pareigūnų politinės atsakomybės klausimus bei aiškina Pagrindinį įstatymą.

5. Galimybė kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą suteikta nemažam ratui teisės subjektų, t.y. aukščiausios valstybės valdžios institucijos (federalinis prezidentas, federalinė vyriausybė, abeji parlamento rūmai, tam tikrais atvejais parlamento deputatų frakcijos, atskiri deputatai ir net politinės partijos), federalinės žemės institucijos (federalinės žemės vyriausybė, trečdalis landtago narių), bendrosios kompetencijos ar administraciniai teismai, fiziniai ir juridiniai asmenys.

6. Vokietijos Pagrindinis įstatymas yra priskiriamas prie „griežtų“ konstitucijų grupės, t.y. jo pakeitimas susijęs su specialia sudėtinga procedūra, todėl prieš beveik 60 m. priimtas aukščiausios galios teisės aktas gali nebeatitikti dėl įvairių socialinių, ekonominių ir politinių veiksnių pasikeitusios realios situacijos valstybėje. Federalinis Konstitucinis Teismas yra ta institucija, kuri nagrinėdama ginčus, priskirtus jos kompetencijai, ir aiškindama Pagrindinį įstatymą, padeda įveikti ar bent sumažinti faktinės ir juridinės konstitucijos prieštaravimus.

7. Spręsdamas valstybės valdžios institucijų ginčus, Federalinis Konstitucinis Teismas tampa arbitru, siekiančiu sutvirtinti valdžių padalijimo principą. Reikia pabrėžti, kad Federalinis Konstitucinis Teismas šiuo atveju vykdo teisinę, o ne politinę kontrolę. Tačiau dažniausiai ginčai tarp aukščiausiųjų valdžios institucijų yra tiesiog politiniai konfliktai, kurių išsprendimas neabejotinai daro didelį poveikį politinės valdžios įgyvendinimui. Lietuvoje tokio pobūdžio ginčai sprendžiami, nagrinėjant konkretaus teisės akto, reglamentuojančio valdžios institucijų įgaliojimus, konstitucingumo klausimus. Konstitucijoje tiesiogiai reglamentuota teisė aukščiausioms valstybės valdžios institucijoms kreiptis į Konstitucinį Teismą, laiduotų stabilesnį, mažiau pasipriešinimo sulaukiantį valstybės politinio gyvenimo procesą, tačiau galima daryti išvadą, kad tokių nuostatų įtraukimui į Konstituciją, reikia „pasiruošti“.

8. Kaip ir daugelyje kitų federacinių valstybių, siekiant užtikrinti proporcingumo ir subsidiarumo principus, Federalinis Konstitucinis Teismas sprendžia tik dėl tų federacijos subjektų (federalinių žemių) norminių teisės aktų, kurie savo pobūdžiu liečia tam tikrą santykių tarp federacijos ir jos subjektų reglamentavimo sritį. Pagrindinė užduotis, tenkanti konstitucinės kontrolės institucijai, yra apsaugoti federacijos valdžios ir federalinių žemių įgaliojimų institucijų teisėtus interesus.

9. Konstitucinės kontrolės institucijos pagrindinė užduotis – tikrinti įstatymų (ir kitų teisės aktų) atitikimą konstitucijai. Federalinis Konstitucinis Teismas, tikrindamas parlamento priimtų įstatymų atitikimą konstitucijai, tam tikra prasme įsibrauna į įstatymų leidėjo veiklą. Tačiau tik dėka Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencijos pagrindinių teisių apsaugos, teisės viršenybės, demokratiškumo, valdžių padalijimo, teisinės valstybės ir kiti principai įgauna realią išraišką ir įsitvirtina visuomenėje bei valdžios institucijų veikloje. Federalinis Konstitucinis Teismas vykdo tiek prevencinę, tiek ir vėliausiają normų konstitucinę kontrolę. Federalinio Konstitucinio Teismo vykdoma konstitucinė įstatymų kontrolė formos požiūriu numatyta Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 2 punkte (abstrakčioji kontrolė) ir 100 straipsnyje (konkrečioji kontrolė).

Žvelgiant į Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, galima daryti išvadą, kad teisės normų kontrolės atveju Konstitucinis Teismas pripažįsta turįs pareigą kreiptis į Europos Teisingumo Teismą dėl preliminarus nutarimo, tačiau šia teise naudojasi labai nenoriai.

10. Konstitucinio skundo paskirtis - užtikrinti realią Pagrindiniame įstatyme įtvirtintų teisių apsaugą, t.y. teisėms garantuoti aukščiausiąją teisinę gynybą tuo atveju, kai viešojo valdžia pažeidė pagrindines teises. Konstitucinio skundo teisė suteikta ir fiziniams, ir juridiniams asmenims (tam tikrais atvejais ir bendruomenėms bei jų susivienijimams). Statistiniai rodikliai rodo, kad konstitucinių skundų nagrinėjimas sudaro 96 proc. Federalinio Konstitucinio Teismo sprendžiamų bylų. Vokietijos patirtis labai naudinga Lietuvai, svarstant galimybę teisiškai įtvirtinti konstitucinio

skundo institutą. Darytina išvada, kad žmogui turi būti suteikta teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Tiesmą, tačiau būtinas rimtas ir ilgas valdžios institucijų ir visuomenės “pasiruošimas”.

11. Federalinis Konstitucinis Teismas, sprenddamas dėl kaltinimų, pareikštų federaliniam prezidentui arba federaliniams teisėjams, uždrausdamas antikonstitucinių politinių partijų veiklą ar priimdamas sprendimą dėl pagrindinių teisių atėmimo, įgyvendina konstitucinės teisinės tvarkos apsaugą valstybėje. Ši Federalinio Konstitucinio Teismo veikla susijusi su didele atsakomybe ir yra itin svarbi. Nors, kaip ir teisė nagrinėti rinkimų ginčus (apeliacine tvarka), šie Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai turi menką praktinę reikšmę.

12. Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas dėl teisės akto prieštaravimo Pagrindiniam įstatymui, kaip įprasta, reiškia teisės akto anuliavimą, turi įstatymo galią ir yra visuotinai privalomas. Federalinis Konstitucinis Teismas, vengdamas intervencijos į įstatymų leidėjo veiklos sferą, taiko teisės akto pripažinimo prieštaraujant konstitucijai metodą, nenumatantį anuliavimo, Pagrindinio įstatymo interpretaciją ir atidėto anuliavimo metodą.

13. Federalinis Konstitucinis Teismas, vykdydamas Pagrindinio įstatymo jam suteiktus įgaliojimus, neretai sulaukia kritikos dėl kišimosi į politinę erdvę, dėl įstatymų leidėjo funkcijų perėmimo, nukrypimo nuo įtvirtintų teisės normų. Teisėjų skyrimo būdas taip pat dažnai aptarinėjamas kaip neskaidrus. Didžiąja dalimi tokia kritika yra nepagrįsta. Kiek rimtesni priekaištai, liečiantys konstitucinių skundų kiekį ir nagrinėjimo trukmę, verčia apsvarstyti teisinės reformos galimybę. Kritika Federalinio Konstitucinio Teismo adresu neišvengiama turint omeny šios institucijos paskirtį, kompetencijos apimtį ir santykius su kitomis valstybės valdžios institucijomis.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6-120.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios, 2000, Nr. 39 – 1105.

II. Specialioji literatūra

4. Boldt H. Deutsche Verfassungsgeschichte, Band 2: Von 1806 bis zur Gegenwart. – München, 1990.
5. Degenhart Ch. Staatsrecht I: Staatszielbestimmungen, Staatsorgane, Staatsfunktionen, 10., neubearbeitete Auflage. – Heidelberg, 1994.
6. Dicey A. V. Konstitucinės teisės studijų įvadas. - Vilnius, 1998.
7. Dziegoraitis A. Konstitucinis Teismas ir teisinė valstybė // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis (Tarptautinės konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai 1998m. balandžio 23-24 d., medžiaga). - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998.
8. Favoreu L. Konstituciniai Teismai / Vertė Egidijus Jarašiūnas - Vilnius: Garnelis, 2001
9. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. - Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1994.
10. Hesse K. Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland. 15., ergänzte Auflage. – Heidelberg, 1985.
11. Hesselberger D. Das Grundgesetz: Kommentar für die politische Bildung, 10., verbesserte Auflage. – Berlin, 1996.
12. Iglesias G. C. R. Nacionaliniai konstituciniai teismai ir Europos Bendrijos teisė // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas (Konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo dešimtmečiui, medžiaga). - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004.
13. Ingo von Münch, Kunig Ph. Grundgesetz – Kommentar, Band I (Präambel bis Art. 20), 4., neubearbeitete Auflage. – München, 1992.

14. Yougs R. English, French and German Comparative Law. London, Sidney, Cavendish Publishing Limited, 1998.
15. Jarass H. D., Pieroth B. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland: Kommentar, 2. Auflage. – München, 1992.
16. Jarašiūnas E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas// Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijų medžiaga. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998.
17. Jarašiūnas E. Konstitucinė justicija ir politinis procesas: sąveikos tendencijos ir doktrinos paieškos // Politologija. – 1999, Nr. 3(15).
18. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
19. Kappler A., Reichert S. (Red.). Tatsachen über Deutschland. – Frankfurt/Main, 1998.
20. Katz A. Staatsrecht: Grundkurs im öffentlichen Recht, 12., überarbeitete Auflage. – Heidelberg, 1994.
21. Konstitucinė teisė: vadovėlis / prof.dr. T. Birmontienė, dr. E. Jarašiūnas, doc.dr. E. Kūris ir k.t. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001.
22. Kubilius A. Konstitucinis Teismas ir politinis procesas // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis (Tarptautinės konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai 1998m. balandžio 23-24 d., medžiaga). - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998.
23. Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001.
24. Michael J. Perry. The Constitution in the Courts. Law or Politics? New York, Oxford, Oxford University Press, 1994.
25. Maunz T., Zippelius R. Deutsches Staatsrecht: ein Studienbuch, 29., völlig neubearbeitete Auflage. – München, 1994.
26. Pieroth B., Schlink B. Grundrechte: Staatsrecht II. – Heidelberg, 1985.
27. Römeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. - Vilnius: Pozicija, 1994.
28. Römeris M. Valstybė ir jos konstitucinė teisė. Antra dalis. Konstitucinės institucijos. T.1. Suverenitetas. V., 1995.
29. Siebert F. Von Frankfurt nach Bonn: Hundert Jahre deutsche Verfassungen 1849 – 1949.- St. Augustin, 1978.
30. Säcker H. Das Bundesverfassungsgericht, 1 Auflage. – München, 1975.
31. Slaminskienė N. Beteutungswörterbuch zum Thema „Rechtsstaat“. – Vilnius: MRU Leidybos centras, 2004.
32. Stein E. Staatsrecht, 14., völlig neubearbeitete Auflage. - Tübingen, 1993.
33. Tatham A. F. Europos Sąjungos teisė. - Vilnius: Eugrimas, 1999.

34. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimo metodologija. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003.
35. Vainiūtė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinę reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005.
36. Wagner H. Der Einigungsvertrag nach dem Beitritt: Fortgeltung, Bestandssicherheit und Rechtswahrung vor dem Bundesverfassungsgericht. – Berlin, 1994.
37. Weber – Fas R. Wörterbuch zum Grundgesetz. Ungekürzte Ausgabe – Frankfurt/M; Berlin: Ulstein, 1995.
38. Žilys J. Konstitucijos stabilumas teisinės kultūros kontekste // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė (Konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai, medžiaga). - Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997.
39. Žilys J. Konstitucinis Teismas ir Lietuvos teisės raida // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998.
40. Žilys J. Konstitucinė justicija ir teismai // Teisminės valdžios problemos Lietuvoje. - Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998.
41. Žilys J. Kai kurios Lietuvos teisės kūrimo problemos ir Konstitucinis Teismas // Jurisprudencija. Mokslo darbai – 1999, t. 12(4).
42. Žilys J. Teisės aktų konstitucingumo problemos rengiant Lietuvos Respublikos Konstituciją. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2000.
43. Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: įkūrimo prielaidos ir vaidmuo užtikrinant konstitucinę teisngumą valstybėje // Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje: konferencijų medžiaga. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995.
44. Žilys J. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. - 2000, t. 17(9).
45. Žilys J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. - 2000, t. 17(9).
46. Žilys J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.
47. Автономов А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учебник. Москва : Проспект, 2005.
48. Боботов С.В. Конституционная юстиция. (Сравнительный анализ). – Москва: Изд-во ИЧП “ЕАВ“.
49. Витрук Н.В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс : учебное пособие для вузов. - Москва : Закон и право, : ЮНИТИ, 1998.

50. Клцишас А. А. Конституционная юстиция в зарубежных странах. – Москва : Международные отношения, 2005.
51. Конституции зарубежных государств. - Москва БЕК, 1996.
52. Конституционное право государств Европы : учебное пособие / ответственный редактор Д. А. Ковачев. - Москва : Волтерс Клувер, 2005.
53. Медушевский А. Н. Сравнительное конституционное право и политические институты : курс лекций. - Москва : ГУ ВШЭ, 2002.
54. Федеративная Республика Германия : конституция и законодательные акты / под редакцией Ю. П. Урьяса. - Москва : Прогресс, 1991.
55. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран : учебник. - Москва : Юристъ, 2003.
56. Эбзеев Б. Конституция. Правовое государство. Конституционный суд : [учебное пособие для вузов]. - Москва : Закон и право, : ЮНИТИ, 1996.
57. Якушев А. В. Конституционное право зарубежных стран : курс лекций. - Москва : Книга сервис, 2003.

III. Kiti šaltiniai

58. Interneto dienraštis „Politika.lt“ adresu internete – http://www.politika.lt/index.php%3Fcid%3D9315%26new_id%3D6038+pile%4%8Di%4%5B3+teis%4%97+kreiptis+%4%AF+Konstitucin%4%AF+Teism%4%85&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=7&lr=lang_lt
59. Lietuvos Respublikos Seimo svetainė internete adresu - http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show%3Fp_d%3D57085%26p_r%3D894%26p_k%3D1+pile%4%8Di%4%5B3+teis%4%97+kreiptis+%4%AF+Konstitucin%4%AF+Teism%4%85&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=3&lr=lang_lt
60. Mokslinis žinyas. Interneto versija - <http://www.wissensquiz.de/wissen/bildung/wikipedia/b/bu/bundesverfassungsgericht.html>
61. Pasaulio konstitucinė teisė. Svetainė internete adresu - <http://www.uni-wuerzburg.de/law./index.html/>.
62. Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymai. Įstatymas dėl Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo darbuotojų statuso - <http://www.gesetze-im-internet.de/bverfgamtsgeh/index.html>
63. Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymai. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas. Šaltinis internete - <http://www.gesetze-im-internet.de/bverfgg/index.html>

64. Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymai. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo reglamentas. Šaltinis internete - http://www.gesetze-im-internet.de/bverfggo_1986/index.html
65. Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymai. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas. Šaltinis internete - <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html>
66. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo statistikos apžvalga. Interneto versija - <http://www1.ku-eichstaett.de/GGF/PolwissI/BVERFGGE.htm>
67. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo svetainė internete - <http://www.bundesverfassungsgericht.de>

Raktiniai žodžiai: Vokietija, Federalinis Konstitucinis Teismas, Pagrindinis įstatymas, įgaliojimai.

VOKIETIJOS FEDERALINIS KONSTITUCINIS TEISMAS

SANTRAUKA

Įgyvendinant konstitucijos apsaugą, ypatingą reikšmę įgyja konstitucinės kontrolės institucija. Vokietijos Federacinėje Respublikoje konstitucinės kontrolės vykdymas patikėtas Vokietijos Federaliniam Konstituciniam Teismui, kurio pagrindinis tikslas - užtikrinti Vokietijos Pagrindinio įstatymo apsaugą ir viršenybę šalies teisinėje ir politinėje sistemoje.

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas įsteigtas vadovaujantis H. Kelzeno konstitucinės kontrolės modeliu ir yra priskiriamas ypač dideles galias turinčių teismų grupei. Jis ne tik įgyvendina teisės aktų konstitucingumo kontrolę, bet ir vykdo kitus įgaliojimus, numatytus Vokietijos Pagrindiniame įstatyme ir Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme.

Analizuojant Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įtaką teisiniam, politiniam, socialiniam šalies gyvenimui, apžvelgiama konstitucingumo raida Vokietijoje, vertinama Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje, struktūra, formavimo tvarka bei teisėjų statusas, taip pat nagrinėjami Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai ir sprendimų padariniai. Būtent šie veiksniai sąlygoja ir neišvengiamą kritiką Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo atžvilgiu, kuri dažnai būna nepagrįsta.

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išryškėja konstitucinio reguliavimo ribos - įtvirtinamas realus valdžių padalijimo principo funkcionavimas, valstybės valdžios institucijų sąveikos darba bei užtikrinama pagrindinių žmogaus teisių apsauga. Lietuvos konstitucinės teisės mokslo atstovams ir praktikams svarbi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijos analizė, sprendžiant tokius klausimus – ar būtina įtvirtinti asmens konstitucinio skundo institutą Lietuvos Respublikos Konstitucijoje; ar reikalinga reglamentuoti aukščiausiųjų valdžios institucijų teisę kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą, iškilus šių institucijų ginčui; kaip pagreitinti sprendimo priėmimo procedūrą Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme ir daugelį kitų.

Keywords: Germany, Federal Constitutional Court, The Basic Law, proxies.

FEDERAL CONSTITUTIONAL COURT OF GERMANY

SUMMARY

When implementing protection of the Constitution, institution of constitutional control is of special importance. In the Federal Republic of Germany, the performance of constitutional control has been entrusted to the Federal Constitutional Court of Germany, the principal aim whereof is to ensure protection and supremacy of the Basic Law of Germany within legal and political system of the country.

Federal Constitutional Court of Germany has been established in accordance with the model of constitutional control by H. Kelsen, and it pertains to the group of courts with extremely large powers. Not only it exercises constitutional control of legal acts, but also exercises other powers, provided by the Basic Law of Germany and the law of the Federal Constitutional Court of Germany.

When analysing the impact of Federal Constitutional Court of Germany on the legal, political, and social life of the country, development of constitutionality in Germany is overviewed, the place of Federal Constitutional Court of Germany in the system of government institutions is discussed, the structure, order of formation, and status of judges, as well as powers and consequences of decisions of the Federal Constitutional Court of Germany are analysed. It is those factors that determine also inevitable critics with regard to the Federal Constitutional Court of Germany, which is often untenable.

In the jurisprudence of Federal Constitutional Court of Germany limits of constitutional control become come to stage – the real functioning of the principle of separation of powers, the coherence of cooperation of government authorities is established, and the protection of fundamental freedoms is ensured. The representatives and practitioners of the Lithuanian constitutional law science find the analysis of the competence of the Federal Constitutional Court of Germany useful, when dealing with the following issues – is it necessary to establish the institute of personal constitutional claim in the Constitution of the Republic of Lithuania; is it necessary to specify the right of supreme authorities to address Constitutional Court of the Republic of Lithuania, when there is a dispute between the same; how to make the decision taking process in the Constitutional Court of the Republic of Lithuania more expedient, and many other.

1. lentelė. Dabartinė Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sudėtis

<i>I - asis senatas</i>			
Eil. Nr.	Vardas Pavardė	Kadencijos pradžia	Kadencijos pabaiga
1. (Federalinio Konstitucinio Teismo Pirmininkas)	Prof. Dr. Hans-Jürgen Papier	1998 m. vasaris	2010 m. vasaris
2.	Wilhelm Schluckebier	2006 m. rugsėjis	2018 m. rugsėjis
3.	Prof. Dr. Udo Steiner	1995 m. spalio	2007 m. rugsėjis
4.	Dr. Christine Hohmann-Dennhardt	1999 m. sausis	2011 m. sausis
5.	Prof. Dr. Wolfgang Hoffmann-Riem	1999 m. gruodis	2008 m. kovas
6.	Prof. Dr. Brun-Otto Bryde	2001 m. sausis	2011 m. sausis
7.	Dr. Reinhard Gaier	2004 m. lapkritis	2016 m. lapkritis
8.	Prof. Dr. Michael Eichberger	2006 m. balandis	2018 m. balandis
<i>II – asis senatas</i>			
Eil. Nr.	Vardas Pavardė	Kadencijos pradžia	Kadencijos pabaiga
1. (Federalinio Konstitucinio Teismo Pirmininko pavaduotojas)	Prof. Dr. Winfried Hassemer	1996 m. gegužė	2008 m. vasaris
2.	Prof. Dr. Siegfried Broß	1998 m. rugsėjis	2010 m. rugsėjis
3.	Prof. Dr. Lerke Osterloh	1998 m. spalio	2010 m. spalio
4.	Prof. Dr. Udo Di Fabio	1999 m. gruodis	2011 m. gruodis
5.	Rudolf Mellinghoff	2001 m. sausis	2013 m. sausis
6.	Prof. Dr. Gertrude Lübbecke-Wolff	2002 m. balandis	2014 m. balandis
7.	Dr. Michael Gerhardt	2003 m. liepa	2015 m. liepa
8.	Prof. Herbert Landau	2005 m. spalio	2016 m. balandis

2 lentelė. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkų kadencijos trukmė

Eil. Nr.	Vardas Pavardė	Kadencijos pradžia	Kadencijos pabaiga
1.	Hermann Höpker-Aschoff (1883–1954)	1951 m. rugsėjo 7 d.	1954 m. sausio 15 d.
2.	Josef Wintrich (1891–1958)	1954 m. kovo 23 d.	1958 m. spalio 19 d.
3.	Gebhard Müller (1900–1990)	1959 m. sausio 8 d.	1971 m. gruodžio 8 d.
4.	Ernst Benda (1925)	1971 m. gruodžio 8 d.	1983 m. gruodžio 20 d.
5.	Wolfgang Zeidler (1924–1987)	1983 m. gruodžio 20 d.	1987 m. lapkričio 16 d.
6.	Roman Herzog (1934)	1987 m. lapkričio 16 d.	1994 m. birželio 30 d.
7.	Jutta Limbach (1934)	1994 m. birželio 30 d.	2002 m. balandžio 10 d.
8.	Hans-Jürgen Papier (1943) (Dabartinis Federalinio Konstitucinio Teismo Pirmininkas)	2002 m. balandžio 10 d.	Numatoma iki 2010 m.

3 lentelė. Duomenys apie Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo priimtus ir išnagrinėtus skundus (nuo Teismo įkūrimo dienos iki 2005 m.)

Piimta nagrinėti:	Viso:	Iš jų	Pagrindas
	157.233		151.424 (96,30%)
3.437 (2,18%)			Abstrakčioji ir konkrečioji normų kontrolė
8 (0,01%)			Politinių partijų konstitucingumo vertinimas
2.339 (1,49%)			Ginčai tarp aukščiausiųjų valdžios institucijų taip pat ginčai tarp federacijos ir žemių bei tarp pačių žemių
25 (0,02%)			Ankstesni procesai, pradėti iki 1960 m.
Išnagrinėta:	154.502	148.799 (96,30%) patenkinta: 3.699 (2,5%)	Asmenų konstituciniai skundai
		3.361 (2,18%)	Abstrakčioji ir konkrečioji normų kontrolė
		8 (0,01%)	Politinių partijų konstitucingumo vertinimas
		2.309 (1,49%)	Ginčai tarp aukščiausiųjų valdžios institucijų taip pat ginčai tarp federacijos ir žemių bei tarp pačių žemių
		25 (0,02%)	Ankstesni procesai, pradėti iki 1960 m.

4 lentelė. Konkrečioji normų kontrolė pagal Pgrindinio įstatymo 100 straipsnį

TEISINIS PAGRINDAS	IŠNAGRINĖTŲ PAREIŠKIMŲ SKAIČIUS						
	Iki 2001 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	Iš viso
Pagrindinio Įstatymo 100 str. 1 dalis	1986	6	19	18	6	14	2049
Pagrindinio Įstatymo 100 str. 2 dalis	8	-	-	-	-	-	8
Pagrindinio Įstatymo 100 str. 3 dalis	3	-	-	-	-	-	3

1 pav. Individualių konstitucinių skundų nagrinėjimo trukmė

